

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2005

Ir. C.J.A.M. de Bont
Ir. A. van der Knijff

Projectcode 30467

December 2005

Rapport 1.05.03

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2005
Bont, C.J.A.M. de en A. van der Knijff
Den Haag, LEI, 2005
Rapport 1.05.03; ISBN90-8615-040-3; Prijs €20 (inclusief 6% BTW)
113 p., fig., tab., bijl.

Deze rapportage geeft zicht op de actuele bedrijfsresultaten en inkomens van de verschillende agrarische bedrijfstypen en het resultaat van de gehele land- en tuinbouw.

Voor de melkveebedrijven, de varkens- en pluimveebedrijven, de akkerbouwbedrijven, de glastuinbouwbedrijven en de champignonbedrijven wordt ingegaan op de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomens in 2005. Voor de groenteteelt in de open grond, de bloembollenteelt, de fruitteelt en de boomteelt wordt een eerste zicht op de resultaten in 2005 geboden. Tevens wordt ingegaan op de resultaten van bedrijven met vleesrundvee, schapen en vleeskalveren. Voor de gehele land- en tuinbouw worden voor het jaar 2005 de productiewaarde, de netto toegevoegde waarde en het inkomen geraamd.

This report presents an overview of the current trading results and incomes of the different types of agricultural holdings and the trading result for agriculture and horticulture as a whole.

An examination is made of the trends in yields, costs, profitability and incomes of the dairy farms, pig and poultry farms, arable farms, greenhouse horticultural holdings and mushroom farms in 2005. An initial run-down is given of the trading results in 2005 for open field vegetable growing, bulb growing, fruit growing and arboriculture. The trading results of beef, sheep and fattening calf farms are also examined. An estimate is made of the production value, net value added and income of agricultural industry as a whole in 2005.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2005

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponneerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Inkomensontwikkeling in vogelvlucht	9
Samenvatting	11
Summary	16
1. Inleiding	21
1.1 Doel	21
1.2 Methode	21
1.3 Uitgangspunten	22
1.4 Resultaten	24
2. Rundveehouderij	25
2.1 Melkveehouderij	25
2.1.1 Structuur	25
2.1.2 Opbrengsten en kosten	25
2.1.3 Rentabiliteit en inkomen	28
2.1.4 Inkomensvorming en -besteding	30
2.1.5 Resultaten biologische melkveebedrijven	31
2.2 Vleesrundveehouderij	32
2.2.1 Structuur	32
2.2.2 Resultaten	32
2.3 Schapenhouderij	34
2.3.1 Structuur	35
2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo	35
2.4 Vleeskalverhouderij	36
2.4.1 Structuur	36
2.4.2 Rentabiliteit en inkomen	37
3. Intensieve veehouderij	41
3.1 Varkenshouderij	41
3.1.1 Structuur	41
3.1.2 Opbrengsten en kosten	42
3.1.3 Resultaat en inkomen van varkensbedrijven	45
3.2 Pluimveehouderij	51
3.2.1 Structuur	51

	Blz.	
3.2.2	Opbrengsten en kosten	52
3.2.3	Rentabiliteit en inkomen van pluimveebedrijven	55
4.	Akkerbouw	58
4.1	Structuur	58
4.2	Opbrengsten en kosten	59
4.3	Rentabiliteit en inkomen	61
5.	Glastuinbouw	65
5.1	Structuur	65
5.2	Bedrijfsresultaten en inkomens in de glasgroenteteelt	66
5.3	Bedrijfsresultaten en inkomens in de snijbloementeelt	70
5.4	Bedrijfsresultaten en inkomens in de pot- en perkplantenteelt	73
5.5	Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw	75
6.	Champignonteelt	78
6.1	Structuur	78
6.2	Opbrengsten en kosten	78
6.3	Rentabiliteit en inkomen	80
7.	Tuinbouw in de open grond	82
7.1	Opengrondsgroenteteelt	82
7.2	Bloembollenteelt	85
7.3	Fruitteelt	86
7.4	Boomteelt	89
8.	Agrarische sector	91
8.1	Productie en inkomen	91
8.2	Toegevoegde waarde en inkomen	94
8.3	Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf	97
8.4	Agrarisch inkomen in Europees perspectief	99
	Literatuur	101
	Bijlagen	
1.	Toelichting op indicatoren	103
2.	Aanvullende gegevens akkerbouw- en veehouderijbedrijven	106
3.	Ontwikkeling van prijzen en productiviteit	108
4.	Standaardfout inkomen per bedrijfstype	109
5.	Translation of table and figure headings	110

Woord vooraf

Elk jaar in december levert het LEI informatie over het reilen en zeilen in economisch opzicht van de land- en tuinbouw. De aandacht van velen is rond de jaarwisseling geconcentreerd op de resultaten die het afgelopen jaar zijn behaald, in vergelijking met eerdere jaren. Om aan de behoefte aan die informatie te voldoen wordt door het LEI zicht gegeven op de actuele ontwikkeling van de resultaten en inkomens van land- en tuinbouwbedrijven en van de totale sector. Ook worden de resultaten van de agrarische sector vergeleken met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) in Nederland en met de land- en tuinbouwsector in andere EU-landen.

In deze rapportage wordt, zoals in eerdere jaren, gebruikgemaakt van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Voor een toelichting wordt verwezen naar de publicatie *Het Bedrijven-Informatienet van A tot Z*.

Deze rapportage en de daarin gepubliceerde berekeningen zijn opgesteld door ing. J.H. Jager (rundveehouderij), ing. J.H. Wisman (intensieve veehouderij en vleeskalverhouderij), ir. R.W. van der Meer (akkerbouw), ir. A. van der Knijff (glastuinbouw), ir. A.J. van Roestel (champignons, PPO Paddestoelen), dr.ir. J. Bremmer en drs. C.E. Reijnders (tuinbouw in de open grond) en door A.J. de Kleijn en drs. B. Koole (agrarische sector).

Ing. W.H. van Everdingen verzorgde de opzet van de methodiek van de berekeningen van de resultaten van de bedrijven op basis van de uitgangspunten van het LEI. Ing. J. Bolhuis leverde een bijdrage door de raming en prognose van prijzen. De coördinatie en eindredactie van dit rapport was in handen van ir. C.J.A.M. de Bont met medewerking van ir. A. van der Knijff en ir. H.A.B. van der Meulen.

Bij de berekening van de bedrijfsuitkomsten is gebruikgemaakt van de boekhoudingen waarvan de gegevens door de aan het Informatienet deelnemende ondernemers ter beschikking zijn gesteld. Ook zijn gegevens benut van onder meer het CBS, het EIM, Eurostat, Product- en Bedrijfsschappen en de VBN.

Het LEI dankt de betreffende ondernemers en instellingen voor het beschikbaar stellen van de gegevens.

Dr. J.C. Blom
Algemeen Directeur LEI B.V.

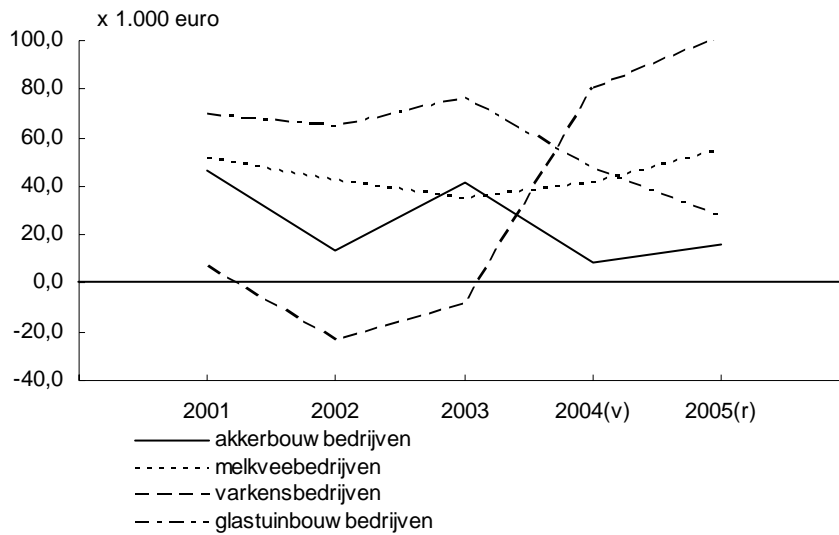
Inkomensontwikkeling in vogelvlucht

De ontwikkeling van het inkomen in land- en tuinbouw in 2005 ziet er in vogelvlucht als volgt uit:

Melkveehouderij	een duidelijke verbetering van het inkomen. De lichte daling van de melkprijzen wordt gecompenseerd door hogere EU-premies, hogere opbrengsten van het vee en de schaalvergroting van de bedrijven. Bij het gemiddeld geraamde inkomen kunnen ondernemers het vermogen versterken.
Varkenshouderij	het inkomen verbetert op veel varkensbedrijven voor het tweede achtereenvolgende jaar door hogere opbrengstprijzen en daarnaast in 2005 ook door lagere veevoerprijzen. In 2005 kunnen de bedrijven, evenals in 2004, besparingen boeken, na de forse ontsparringen in voorgaande jaren.
Pluimveehouderij	opnieuw een teleurstellend jaar voor legpluimveehouders. Door de laag gebleven eierprijzen is hun inkomen opnieuw duidelijk negatief. Vleeskuikenhouders boeken betere resultaten door hogere prijzen voor het product en lagere voerkosten, na enkele matige jaren.
Akkerbouw	de inkomens herstellen in 2005 licht door hogere prijzen van poot- en consumptieaardappelen en uien. Lagere prijzen van suikerbieten drukken het inkomensherstel. Op bedrijven met veel zetmeelaardappelen daalt het inkomen.
Glastuinbouw	in alle delen van de glastuinbouw (groenten, bloemen en potplanten) daalt het inkomen door de forse stijging van de gasprijzen. De daling is het meest ingrijpend voor de groentetelers.
Champignonenteelt	door een verdere daling van de prijzen dalen de inkomens opnieuw.
Tuinbouw opengrond	groente- en fruittelers boeken betere resultaten. De inkomens van bloembollentelers blijven matig en boomtelers komen op een lager inkomen uit.
Gehele land- en tuinbouw	het inkomen van de sector neemt in 2005 toe en herstelt enigszins van het dieptepunt in 2004. De waarde van de productie stijgt bij licht stijgende productiekosten. Tegenover een daling van veevoerkosten staan

sterk stijgende energiekosten. Per saldo verbetert het reële inkomen per bedrijf met bijna 15%.

De ontwikkeling van de resultaten van enkele bedrijfstypen wordt geïllustreerd met de volgende figuur over de ontwikkeling van het gezinsinkomen uit bedrijf in de melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw en varkenshouderij (figuur 1).

Figuur 1 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf in akkerbouw, glastuinbouw, melkveehouderij en varkenshouderij

Samenvatting

Deze rapportage geeft een beeld van de actuele inkomenssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw. Naast de ontwikkeling in de gehele sector wordt het reilen en zeilen van de verschillende bedrijfstypen onderbouwd met cijfers. Door het presenteren van ramingen van bedrijfsuitkomsten en sectorresultaten wordt een zo goed mogelijke inschatting van de werkelijke situatie in het jaar 2005 gegeven.

Algemeen beeld

De land- en tuinbouw heeft in 2005 in economisch opzicht met uiteenlopende omstandigheden te maken. Door de sterk wisselende weerssituatie is het aanbod van veel producten op de Europese markten geringer dan normaal te verwachten is. Hierdoor stond er minder druk op de prijzen van veel agrarische producten. Ook een geleidelijk herstel van de economie en koopkracht in Nederland en in belangrijke bestemmingslanden van de producten is van belang. In Duitsland, verreweg de belangrijkste afnemer, is het economische herstel echter nog aarzelend. Ook remt de sterke positie van de euro ten opzichte van de dollar de export naar sommige landen. Hoewel er in 2005 geen besmettelijke dierziekte uitbrak, is er wel een dreiging van vogelgriep, die effect heeft op de vraag naar producten. Het jaar stond verder duidelijk in het teken van sterk oplopende energieprijzen.

Het inkomen van de gehele sector land- en tuinbouw in 2005 is door een stijging van de prijzen van veel producten hoger dan dat van 2004. Binnen de land- en tuinbouw lopen, mede door verschillen in de prijsontwikkelingen per product, maar vooral door uiteenlopende effecten van sterk stijgende energiekosten, de geraamde inkomens ten opzichte van die in 2004 sterk uiteen. Terwijl in de veehouderij en akkerbouw betere resultaten worden geboekt, ondergaan veel tuinbouwbedrijven een inkomensdaling. Er zijn dan ook grote verschillen tussen de resultaten van de verschillende bedrijfstypen (tabel 1).

Voor het inkomen van de gehele land- en tuinbouw is 2005 een jaar met een vrij licht herstel ten opzichte van het dieptepunt in 2004. Omdat er binnen de gehele sector grote verschillen te zien zijn, neemt het betere resultaat niet de zorgen over de financiële positie van veel individuele bedrijven weg. Met name voor de glastuinbouw nemen de zorgen toe door de sterk gestegen en ook voor 2006 voorziene hoge gasprijzen. Voor de akkerbouw en veehouderij zijn de resultaten dit jaar verbeterd, maar worden de perspectieven mede bepaald door de hervorming van het Europese landbouwbeleid, waar onlangs de aanpassingen voor suiker aan zijn toegevoegd, en de toenemende concurrentie in de EU (De Bont et al., 2003; De Bont en Van Berkum, 2004). Ook de aanpassing van het mestbeleid in 2006 is een belangrijke factor.

Mede door de matige resultaten in opeenvolgende jaren in verschillende sectoren is het aantal bedrijven de laatste jaren fors gedaald. Volgens voorlopige cijfers van het CBS zet de daling zich in 2005 voort, met ongeveer 2,5% (tabel 2).

Doorslaggevend voor het in 2005 verbeterde inkomensresultaat van de sector is dat de prijzen van de producten stijgen bij een beperkte stijging van de totale productiekosten. De productiekosten stijgen minder door de daling van de prijs van veevoerders, die in 2004 hoger was door krappere oogsten als gevolg van droogte in de EU in 2003. De prijzen van energiedragers zijn in 2005 fors gestegen onder meer door de onrust in het Midden-Oosten, de sterk toegenomen vraag vanuit het Verre Oosten en de orkanen in oliewinningsgebieden van de Verenigde Staten. De stijging van de prijs van ruwe olie in 2005 zal voor de prijs van aardgas, dat voor de glastuinbouw een belangrijke kostenpost is, in 2006 tot een verdere stijging leiden. De nog sterke euro heeft voor veel producten, onder meer sierteeltgewassen, tot gevolg dat de export naar landen buiten de eurozone minder gemakkelijk verloopt.

Beeld per bedrijfstype

Rundveehouderij

Voor melkveebedrijven verbetert, ondanks een wat lagere melkprijs, het inkomen in 2005 vrij sterk, na een beperktere toename in 2004 (tabel 1). De premie van de EU ter compensatie van de daling van de zuivelprijzen maakt de daling van de ontvangen melkprijzen ruimschoots goed. Een duidelijk positief inkomenseffect, dat zich evenwel niet geheel vertaalt in een grotere kasstroom, heeft de toename van de omzet en aanwas rundvee.

Tabel 1 Rentabiliteit en inkomen op agrarische bedrijven

Bedrijfstype	Opbrengsten- kostenverhouding			Gezinsinkomen uit bedrijf per bedrijf (x 1.000 euro)		
	2004 (voorl.)	2005 (raming)	mutatie	2004 (voorl.)	2005 (raming)	mutatie
Melkveebedrijven	71	80	9	42	56	14
Fokvarkensbedrijven	98	109	11	76	120	44
Vleesvarkensbedrijven	102	104	2	57,5	56	-1,5
Gesloten varkensbedrijven	101	106	5	115	137	22
Leghennenbedrijven	75	83	8	-80	-31	49
Vleeskuikenbedrijven	92	107	15	2	100	98
Akkerbouwbedrijven	71	78	7	9	16	7
Glastuinbouwbedrijven	92	91	-1	47	33,5	-13,5
w.v. glasgroentebedrijven	91	88	-3	46,5	3	-43,5
snijbloemenbedrijven	91	91	0	45,5	37,5	-8
pot- en perkplantenbedrijven	95	95	0	52	43	-9
Champignonbedrijven	93	89	-4	45	23	-22

Bron: Informatienet.

Daarnaast levert de vergroting van de bedrijven tegenwicht aan de stijging van de kosten. Het gezinsinkomen uit bedrijf neemt toe met 14.000 euro per bedrijf tot 56.000 euro, na een toename met ongeveer 7.000 euro in 2004. Hierdoor kunnen de bedrijven gemiddeld dit jaar ongeveer 35.000 euro besparen. Voor biologische melkveebedrijven blijft het gemiddelde inkomen in 2005 achter bij het inkomen van de gangbare melkveebedrijven.

Voor vleesrundveehouders verbetert het resultaat in 2005 eveneens door hogere opbrengsten, terwijl de voerkosten afnemen. Voor vleeskalverhouders levert 2005 bij gelijke contractvergoedingen geen verbetering van het inkomen op. Schapenhouders zien hun resultaten dit jaar enigszins herstellen na een daling in 2004.

Intensieve veehouderij

In de varkenshouderij, die te maken heeft met een cyclische prijsontwikkeling, zijn de prijzen van biggen en varkens in 2005 verder gestegen. Vooral de prijs van biggen steeg, terwijl de voerprijzen daalden. Dit resulteert in een duidelijke toename van het saldo per zeug, terwijl het saldo per varkensplaats voor vleesvarkens door de duurdere aangekochte biggen achter bleef. Voor de fokzeugen- en gesloten varkensbedrijven is het inkomen van de varkensbedrijven in 2005 hoger dan in 2004. In de daaraan voorafgaande jaren (2002 en 2003) was het inkomen nog gemiddeld duidelijk negatief en moest, gezien de resulterende forse ontsparringen, het eigen vermogen worden aangesproken. In 2004 en 2005 zijn wel flinke besparingen in de varkenshouderij mogelijk.

Voor de leghennenhouders is 2005, evenals 2004, een teleurstellend jaar. De eierprijzen blijven zeer laag. Hierdoor is het saldo per hen wederom laag en blijft het inkomen van de leghennenhouders duidelijk negatief. De bedrijven teren zeer sterk op hun vermogen in, nadat in 2003 alleen de bedrijven die in verband met de vogelpest in dat jaar niet zijn geruimd grote bedragen konden reserveren.

Voor vleeskuikenhouders zijn de opbrengstprijzen in 2005 aanvankelijk hoger dan die in 2004, maar door de dreigende vogelgriep nam de vraag later in het jaar af en daalden de prijzen. Mede door de gedaalde voerprijzen stijgt het saldo en wordt het inkomen duidelijk beter dan in de voorgaande twee jaren, waarin grote ontsparringen optraden.

Akkerbouw

In de akkerbouw herstelt in 2005 het inkomen licht, na de forse daling in 2004. Hogere prijzen van poot- en consumptieaardappelen en uien leiden tot een inkomensverbetering, die beperkt wordt door de lagere prijs van suikerbieten. De rentabiliteit van de akkerbouw gaat van 71% in 2004 naar bijna 78% in 2005. Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf stijgt met 7.000 euro naar een nog bescheiden niveau van circa 15.000 euro in 2005. De inkomensverbetering in de akkerbouw geldt vooral voor de kleigebieden. Op de bedrijven met veel zetmeelaardappelen daalt het inkomen vooral door de lagere prijzen van suikerbieten. Ondanks de inkomensverbetering teren veel akkerbouwbedrijven in 2005 op het vermogen.

Glastuinbouw en champignons

Voor de glastuinbouw is de forse stijging van de energieprijzen in 2005 doorslaggevend voor de daling van het inkomen. Deze dalen in alle onderdelen van de sector (groenten, bloemen en potplanten), ondanks de gemiddeld licht stijgende opbrengstprijzen, waarbij

overigens per gewas duidelijke uitschieters zijn. De inkomensdaling is het sterkst - ruim 40.000 euro per bedrijf - voor de groenteteelers, na een nog forsere inkomenssterugval in 2004. De rentabiliteit van de groenteteelt gaat dan ook van ruim 91 naar 88%. Voor de bloemen en potplantentelers zijn de dalingen veel beperkter, namelijk bijna 10.000 euro voor het inkomen per bedrijf. In alle glastuinbouwtakken zijn de inkomens in 2005 dusdanig laag dat er gemiddeld forse ontsparingen optreden, van omstreeks 30.000 euro per bedrijf; voor de glasgroentebedrijven is de gemiddelde ontsparing circa 45.000 euro. Bij genoemde verslechtingen van de resultaten geldt overigens dat, afgezien van de energiekosten, de kosten slechts licht zijn gestegen, onder meer door een daling van de rentekosten. Voor 2006 moet gezien de ontwikkeling van de internationale olieprijs met een nog hoger kostenniveau worden rekening gehouden.

De champignonbedrijven zien in 2005 de resultaten teruglopen door lagere prijzen, die vooral is veroorzaakt door toegenomen concurrentie vanuit het buitenland en een stagnerende afzet van conservenchampignons. De opbrengsten blijven duidelijk achter bij de kostenontwikkeling. De rentabiliteit daalt van 93 naar 89% en het gezinsinkomen uit het bedrijf komt in 2005 op gemiddeld minder dan 25.000 euro uit. Bij dit inkomen zullen, bij gemiddeld twee ondernemers per bedrijf, opnieuw ontsparingen optreden.

Tuinbouw open grond

Voor de groenteteelt in de open grond wordt voor 2005 een beter resultaat verwacht dan in 2004 vooral dankzij het hogere prijsniveau van de meeste gewassen. Ook de bloembollenteelt, waar de inkomens de laatste jaren onder druk zijn komen staan, boekt in 2004 door enig prijsherstel een beter resultaat dan in voorgaand jaar. De fruitteelt heeft naar verwachting in het afzetseizoen 2005/2006 door een kleinere oogstomvang van appels en peren te maken met wat hogere prijzen. Hierdoor en ook door lagere kosten voor het plukken en bewaren van het fruit stijgt het inkomen, overigens na een forse daling vorig jaar. In de boomteelt resulteren de gemiddeld lagere opbrengsten bij beperkt stijgende kosten in 2005 waarschijnlijk in een daling van het inkomen.

Beeld voor de gehele sector

Voor de gehele agrarische sector resulteert 2005 in een hoger inkomen dan in voorgaand jaar. Het productievolume is bijna gelijk gebleven, terwijl de prijzen van de producten met bijna 3% zijn gestegen. De productiewaarde van de gehele sector is hierdoor ruim 2% hoger dan in 2004. De productiewaarde belooft, inclusief agrarische diensten, sinds een aantal jaren ongeveer 20 miljard euro. Binnen dit totaal neemt de waarde van de plantaardige productie dit jaar toe met circa 200 miljoen euro (3%) en die van de veehouderijproductie met ruim 100 miljoen euro (1,5%). De totale productiewaarde van de tuinbouw (bijna 8 miljard euro) is ongeveer gelijk aan die van de veehouderij, terwijl die van de akkerbouw, inclusief voedergewassen, ongeveer 2,5 miljard euro bedraagt.

De kosten van door de land- en tuinbouw aangekochte goederen en diensten stijgen in 2005 licht door een gemiddelde prijsstijging van 1,5%. Terwijl de voederprijzen 7% daalden, stegen de prijzen van energie gemiddeld met bijna 25%.

Per saldo stijgt de netto toegevoegde waarde van de sector met 5%. Het inkomen dat resteert na de betaalde factorkosten (rente, lonen en pacht) in rekening te hebben gebracht, neemt toe met circa 10% tot ongeveer 2,4 miljard euro. Door de inflatie van ruim 1% en de

daling van het aantal ondernemers en gezinsleden in de landbouw met circa 3% stijgt de koopkracht per bedrijf in 2005 met bijna 15%. Al met al is het inkomensniveau (reëel, gemiddeld per bedrijf) dit jaar nog laag in vergelijking enkele jaren geleden.

Een vergelijking met het midden- en kleinbedrijf (MKB) leert dat de inkomens in de land- en tuinbouw de laatste jaren achter zijn gebleven. In 2005 neemt de achterstand enigszins af bij een lichte reële inkomensverbetering in het MKB. Bepalend hiervoor is onder meer nagenoeg het stabiliseren van de loonkosten in 2004. Voor sommige sectoren in het MKB beperkt koers van de euro de export, maar zijn de perspectieven van het MKB voor 2006 vrij gunstig.

Vergeleken met de inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw in andere EU-landen komt Nederland in 2005 redelijk goed uit de bus. De score in 2005 volgt op een aantal jaren dat de ontwikkeling van het inkomen van de Nederlandse land- en tuinbouw in de EU achterbleef bij die van de meeste andere landen (De Bont en Van Berkum, 2004).

Tabel 2 Ontwikkeling aantal bedrijven per type

	1990	2000	2004	2005(v)	Mutatie (%)
Totaal land- en tuinbouw	124.900	97.480	83.890	81.850	-2,4
Melkveebedrijven	39.550	26.820	22.280	21.330	-4,3
Varkensbedrijven	9.200	6.060	4.190	4.290	2,4
w.v. fokvarkensbedrijven	3.500	2.090	1.600	1.510	-5,6
vleesvarkensbedrijven	3.690	2.420	1.540	1.680	9,1
gesloten varkensbedrijven	2.010	1.550	1.050	1.100	4,8
Leghennenbedrijven	770	660	550	570	3,6
Vleeskuikenbedrijven	620	540	380	370	-2,6
Akkerbouwbedrijven	16.260	13.750	12.630	12.360	-2,1
Glastuinbouwbedrijven	10.240	7.900	6.390	6.090	-4,7
w.v. glasgroentebedrijven	4.220	2.640	2.050	1.960	-4,4
snijbloemenbedrijven	4.420	3.610	2.930	2.770	-5,5
pot- en perkplantenbedrijven	1.600	1.650	1.410	1.360	-3,5
Champignonbedrijven	790	520	350	320	-8,6
Opengrondsgroentebedrijven	2.500	1.460	1.130	1.080	-4,4
Bloembollenbedrijven	1.750	1.340	1.120	1.060	-5,4
Fruitbedrijven	2.810	2.210	1.840	1.810	-1,6
Boomkwekerijbedrijven	2.930	2.810	2.590	2.520	-2,7

Bron: CBS-Landbouwtelling, 2005 voorlopige gegevens.

Summary

Development of farm results and incomes in 2005

This report presents the current income situation in Dutch agriculture and horticulture. Besides developments in the sector as a whole, the situation of the various types of farm is supported by figures. By providing forecasts of farm and sector results, an optimal estimate for the actual situation in the year 2005 is given.

General outline

In economic terms, agriculture and horticulture faced a range of circumstances in 2005. As a result of the very varied weather conditions, the availability of many products on the European markets was lower than normally expected. There was thus less pressure on the prices of many agricultural products. Another important element was the gradual recovery of the economy and purchasing power in the Netherlands and in major export countries of the products. However, in Germany - by far the biggest market - economic recovery was still slow. The strong position of the Euro compared with the dollar also inhibited export to some countries. Although there were no outbreaks of infectious animal diseases in 2005, the threat of avian flu remains, affecting the demand for products. For the rest, the year was clearly marked by high rises in energy prices.

Due to a rise in the prices of many products, the income of the whole agriculture and horticulture sector in 2005 was much higher than in 2004. Partly as a result of differences in price developments per product, but particularly due to the effects of strongly rising energy costs, the forecasts for agriculture and horticulture income were very different compared with that of 2004. While better results were achieved in livestock farming and arable farming, many horticultural businesses experienced a decline in income. There were also big differences between the results of the different businesses (Table 1).

For the income of agriculture and horticulture as a whole, 2005 was a year of slight recovery compared with the low point in 2004. Due to the great differences visible throughout the sector, the improved results do not remove concerns about the financial position of many individual farms. Particularly in glasshouse horticulture, concerns are mounting as a result of the strong rise in gas prices which is set to continue in 2006. For arable farming and livestock farming, the results improved this year. However, prospects are also determined by the reform of the European agricultural policy, where amendments for sugar were recently added, and increasing competition in the EU (De Bont et al., 2003; De Bont and Van Berkum, 2004). The amendment of the manure policy in 2006 is another important factor.

Partly due to poor results suffered by different sectors in consecutive years, the number of farms has declined significantly in recent years. According to provisional figures from the CBS, the decline will continue in 2005 by approximately 2.5 % (Table 2).

Decisive for the sector's improved income results in 2005 is the rise in the price of products together with a limited rise in the total production costs. The production costs rose less due to the lower price of animal feed; this was higher in 2004 due to poor harvests following the drought in the EU in 2003. The prices of energy bearers rose strongly in 2005, partly due to the unrest in the Middle East, the strong increase in demand from the Far East and the hurricanes in oil extraction areas of the United States. The higher price of raw oil in 2005 will result in a further rise in the price of natural gas in 2006, a major cost item for glasshouse horticulture. The continued strength of the Euro has hampered the export of many products, including ornamental plants, to countries outside the Euro zone.

Situation per type of farm

Cattle farming

Despite the lower milk price, the income of dairy farms showed quite strong improvement in 2005, after a limited improvement in 2004 (Table 1). The premium from the EU to compensate the reduction in dairy prices largely compensated the reduction in the received milk prices. The turnover and growth in beef farming was a clear positive income effect that did not totally translate into a bigger cash flow. In addition, expansion of the farms did not compensate the rise in costs. The family farm income increased by 14,000 Euros per farm to 56,000 Euros, after an increase of around 7,000 Euros in 2004. Thus, on average, the farms saved around 35,000 Euros. For organic dairy farms, the average income lags behind the income of conventional dairy farms.

For beef farmers, the result in 2005 was also improved by higher yields, while feed costs declined. For veal farmers, 2005 produced no improvement in income for the same contract payments. Sheep farmers experienced a slight improvement in their results this year after a decline in 2004.

Intensive livestock farming

In pig farming, which has a cyclical price development, prices of piglets and pigs rose again in 2005. There was a rise in the price of piglets in particular, while feed prices went down. This resulted in a clear rise in the balance per sow, while the balance per pig place for pigs lagged behind due to the higher price of purchased piglets. For the breeding sows and closed pig farms, the income was higher in 2005 than in 2004. In previous years (2002 and 2003) their income was still clearly negative on average and net assets were consumed on account of the considerable dissaving. In 2004 and 2005 some significant savings were possible.

Like 2004, 2005 was a disappointing year for the layer farms. Egg prices continued to be very low. This meant a low balance per hen and the income of the layer farms was clearly negative. The farms rely very strongly on their own assets; after 2003 only the farms which were not cleared as a result of fowl pest were able to reserve large amounts.

For broiler farms, the yield prices in 2005 were initially higher than those in 2004. However, due to the threat of avian flue, demand declined and prices fell. As a result of the reduced feed prices, among others, the balance is rising and the income is clearly better than in the previous two years when dissaving was rife.

Table 1 Profitability and income on agricultural farms

Type of farm	Revenue-cost relationship		Family income from farm per farm (x 1,000 Euros)			
	2004 (prov.)	2005 (estimate)	mutation	2004 (prov.)	2005 (estimate)	mutation
Dairy farms	71	80	9	42	56	14
Pig breeding farms	98	109	11	76	120	44
Bacon pig farms	102	104	2	57.5	56	-1.5
Closed pig farms	101	106	5	115	137	22
Layer farms	75	83	8	-80	-31	49
Broiler farms	92	107	15	2	100	98
Arable farms	71	78	7	9	16	7
Glasshouse horticulture holding	92	91	-1	47	33.5	-13.5
Inclusive greenhouse vegetable farms	91	88	-3	46.5	3	-43.5
cut flower farms	91	91	0	45.5	37.5	-8
pot and border plant farms	95	95	0	52	43	-9
Mushroom farms	93	89	-4	45	23	-22

Source: Informatienet.

Arable farming

The income of arable farms recovered slightly in 2005, following the considerable decline in 2004. Higher prices of seed potatoes, potatoes for consumption and onions resulted in improved income which was limited by lower price of sugar beet. The profitability of arable farming rose from 71% in 2004 to almost 78% in 2005. The average family farm income rose by 7,000 Euros to a still modest level of around 15,000 Euros in 2005. The improvement in arable farm income was mainly related to clay areas. On farms with large quantities of starch potatoes, the income declined mainly due to the lower prices of sugar beet. Despite the improvement in income, many arable farms lived off their capital in 2005.

Glasshouse horticulture and mushrooms

For glasshouse horticulture, the considerable rise in energy prices in 2005 was decisive for the decline in income. This applied to all parts of the sector (vegetables, flowers and pot plants), despite the average slight rise in yield prices, whereby there were clear exceptions per crop. The income decline was strongest - some 40,000 Euros per farm - for vegetable growers, after an even greater drop in income in 2004. The profitability of vegetable cultivation fell from around 91% to 88%. For flower and pot plant growers, the decline was much more limited, namely almost 10,000 Euros for the income per farm. In all glasshouse horticultural sectors, the very low income level in 2005 was related to significant dissaving

on average, from around 30,000 Euros per holding. For glasshouse vegetable holdings, the average dissaving was around 45,000 Euros. However, with this decline in the results, apart from the energy costs, there was also a slight rise in costs due to a decline in interest costs, among others. Taking into account the rise in international oil prices, the sector is set to face an even higher cost level in 2006.

Mushroom farms saw their results fall in 2005 due to lower prices, which were mainly caused by increased competition from abroad and stagnating sales of conserved mushrooms. The yields still clearly lag behind the cost development. Profitability fell from 93% to 89% and the family farm income averaged less than 25,000 Euros. With this income, two entrepreneurs per farm will be faced with dissaving.

Glasshouse horticulture open ground

For open air vegetable cultivation, better results are expected for 2005 than in 2004, mainly due to the higher price level of most crops. Bulb cultivation, where the income was also under pressure in recent years, showed better results in 2004 than in the previous year due to some price recovery. Fruit cultivation is expected to face slightly higher prices in the 2005/2006 sales season due to the smaller harvest of apples and pears. As a result, and also due to lower costs for picking and storing the fruit, income has risen after a considerable decline last year. In tree nurseries, the average lower yields with limited rising costs will probably result in a decline of income in 2005.

Picture for the whole sector

For the agricultural sector as a whole, 2005 resulted in a higher income than in the previous year. The production volume remained almost the same, while the prices of the products rose by almost 3%. The production value of the whole sector is therefore over 2% higher than in 2004. For a number of years the production value, including agricultural services, amounted to around 20 billion Euros. Within this total, the value of plant-based production rose this year by almost 200 million Euros (3%) while that of livestock farming production rose by more than 100 million Euros (1.5%). The total production value of horticulture (almost 8 billion Euros) is almost the same as that of livestock farming, while that of arable farming, including feed crops, amounts to around 2.5 billion Euros.

The costs of goods and services purchased by agriculture and horticulture rose slightly in 2005 due to an average price rise of 1.5%. While feed prices fell 7%, energy prices rose on average by almost 25%.

On balance, the net added value of the sector rose by 5%. The income remaining after taking into account the paid factor costs (interest, loans and lease), increased by around 10% to around 2.4 billion Euros. Due to inflation totalling more than 1% and the decline in the number of farmers and family members in agriculture, the purchasing power per farm rose by almost 15% in 2005. All in all, the income level (real, average per farm) is still low this year compared with that of several years ago.

A comparison with small and medium-sized enterprises (SME) shows that income in agriculture and horticulture lagged behind in recent years. In 2005 this recovered slightly with a slight real income improvement in the SME. A determining factor for this is the virtual stabilisation of wages in 2004. For some sectors among the SME, the exchange rate of

the Euro MKB restricted export, but the prospects for the SME for 2006 are quite favourable.

Compared with the income development of agriculture and horticulture in other EU countries, the Netherlands scores reasonably well in 2005. The score in 2005 follows a number of years when income development of Dutch agriculture and horticulture in the EU lagged behind that of most other countries (De Bont and Van Berkum, 2004).

Table 2 Development number of farms per type

	1990	2000	2004	2005(v)	Mutation (%)
Total agriculture and horticulture	124,900	97,480	83,890	81,850	-2.4
Dairy farms	39,550	26,820	22,280	21,330	-4.3
Pig farms	9,200	6,060	4,190	4,290	2.4
inclusive breeding pig farms	3,500	2,090	1,600	1,510	-5.6
bacon pig farms	3,690	2,420	1,540	1,680	9.1
closed pig farms	2,010	1,550	1,050	1,100	4.8
Layer farms	770	660	550	570	3.6
Broiler farms	620	540	380	370	-2.6
Arable farms	16,260	13,750	12,630	12,360	-2.1
Glasshouse horticulture holdings	10,240	7,900	6,390	6,090	-4.7
inclusive glasshouse vegetable holdings	4,220	2,640	2,050	1,960	-4.4
cut flower farms	4,420	3,610	2,930	2,770	-5.5
pot and border plant farms	1,600	1,650	1,410	1,360	-3.5
Mushroom farms	790	520	350	320	-8.6
Open ground vegetable farms	2,500	1,460	1,130	1,080	-4.4
Bulb cultivation	1,750	1,340	1,120	1,060	-5.4
Fruit farms	2,810	2,210	1,840	1,810	-1.6
Tree nurseries	2,930	2,810	2,590	2,520	-2.7

Source: CBS Agricultural Census, 2005 provisional data.

1. Inleiding

1.1 Doel

Het LEI rapporteert met regelmaat over bedrijfsuitkomsten in de land- en tuinbouw en over de ontwikkeling van het inkomen van de agrarische sector. Elk jaar wordt in december een raming gepresenteerd. De raming geeft een actueel beeld van de te verwachten bedrijfsresultaten en inkomens in het lopende, bijna afgesloten jaar.

Deze publicatie is een nieuwe editie in deze reeks. In de hoofdstukken 2 tot en met 7 wordt per bedrijfstype inzicht geboden in de ontwikkeling op bedrijfsniveau. De gehanteerde begrippen zijn gelijk aan die in de editie 2003 en 2004 op basis van de in 2001 door het LEI opnieuw geformuleerde uitgangspunten en definities van het Bedrijven-Informatienet (het Informatienet). De belangrijkste uitgangspunten en definities worden in dit rapport toegelicht in paragraaf 1.3 en in bijlage 1.

Er wordt voor alle bedrijven gerapporteerd over een kalenderjaar. Bij de vaststelling van prijzen van de bewaarproducten, zoals aardappelen en fruit, wordt overigens rekening gehouden met de te verwachten verkoopresultaten na 31 december 2005. Daarmee wordt afgeweken van de systematiek van de EU in de landbouwrekeningen. Hierdoor treden er voor deze producten prijsverschillen op.

In hoofdstuk 8 wordt een globaal beeld geschetst van de ontwikkeling van productie, prijzen en inkomen van de totale land- en tuinbouwsector in 2005. Deze sectorraming is overeenkomstig het systeem van de op EU-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen, die voor Nederland door het CBS worden opgesteld. De gegevens voor de jaren tot en met 2004 zijn dan ook afkomstig van het CBS. De raming voor 2005 is, in overleg met het CBS en het CPB, opgesteld door het LEI. Door de in Europees verband geharmoniseerde methode voor de raming voor de gehele sector kunnen de uitkomsten voor Nederland ook worden vergeleken met die van andere EU-landen. In hoofdstuk 8 wordt hier kort op ingegaan.

1.2 Methode

In dit rapport wordt verslag gedaan over kalenderjaren 2003, 2004 en 2005. Voor de resultaten per bedrijf in de jaren 2003 en 2004 is gebruikgemaakt van de boekhoudgegevens van de bedrijven die deelnemen aan het Informatienet. Omdat de resultaten voor 2004 nog niet zijn gebaseerd op gegevens van alle deelnemende bedrijven hebben die cijfers een voorlopig karakter. In de betreffende hoofdstukken zijn zij dan ook aangemerkt met '(v)' achter het jaartal.

Van het lopende jaar 2005 zijn opbrengsten- en kostenontwikkelingen geraamd op basis van volume- en prijsgegevens van externe bronnen, zoals het CBS, Productschappen, VBN en bedrijven in de agrarische toelevering, verwerking en afzet en de agrarische prij-

zen die het LEI verzamelt. Ook wordt informatie over prijzen van agrariërs benut. De in rekening gebrachte prijzen van de verschillende producten en productiemiddelen zijn door het LEI afgestemd op het prijspeil zoals dat thans bekend is en (voor de akkerbouw, fruit en opengrondsgroenteteelt) voor de resterende maanden van het oogst- en afzetjaar 2005/2006 te verwachten is. Gezien het moment van presentatie hebben de gegevens van het jaar 2005 het karakter van een raming. In de tabellen in deze publicatie is dit aangegeven door '(r)' achter het jaartal te plaatsen.

De in deze publicatie gepresenteerde resultaten worden in de loop van 2006 aangepast met de dan beschikbare nadere informatie en gepubliceerd op de website van het LEI (Binternet) en in het *Landbouw-Economisch Bericht*. Voorts wordt met regelmaat via *Agri-Monitor* per bedrijfstype verslag gedaan van de ontwikkeling van de opbrengsten, de kosten, het inkomen en de financiële positie van bedrijven. Voor een aantal bedrijfstypen vindt dit vanaf 2004 plaats in de vorm van kwartaalrapportages.

1.3 Uitgangspunten

In deze rapportage worden de met betrekking tot het Informatienet met ingang van 2001 aangepaste methoden en begrippen toegepast. In bijlage 1 zijn enkele van deze begrippen kort uiteengezet. Deze zijn hierbij tevens geharmoniseerd voor de verschillende bedrijfstypen in land- en tuinbouw, waardoor er geen verschillende benadering per bedrijfstype meer is. Bedrijven worden ingedeeld naar bedrijfstype met de NEG-typering (Van Everdingen, 1998).

Bedrijfstypering en waarnemingsveld

De door het LEI voor recente jaren vastgestelde Nederlandse grootte-eenheden (nge) per hectare gewas en per dier, die voor de bedrijfstypering en voor de bepaling van de bedrijfsomvang worden gehanteerd, zijn te vinden op de LEI-website. Vanaf 2001 is het waarnemingsveld van het Informatienet aangepast, zodat nu meer bedrijven worden gerepresenteerd. Bedrijven kleiner dan 16 ege (Europese grootte-eenheden; dit is gelijk aan circa 14 nge, dit was 16 nge) en groter dan circa 1.200 ege (1.050 nge) worden niet door het Informatienet gerepresenteerd (Vrolijk et al., 2002). De bovengrens lag eerder op 800 nge. Op deze wijze worden de resultaten van in totaal ongeveer 60.000 land- en tuinbouwbedrijven in 2005 gepresenteerd (steekproefpopulatie). In de komende jaren zal de bovengrens verder worden verhoogd om rekening te houden met de schaalvergroting.

In de structuurparagrafen zijn gegevens gebruikt uit de CBS-Landbouwtelling, waarbij de gegevens van 2005 voorlopig zijn. Hierin wordt als ondergrens 3 nge gehanteerd en is er geen bovengrens. De CBS-Landbouwtelling betreft dan ook meer, in totaal namelijk ongeveer 80.000 bedrijven in 2005, dan wordt gerepresenteerd door de steekproefpopulatie van het Informatienet. Vooral in de akkerbouw komen relatief veel bedrijven voor tussen de genoemde ondergrenzen van 3 en circa 14 nge, terwijl de (glas)tuinbouw en de champignonenteelt relatief meer bedrijven boven de bovengrens van het Informatienet kent.

Berekening bedrijfsresultaten

In de gehanteerde wijze van berekening van de bedrijfsresultaten (winst- en verliesrekening resulterende in inkomensgegevens) worden de berekende arbeids- en vermogenskosten buiten beschouwing gelaten. Bij de berekening van de rentabiliteit worden deze kosten wel betrokken.

De opbrengsten van het bedrijf betreffen voornamelijk de verkoop van producten. Omdat de veestapel en andere biologische activa worden gewaardeerd tegen de reële waarde, in het algemeen de marktprijs per balansdatum, kan dit leiden tot een stijging of daling van de opbrengsten. Op deze opbrengsten worden vervolgens de betaalde kosten, inclusief betaalde rente en betaald loon, en de afschrijvingen in mindering gebracht om de bedrijfs-winst (uit normale bedrijfsvoering) vast te stellen. Op productierechten, zoals melkquota, vindt geen afschrijving plaats. Op basis van de bedrijfswinst bij normale bedrijfsvoering wordt, na verrekening van de buitengewone baten en lasten uit bedrijf, vervolgens het gezinsinkomen uit bedrijf vastgesteld.

Om de totale kosten van het bedrijf te bepalen en om de opbrengsten-kostenverhouding te berekenen, worden naast de betaalde kosten en afschrijvingen verder de berekende kosten wat betreft arbeid (op basis van CAO-loon) en vermogen (rente) vastgesteld. Voor eigen grond en gebouwen in de akkerbouw en veehouderij wordt daarmee niet langer uitgegaan van kosten op pachtbasis.

Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend, gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemd vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van biologische en monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2-procentpunten extra in mindering gebracht, wat overeenkomt met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijsontwikkeling. Als minimumrentepercentage is 0,5 aangehouden. Dit heeft tot gevolg dat per bedrijf de hoogte van de rentekosten uiteen kan lopen in relatie tot de omvang van het bedrijfsvermogen; de vermogenskostenvoet per bedrijf houdt derhalve rekening met de solvabiliteit van het bedrijf en de werkelijk betaalde rente.

In de kosten wordt de arbeid van het gezin gewaardeerd tegen CAO-loon, inclusief werkgeverslasten. Voor 2005 wordt gerekend met ruim 22 euro per uur, een lichte verhoging ten opzichte van 2004.

De opbrengsten en kosten zijn voor alle bedrijven op basis van de werkelijke BTW-situatie weergegeven; ook in dit opzicht is het verschil tussen de landbouw- en de tuinbouwbedrijven weggenomen.

Bijlage 2 geeft de prijsontwikkeling van de niet-sectorspecifieke kosten. De invloed van de inflatie is hierin te herkennen. De meeste productiemiddelen stijgen hierdoor in prijs.

1.4 Resultaten

De rapportage geeft zicht op de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de primaire agrarische sector en van de afzonderlijke bedrijfstypen. Het gaat bij de resultaten van de bedrijven vooral om opbrengsten, kosten en inkomen. Het gezinsinkomen uit bedrijf is een van de centrale kengetallen in deze rapportage. Per bedrijfstype wordt ook het gemiddelde aantal ondernemers vermeld om de context van de inkomensvorming aan te geven.

Door genoemde veranderingen in de uitgangspunten en methoden van berekening zijn de uitkomsten niet eenvoudig vergelijkbaar met die in de rapportages van het LEI, die zijn uitgebracht voor december 2003. Zo zijn door het niet meer afschrijven op aangekochte melkquota de inkomens in de melkveehouderij substantieel hoger, terwijl de veranderingen in de methodiek van rentekosten, afschrijvingen en biologische activa en dergelijke tot minder gemakkelijk te kwantificeren verschillen leiden voor de verschillende bedrijfstypen. In verschillende hoofdstukken wordt dit ook zichtbaar in de figuren inzake de ontwikkeling van inkomen en rentabiliteit vanaf 1990. Deze figuren zijn met name opgenomen om de veranderingen in de bedrijfsresultaten gedurende de laatste jaren te plaatsen in het perspectief van de afgelopen vijftien jaar.

In dit rapport worden voor een aantal bedrijfstypen per bedrijf het totale gezinsinkomen, inclusief de inkomsten van buiten het bedrijf, en de besparingen vermeld. Bij het laatste gaat het om wat van het totale gezinsinkomen resteert na de gezinsbestedingen en de betaalde belastingen. Hierbij geldt overigens dat het niveau van besparingen afhankelijk is van de organisatie van het bedrijf. Zo heeft een bedrijf met meer dan een ondernemer en ondernemersgezinnen in het algemeen een hoger bestedingsniveau. De gezinsbestedingen betreffen onder meer ook verzekeringspremies voor ziektekosten en dergelijke. De resterende besparingen per bedrijf kunnen dus gelden voor meer dan één ondernemer(sgezin).

Bij de gepresenteerde gemiddelde resultaten per bedrijfstype zijn de opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit) en het gezinsinkomen uit bedrijf per bedrijf de centrale indicatoren. Voor een toelichting op de in de rapportage gebruikte indicatoren wordt verwezen naar bijlage 1.

Naast de gemiddelde resultaten per bedrijfstype wordt voor de melkvee-, de varkens-, de akkerbouw- en de glastuinbouwbedrijven ook de spreiding van het gezinsinkomen uit bedrijf gepresenteerd. Voorts wordt ingegaan op de resultaten van biologische melkveebedrijven.

Bij de gepresenteerde gezinsinkomens uit bedrijf geldt per bedrijfstype een bepaalde standaardfout (bijlage 4). Dit wijst er op dat de nu gepresenteerde gemiddelde resultaten voor het jaar 2005 in een per bedrijfstype uiteenlopende mate kunnen afwijken van de werkelijke situatie. Relatief beperkte afwijkingen kunnen gelden voor de melkveebedrijven, terwijl daarentegen voor pluimvee- en glastuinbouwbedrijven de afwijking relatief groot kan zijn.

2. Rundveehouderij

2.1 Melkveehouderij

2.1.1 Structuur

De afname van het aantal melkveebedrijven in Nederland zet zich voort. In 1990 waren er nog bijna 40.000 melkveebedrijven (tabel 2.1). In 2005 is dit aantal gedaald tot bijna 21.300 melkveebedrijven (-4,3%). Vanaf 2000 is de jaarlijkse daling sterker dan in de jaren negentig. Door de stijgende melkproductie per koe, bij een door de Europese quotering per lidstaat vastgestelde productieomvang, nam het aantal koeien per bedrijf geleidelijk toe van 43 in 1990 naar 63 in 2005.

Tabel 2.1 Ontwikkeling aantal melkveebedrijven en aantal melkkoeien

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met melkkoeien	46.980	37.410	29.470	24.330	23.530	-3,3
Aantal melkveebedrijven	39.550	33.300	26.820	22.280	21.330	-4,3
Aantal melkkoeien (x 1.000)	1.878	1.705	1.504	1.471	1.433	-2,5
w.v. op melkveebedrijven (%)	90	93	93	94	94	-0,4
Koeien per bedrijf op melkveebedrijven	42,9	47,7	51,9	62,2	63,1	1,4

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

2.1.2 Opbrengsten en kosten

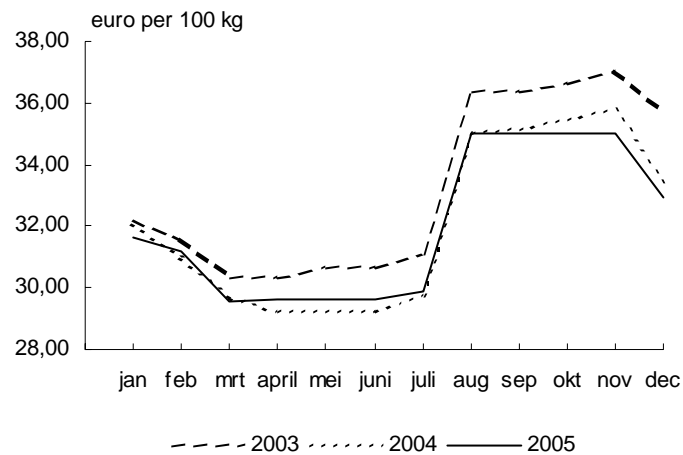
Opbrengsten

De geproduceerde hoeveelheid melk per bedrijf stijgt in 2005 met 2,5% door schaalvergroting. Daarnaast is voor het tweede achtereenvolgende jaar het quotum met 0,5% verruimd. Volgens gegevens van het Productschap Zuivel is de melkaanvoer in 2005 tot en met september bijna 1% lager dan in dezelfde periode van het voorgaande jaar. Over geheel 2005 wordt rekening gehouden met een 0,5% lagere melkproductie in Nederland. Deze achterstand zal naar verwachting begin 2006 verder worden ingelopen om het Nederlandse melkquotum volledig te benutten. De melkprijzen liggen in 2005 op een iets lager niveau dan in het voorgaande jaar (figuur 2.1). Naar het zich laat aanzien zal de uiteindelijke melkprijs op 32,75 euro per 100 kg uitkomen (tabel 2.3). De melkprijs is hiermee 1% lager dan in 2004.

Per 1 juli 2004 is de Europese zuivelhervorming in werking getreden. Dit resulteert in een melkpremie (inclusief nationale enveloppe) van 2,36 euro per 100 kg in 2005. In 2004 bedroeg deze melkpremie de helft. Deze premie is opgenomen onder de overige opbrengsten (tabel 2.4). Het quotum op 31 maart is bepalend voor de hoogte van deze premie in het

jaar. De zuivelhervorming wordt in stappen uitgevoerd en leidt jaarlijks tot verlaging van de interventieprijzen van poeder en boter (tot 2007) en stijging van de daaraan gekoppelde melkpremie als compensatie.

De prijsdaling van melk is naar verwachting in 2005 ongeveer 0,30 euro per 100 kg melk, terwijl deze in 2004 nog 0,70 euro bedroeg (tabel 2.3). De prijzen voor magere melkpoeder en kaas blijven vrij stabiel. Voor niet-magere melkpoeder en boter staan de prijzen onder druk. Door de lagere marktwaardering voor vet heeft Friesland Foods in 2005 meerdere keren een wijziging in de prijsverhouding tussen vet en eiwit aangebracht. Hierdoor daalde de vetprijs en steeg de prijs van eiwit. Ook voor 2006 heeft Friesland Foods aangekondigd deze ontwikkeling voort te zetten. Voor de uiteindelijke melkprijs is ook de ontwikkeling van de prijs bij de 'indexondernemingen' en de ontwikkeling van de zuivelmarkt bepalend. Ondanks de melkprijsdaling zal de totale melkoprangst per bedrijf door de schaalvergroting bijna 3.000 euro hoger uitkomen dan in 2004. Daarnaast zijn de melkpremieoprangsten met ruim 6.000 euro per bedrijf toegenomen. In bijlage B2.1 is weergegeven hoeveel het inkomen per bedrijf verandert bij een verandering van de prijzen.

Figuur 2.1 Ontwikkeling van de melkprijs (inclusief BTW)
Bron: LEI.

De oprangst van verkocht rundvee zal op bedrijfsniveau met circa 1.300 euro toenemen. Slachtkoeien brengen bij verkoop gemiddeld ongeveer 14% ofwel ruim 50 euro meer op, ondanks de tegenvallende consumptie. De oprangstprijs van nuchtere kalveren neemt in 2005 circa 7% toe tot gemiddeld 180 euro. In combinatie met een stijging van de waarde van met name het melkvee op de eindbalans komt de oprangst van het vee uit op ruim 300 euro per koe, dit is ruim 20.000 euro per bedrijf. Dit is aanzienlijk hoger dan in 2004. Met name de waardestijging van het vee (aanwas) is hiervoor verantwoordelijk. Deze aanwas levert echter geen extra liquide middelen op. De slachtpremies blijven vrijwel onveranderd. De oprangsten op melkveebedrijven uit de varkenshouderij nemen in 2005 wederom toe. Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een toename van de geldoprangsten per bedrijf met 16.000 euro.

Kosten

De voorjaarskuilen waren van goede kwaliteit en met een hoger drogestofgehalte dan in 2004. Dit blijkt uit onderzoeksresultaten van Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek in Oosterbeek. Voor de zomerkuilen was het beeld nog iets gunstiger: een hoog drogestofgehalte, meer voederwaarde en een uitstekende verteerbaarheid. Door gunstige najaarsweer hebben de koeien lang buiten kunnen lopen en was de totale hoeveelheid droge stof die geproduceerd is in 2005 erg hoog. De geogste snijmaïs is dit jaar van iets lagere kwaliteit dan gemiddeld in eerdere jaren vanwege de late inzaai. De voederwaarde was lager; daarentegen was het drogestofgehalte hoger door het goede najaarsweer. De kosten van krachtvoer nemen op bedrijfsniveau met ruim 2.000 euro af door een prijsdaling (-9%) (tabel 2.3). De krachtvoergift zal door de grote hoeveelheid ruwvoer iets dalen. Ondanks de daling van de melkprijs is de prijsverhouding tussen melk en krachtvoer 9% gunstiger geworden.

Tabel 2.2 *Ontwikkeling van krachtvoerkosten, stikstofkosten (uit kunstmest), veebezetting en melkproductie op melkveebedrijven*

Jaar	Krachtvoer per melkkoe (euro)	Meststoffen per hectare voedergewas (euro)	Kg melk per melkkoe	Koeien per ha voedergewas	Kg melk per ha voedergewas
2003	385	129	7.630	1,68	12.508
2004 (v)	378	136	7.604	1,64	12.213
2005 (r)	344	145	7.704	1,62	12.156
mutatie (%)	-9	7	1	-2	0

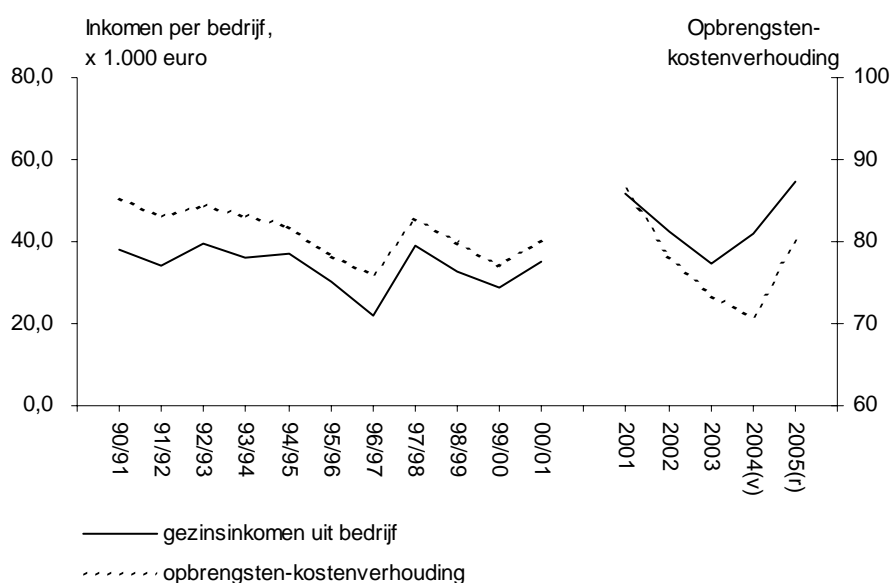
Bron: Informatienet.

De kosten van de meststoffen nemen per hectare voedergewas in 2005 verder toe. De kosten van grond, gebouwen en werktuigen nemen op bedrijfsniveau met 6% toe. De energiekosten, die op de melkveebedrijven een klein deel uitmaken van de totale kosten, zullen in 2005 met 13% (gas +17%, elektriciteit + 8,5%) stijgen. De melkveehouders investeren in 2005 tot en met oktober ruim 40% minder in quotum dan in 2004. In dat jaar nam de handel in quotum toe. Door de geringe mogelijkheden om melk te verlesen neemt ook in 2005 de hoeveelheid gehuurde melk verder af. De quotumkosten (inclusief lease) nemen onder invloed hiervan af met ruim 7.000 euro. De betaalde rente neemt naar verwachting met 5% af. De totale betaalde kosten nemen met 1% toe tot 163.000 euro per bedrijf (tabel 2.4).

Tabel 2.3 Prijsontwikkeling van melk, krachtvoer en vee op melkveebedrijven (euro, inclusief BTW)

Jaar	Melk (bij werkelijke gehalten)	Krachtvoer a)	Verhouding melk/krachtvoer	Melk-koeien	Nuchtere kalveren
Euro per 100 kg, respectievelijk per stuk					
2003	33,75	16,90	2,00	358	184
2004 (v)	33,05	17,35	1,90	392	169
2005 (r)	32,75	15,75	2,08	448	181
mutatie (%)	-1	-9	9	14	7

Bron: LEI.

Figuur 2.2 Ontwikkeling resultaten melkveebedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

2.1.3 Bedrijfsresultaat

Inkomen uit bedrijf

Het gezinsinkomen uit het bedrijf stijgt fors, met 14.000 euro, en komt uit op 56.000 euro. Een deel van deze stijging, ongeveer 2.500 euro, is het gevolg van schaalvergroting. Het grootste deel van de stijging van het inkomen komt door een toename van de waarde van de veestapel (aanwas). Deze bedraagt ruim 8.000 euro. De rest van de inkomensgroei is het gevolg van hogere opbrengsten van melk (inclusief de premie) en lagere voerkosten. Het gezinsinkomen uit het bedrijf ligt hiermee boven het langjarig gemiddelde (tabel 2.4 en fi-

guur 2.2). De spreiding in het gezinsinkomen uit bedrijf is groot. Door de stijging van het inkomen in 2005 is het percentage bedrijven met een negatief gezinsinkomen uit bedrijf gehalveerd ten opzichte van 2004 en bedraagt nu 5% (figuur 2.3). Het percentage bedrijven met een inkomen hoger dan 50.000 euro steeg in hetzelfde tijdvak met 13 procentpunten en bedraagt nu meer dan 40%..

Tabel 2.4 Bedrijfsresultaten en inkomen op melkveebedrijven (x 1.000 euro)

	2003	2004 (v)	2005 (r)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven	22.280	21.717	20.800	-4
Melkkoeien per bedrijf	62,6	64,7	65,5	1
Oppervlakte (ha per bedrijf)	39,10	41,40	42,70	3
Nge per bedrijf	97	100	97	-3
Ondernemers per bedrijf	1,74	1,76	1,76	0
Melkproductie (ton)	478	492	505	3
Opbrengsten	193,3	200,9	216,8	8
w.v. melk	156,4	156,3	159,0	2
omzet en aanwas rundvee	12,9	10,6	20,5	94
varkens	6,4	6,8	7,1	4
overig (o.a. melkpremie)	17,5	27,2	30,2	11
Totaal betaalde kosten en afschrijving	161,0	161,5	163,2	1
w.v. Kosten dierlijke en plantaardige activa	59,9	60,2	59,2	-2
w.v. veevoer	35,8	35,6	33,4	-6
immateriële activa a)	5,0	3,6	3,2	-13
materiële activa b)	48,9	50,0	52,9	6
energie	4,0	4,0	4,7	17
financieringskosten (inclusief betaalde rente)	19,8	19,3	18,3	-5
betaalde arbeidskosten	2,2	2,0	2,0	0
werk door derden	10,5	11,4	11,8	3
algemene kosten	10,6	10,9	11,1	2
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	32,3	39,5	53,5	35
Buitengewone baten en lasten	2,5	2,5	2,5	0
Gezinsinkomen uit bedrijf	34,8	42,0	56,0	33

a) Onder meer huur melkquotum, b) Onder meer afschrijvingen en eigenaarslasten
Bron: Informatienet.

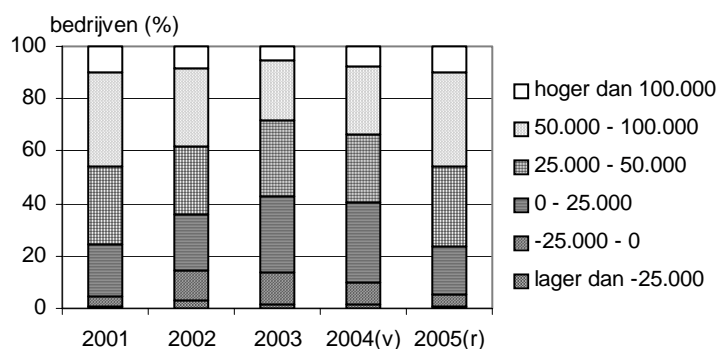
Rentabiliteit

In 2005 stijgt de rentabiliteit met 9 procentpunten (tabel 2.5, figuur 2.2). Dit wordt veroorzaakt door met name lagere ingerekende rentekosten, hogere opbrengsten uit vee (omzet en aanwas) en de hogere melkpremie. De brutoproductiviteit neemt licht af (tabel B3.1). Door onder meer de daling van de ingerekende rente en van de voerprijzen en de gunstige ontwikkeling van de melkprijs (inclusief melkpremie) is de ruilvoet verbeterd.

Tabel 2.5 Bedrijfseconomisch resultaat op melkveebedrijven (x 1.000 euro)

	2003	2004 (v)	2005 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten	193,3	200,9	216,8	8
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	141,9	142,9	145,5	2
Berekende arbeid	78,3	78,4	78,7	0
Rente	42,9	62,0	46,4	-25
Totaal kosten	263,2	283,3	270,6	-4
Opbrengsten-kostenverhouding	73,5	70,9	80,0	13

Bron: Informatienet.

Figuur 2.3 Verdeling van melkveebedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen

Bron: Informatienet.

2.1.4 Inkomensvorming en -besteding

Rekening houdend met het inkomen van buiten het bedrijf, zal het totale gezinsinkomen in 2005 op het gemiddelde melkveebedrijf met ruim 14.000 euro toenemen (tabel 2.6). De belastingbetalingen op het gemiddelde melkveebedrijf waren in 2004 voor het eerst sinds lange tijd negatief. Dit wordt mede veroorzaakt door de hoge investeringen in melkquota. De investeringen hierin zijn tussen 2001 en 2004 toegenomen van 18.000 euro naar 45.000 euro per bedrijf. Voor 2005 wordt bij de geraamde stijging van het inkomen geen belastingteruggave voorzien. In combinatie met toenemende gezinsbestedingen zullen per bedrijf de besparingen toenemen tot 35.000 euro.

Tabel 2.6 *Inkomen en inkomensbesteding op melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins- inkomen	Belastingen	Gezins- bestedingen	Bespa- ringen
2003	34,8	12,5	47,3	1,4	36,2	9,7
2004 (v)	42,0	16,5	58,0	-2,5	36,5	24,0
2005 (r)	56,0	16,5	72,5	0	38,0	35,0

Bron: Informatienet.

2.1.5 Resultaten biologische melkveebedrijven

De opbrengsten zullen op de biologische melkveebedrijven in 2005 toenemen ten opzichte van het voorgaande jaar (tabel 2.7). Dit is met name het gevolg van een stijging van de vee- en vleesprijzen die het jaar ervoor juist waren gedaald. Het gemiddelde bedrijf neemt in 2005 in omvang iets toe. Door de toegenomen vraag is de wachtlijst van melkveebedrijven die hun melk biologisch afgezet willen zien omdat zij op biologische wijze produceren, korter geworden. Het verschil tussen de gangbare en de biologische prijs neemt af. Deze meerprijs is deels noodzakelijk omdat de melkproductie per koe van ruim 6.300 kg achterblijft bij die op de gangbare bedrijven (7.700 kg). Daarnaast is aangekocht krachtvoer duurder en is de bedrijfsvoering extensiever, zodat de vaste lasten per kg melk hoger zijn dan op de gangbare bedrijven. In 2005 zal het gezinsinkomen uit bedrijf met ruim 11.000 euro toenemen. Door licht toenemende gezinsbestedingen nemen de besparingen toe tot 9.000 euro en liggen hiermee bijna op het niveau van 2003.

Tabel 2.7 *Bedrijfseconomisch resultaat op biologische melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	2003	2004 (v)	2005 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten	187,1	167,4	181,6	8
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	136,6	120,8	124,2	3
Berekende arbeid	77,6	66,1	66,3	0
Rente	34,7	48,6	35,5	-27
Totaal kosten	248,9	235,5	226,0	-4
Opbrengsten-kostenverhouding	75,2	71,1	80,0	13

Bron: Informatienet.

Tabel 2.8 *Inkomen en inkomensbesteding op biologische melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins- inkomen	Belastingen en premies	Gezins- bestedingen	Bespa- ringen
2003	40,0	10,3	50,3	2,4	37,3	10,7
2004 (v)	33,0	15,5	49,0	3,5	46,0	-1,0
2005 (r)	44,5	16,0	60,5	3,5	48,0	9,0

Bron: Informatienet.

2.2 Vleesrundvee

2.2.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleesvee (exclusief vleeskalveren op melkbasis) is de laatste vijftien jaren bijna gehalveerd (tabel 2.9). Het aantal bedrijven met stieren liep nog sterker terug. Het totaal aantal vleesrunderen is evenals het aantal bedrijven bijna gehalveerd, zodat het gemiddelde aantal vleesrunderen per bedrijf tussen 1990 en 2005 nauwelijks veranderd is. Wel is de samenstelling veranderd. Het aantal stieren nam sterk af en ook het aantal stuks overig vrouwelijk vleesvee daalde, terwijl het aantal zoogkoeien en overig weidevee is gestegen. Uiteindelijk is het aantal mannelijke vleesrunderen in 2005 70% lager dan in 1990 en het aantal overig vrouwelijk vleesvee 35%, terwijl het aantal stuks zoogkoeien en overig weidevee (ouder dan twee jaar) met een kwart is toegenomen. De laatste jaren neemt het aantal vleesrunderen weer iets toe. Ook is de daling van het aantal vleesrunderen per bedrijf tot staan gebracht en neemt het sinds 2003 weer toe.

De bedrijven met vleesrundvee hebben veelal een gemengd karakter. Naast vleesrunderen wordt op een aantal ervan ook melkvee en of varkens gehouden. Ook komt vleesrundvee voor in combinatie met akker- en tuinbouw.

2.2.2 Resultaten

In deze paragraaf wordt ingegaan op het bedrijfsresultaat van bedrijven die vleesrunderen houden. In tegenstelling tot de rapportages in voorgaande jaren zijn dit niet alleen de bedrijven met vleesstieren; ook bedrijven vleesvee en overig weidevee verkopen (met name zoogkoeien) zijn in de beschouwing betrokken. Hierdoor worden in deze paragraaf de resultaten van meer bedrijven in beeld gebracht dan in voorgaande jaren. Het aandeel van de opbrengsten van vleesvee in de totale rundveeverkopen moet minstens 50% bedragen om de zuivere melkveebedrijven uit te sluiten; deze zijn in de voorgaande paragraaf behandeld. Daarnaast is gekeken naar bedrijven die zowel in 2003 als in 2004 deel uit maken van het Informatienet. Hierdoor zijn al te grote verschuivingen in samenstelling van de groep buiten beschouwing gelaten.

In paragraaf 2.2.1 is aangegeven dat vleesrunderen veelal op meer gemengde bedrijven worden gehouden. Dit blijkt ook uit tabel 2.10: omzet en aanwas maken maar een beperkt deel uit van de totale opbrengsten. In 2005 stijgt de prijs van de verkochte stieren

en zoekkoeien door de gunstige marktontwikkeling. Deze is mede het gevolg van de dreiging van vogelgriep en de terughoudendheid van de consument om pluimveevlees te eten. Overigens is de EU door een dalend aanbod sinds 2003 netto-importeur van rundvlees (inclusief kalfsvlees). De verwachting is dat het verschil tussen verbruik en productie de komende jaren toeneemt. De omvang van de totale rundveestapel in de EU-25 is in 2004 met ruim 1% gedaald. Voor de stieren is deze afname bijna 3%. In Polen wordt een afname van de productie voorzien van 6% (PVE). Ook de toenemende vraag uit Oost-Europa zal een gunstige invloed hebben op de prijsontwikkeling.

Tabel 2.9 Ontwikkeling aantal vleesrunderen naar soort en aantal bedrijven (x 1.000)

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met vleesvee	30,2	25,7	18,9	16,3	16,0	-1,5
w.v. met stieren	18,2	15,6	9,7	7,9	8,1	2,1
met zoekkoeien en overig weidevee	14,1	13,7	14,2	13,3	13,2	-0,9
met overig vrouwelijk vleesvee	13,9	14,5	8,9	8,4	8,4	0,0
Aantal stuks vleesvee	718	688	448	366	382	4,5
w.v. stieren	446	369	182	124	129	3,7
zoekkoeien en overig weidevee	120	146	163	145	152	4,4
overig vrouwelijk vleesvee	153	172	103	96	102	5,9
Dieren per bedrijf op bedrijven met betreffende diersoort						
Totaal	23,7	26,8	23,7	22,5	23,9	6,1
w.v. stieren	24,5	23,7	18,8	15,7	15,9	1,5
zoekkoeien en overig weidevee	8,5	10,7	11,5	10,9	11,5	5,3
overig vrouwelijk vleesvee	11,0	11,9	11,6	11,5	12,2	5,9

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

De totale omzet (verkopen minus aankopen) van de groep bedrijven met overwegend vleesvee komt uit op bijna 27.000 euro, dit is een toename van 5.000 euro. De aankopen nemen toe, omdat ook de prijs van het uitgangsmateriaal, de kalveren, is gestegen. De aanwas daalt ongeveer met hetzelfde bedrag waarmee het in 2004 is gestegen (6.000 euro). Doordat er iets meer stieren zijn verkocht nemen de slachtpremies in 2005 iets toe en de melkpremie verdubbelt (ruim 1.000 euro). De totale opbrengsten stijgen per saldo gering (1.500 euro).

De krachtvoerpreizen zijn in 2005 flink gedaald (-9%). Het ruwvoer is van prima kwaliteit: meer VEM en hogere verteerbaarheid, zij het bij een lager drogestofgehalte. Door het lange groeiseizoen is er genoeg ruwvoer. De prijs hiervan is lager (-12%). De totale voerkosten dalen met bijna 4.000 euro. Andere kosten stijgen licht en per saldo nemen de betaalde kosten 1.500 euro af.

Voorgaande ontwikkelingen van de opbrengsten en kosten, resulteren uiteindelijk in een inkomen dat ongeveer 4.000 euro stijgt en ruim 38.000 euro bedraagt (tabel 2.10).

Tabel 2.10 Bedrijfsresultaten en inkomens op bedrijven met vleesrunderen (x 1.000 euro)

	2003	2004 (v)	2005 (r)	Mutatie (%)
Aantal dieren				
w.v.dieren < 1 jaar	71,8	64,9	64,8	0
dieren 1-2 jaar	26,6	11,6	13,1	13
dieren > 2 jaar	14,0	1,0	1,0	0
melkkoeien	15,8	15,1	15,3	1
Oppervlakte (ha per bedrijf)	30,30	31,30	31,30	0
Nge per bedrijf	78	80	78	-2
Ondernemers per bedrijf	1,50	1,44	1,44	0
Opbrengsten	172,5	180,1	182,4	1
w.v.omzet en aanwas rundvee	26,0	26,8	26,0	-3
w.v. verkopen	43,6	34,0	42,5	25
aankopen	17,6	12,1	15,5	29
aanwas	0,3	5,3	-0,5	-110
melk	35,0	34,7	34,2	-1
varkens	13,8	18,9	18,8	-1
overig bedrijfsvee	35,6	37,5	37,5	0
plantaardige producten	14,7	15,7	16,4	5
Subsidies totaal	18,5	21,2	23,9	13
w.v.gewassen	2,3	1,9	1,9	-1
stierenpremie	3,9	4,2	4,8	13
zoogkoeienpremie	1,1	1,5	1,5	0
slachtpremie	5,7	5,8	6,6	13
melkpremie	0,0	1,4	2,7	95
Totaal betaalde kosten en afschrijving	139,8	147,7	146,1	-1
w.v.kosten dierlijke en plantaardige activa	66,6	71,7	68,0	-5
w.v. veevoer	43,0	45,3	41,5	-8
materiële activa a)	37,7	39,3	41,0	4
energie	4,3	4,6	5,2	13
financieringskosten (inclusief betaalde rente)	13,3	12,2	11,7	-5
betaalde arbeidskosten	1,4	1,5	1,5	0
werk door derden	6,9	7,5	7,7	3
algemene kosten	8,9	10,4	10,6	2
			36,0	12
Buitengewone baten en lasten	-0,8	2,5	2,5	0
Gezinsinkomen uit bedrijf	31,9	34,5	38,5	12

a) Onder meer afschrijvingen en eigenaarslasten.

Bron: Informatienet.

2.3 Schapenhouderij

De bedrijven met schapen hebben over het algemeen een gemengd karakter, waarbij de schapenhouderij vaak maar een klein deel uitmaakt van de totale bedrijfsomvang. Om die reden wordt de weergave van de resultaten beperkt tot opbrengsten, toegerekende kosten

en saldo per gemiddeld aanwezige ooi. Bij de voerkosten betreft het uitsluitend de betaalde kosten. Het gras of hooi van eigen bedrijf is niet gemeten of gewaardeerd, terwijl het meeste opgenomen voer wel uit deze eigen producten bestaat. De bedrijfsresultaten worden besproken aan de hand van bedrijven met meer dan 25 ooiën. De resultaten voor 2005 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en volumeontwikkelingen.

2.3.1 Structuur

Het aantal bedrijven met ooiën blijft teruglopen maar wel in geringere mate dan in het verleden. In 1990 waren er volgens de CBS-Landbouwtelling ruim 25.000 bedrijven met ooiën in Nederland (tabel 2.11). In 2005 waren dit er nog circa 14.400. Dit aantal is onveranderd ten opzichte van het voorgaande jaar. Over een langere periode is de gemiddelde afname circa 3,5% per jaar. Van de bedrijven met ooiën heeft circa 55% minder dan 25 ooiën per bedrijf. De 6.500 bedrijven in 2005 met meer dan 25 ooiën hebben gezamenlijk 87% van de ooiën. Het totaal aantal ooiën is in 2005 met ruim 5,5% toegenomen. Door de toename van het aantal ooiën is het aantal ooiën per bedrijf in 2005 toegenomen tot 47 per bedrijf. Bedrijven met meer dan 25 ooiën hebben gemiddeld 87 ooiën, de schaalvergroting zet zich in sterkere mate voort.

Tabel 2.11 Ontwikkeling aantal schapen en aantal bedrijven met ooiën

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Bedrijven met schapen	25.250	21.760	17.590	14.400	14.370	-0,2
Aantal schapen, inclusief ooiën (x 1.000)	1.702	1.678	1.308	1.236	1.363	10,3
Aantal ooiën (x 1.000)	790	771	681	613	648	5,7
Ooiën per bedrijf	31,5	35,8	39,5	42,6	47,3	11,0
Bedrijven met meer dan 25 ooiën	9.530	8.850	7.500	6.430	6.550	1,9
Aantal schapen, inclusief ooiën (x 1.000)	1.309	1.339	1.070	1.044	1.146	9,8
Aantal ooiën op deze bedrijven (x 1.000)	613	625	570	525	568	8,3
Ooiën per bedrijf	64,4	70,6	76,0	81,6	86,7	6,3

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo

In 2004 stonden de prijzen onder druk door geringere vraag. In de eerste maanden van 2005 nam de consumptie van schapenvlees aanzienlijk toe. Dit resulteerde in een iets hogere prijs. De opbrengst per gemiddeld aanwezige ooi neemt hierdoor over het hele jaar gezien iets toe (tabel 2.12). De ooi-premie is onveranderd en de overige opbrengsten van de schapenhouderij (onder andere wol) blijven vrijwel gelijk. De totale opbrengsten per ooi zullen door deze ontwikkelingen met 1% toenemen.

De kosten van het aangekochte ruwvoer zijn met 12% en van krachtvoer met 6% afgenomen. Hierdoor nemen de totale toegerekende kosten met 2% af. In combinatie met de hogere opbrengsten resteert zodoende een 2 euro hoger saldo per ooi.

Tabel 2.12 *Opbrengsten, toegerekende kosten en saldo schapenhouderij, voor bedrijven met meer dan 25 ooiën (in euro per gemiddeld aanwezige ooi)*

	2003	2004 (v)	2005 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten, totaal	130	127	129	1
w.v. omzet en aanwas	109	102	104	2
premie	20	21	21	0
overig	1	4	4	2
Toegerekende kosten, totaal	25	28	27	-2
w.v. voeder	13	15	14	-7
diergezondheid	6	6	6	1
overig	6	7	7	6
Saldo	105	99	101	2

Bron: Informatienet.

2.4 Vleeskalverhouderij

Nederland is een belangrijke producent van kalfsvlees, zowel van blank (of wit) als van rosévlees. Bij rosévlees vertoont de prijsontwikkeling meer overeenkomsten met rundvlees. In Nederland is het verbruik van kalfsvlees erg laag. De afzet naar de buitenhuishoudelijke markt is in Nederland het belangrijkste. In Frankrijk en Italië is de consumptie per hoofd hoger; het ligt ertussen de 3 en 5 kg per inwoner. Meer dan 90% van het in Nederland geproduceerde kalfsvlees wordt uitgevoerd. De belangrijkste afzetlanden, Italië, Frankrijk en Duitsland, nemen samen meer dan 80% van de Nederlandse export voor hun rekening.

Een belangrijk onderdeel van de hervorming van het Europese landbouwbeleid is het ontkoppelen van de inkomenssteun van de productie. Nederland heeft ervoor gekozen tot 2009 de ontkoppeling nog niet toe te passen bij de slachtpremies voor kalveren en runderen. In de meeste gevallen is voor de kalverhouders de ontvangen kalverpremie verrekend in de contractvergoeding van de kalvermelkfabrikanten of handelaren.

2.4.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleeskalveren ligt de laatste jaren ruim boven de 3.000 (tabel 2.13). In 2005 is dat aantal met 5% gestegen. Het aantal gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven is in 2005 wel gedaald met 2,5%, na een stabilisatie in de periode 2001-2004. In de loop van de tijd zijn er wel vleeskalverenbedrijven gestopt, maar er zijn ook stierenmesters overgeschakeld naar de productie van rosékalveren omdat het perspectief voor stierenmesterij verslechterde. Volgens de voorlopige landbouwtelling 2005 is het aantal vleeskalveren met 8% gestegen tot bijna 830.000 vleeskalveren. Daarvan zijn ongeveer 625.000 kalveren bestemd voor de witvlees- en ruim 200.000 voor de rosévleesproductie.

Sinds 1 januari 2004 moeten alle kalveren in de EU gehuisvest zijn in groepen. In Nederland is die omschakeling goed geslaagd. Volgens de Landbouwtelling 2005 bedraagt

de hokcapaciteit voor groepshuisvesting ruim 960.000 plaatsen. Dit is ruim voldoende om alle 830.000 aanwezige vleeskalveren te huisvesten. De omschakeling is nu ook in de andere EU-landen gerealiseerd. Er zijn wel bedrijven gestopt, maar andere bedrijven hebben de omschakeling benut voor modernisering en uitbreiding. Het totaal aantal kalverplaatsen is daardoor in de EU gestegen. Geschat wordt dat het aantal kalverplaatsen in Frankrijk met 3% en in Italië met 5% is toegenomen.

Tabel 2.13 *Ontwikkeling aantal bedrijven met vleeskalveren en aantal vleeskalveren*

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	mutatie
Aantal bedrijven met vleeskalveren	2.280	2.330	2.890	3.160	3.330	5,5
Vleeskalverenbedrijven	1.250	1.170	1.280	1.160	1.130	-2,5
Vleeskalveren op vleeskalveren- bedrijven (x 1.000)	459,5	478	598,5	616,5	653	6
Gemiddeld aantal per bedrijf	368	409	468	532	578	9
Totaal vleeskalveren (x 1.000)	601,5	669	783	765	829	8
w.v. wit		583	637	577	625	8
rosé		86	146	188	204	9

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

2.4.2 Rentabiliteit en inkomen

Markt en prijzen

De markt voor blank kalfsvlees stond het grootste deel van 2005 onder druk. Het aanbod van vleeskalveren is toegenomen door de toegenomen productiecapaciteit. Vooral in de eerste helft van het jaar heeft de prijsontwikkeling daaronder sterk geleden. Ook in de vakantieperiode verliep de afzet van kalfsvlees erg moeizaam, waardoor de prijzen vooral in de maanden bijna 20% onder het niveau van 2004 bleven. Na de vakantie vulden de vleesverwerkers hun voorraden aan en stegen de prijzen vanaf september sterk. Eind 2005 nam de vraag vooral toe omdat buitenlandse consumenten van pluimveevlees overstappen naar kalfsvlees vanwege de angst voor het vogelgriepvirus. Overigens lopen de kalfsvleesprijzen tegen het eind van het jaar wel vaker op vanwege de aankomende feestdagen. De prijzen stegen in korte tijd naar recordniveaus, maar dat was onvoldoende om de achterstand ten opzichte van 2004 goed te maken.

In de loop van 2005 steeg de prijs van kalvermelkpoeder als gevolg van ontwikkelingen op de zuivelmarkt. De prijzen van weipoeder en mager melkpoeder zijn gestegen.

Tabel 2.14 *Prijswontwikkeling van vleeskalveren (euro per kg geslacht gewicht), nuchtere kalveren (euro per kg levend gewicht en kunstmelk, inclusief BTW)*

Jaar	Vleeskalveren 2e kwaliteit	Nuchtere zwartbonte stierkalveren 1e kwaliteit	Kunstmelk voor vlees- kalveren (2000=100)
2003	4,30	3,55	90
2004	4,50	3,10	93
2005 (r)	4,10	3,40	98

Bron: LEI.

De prijzen van de nuchtere kalveren waren over het gehele jaar bijna 10% hoger (tabel 2.14). Vooral in de periode tot juni stegen de prijzen flink. Pas na de zomer daalden de nuka-prijzen iets. Het aanbod van nuka's wordt kleiner terwijl de vraag door de productieuitbreiding groter is geworden. De invoer van nuka's was onvoldoende om het prijsniveau omlaag te krijgen.

Het overgrote deel van de (wit)vleeskalveren wordt op contract gehouden. De kalverhouder ontvangt een vergoeding per kalverplaats voor de verrichte arbeid, huisvesting en overige kosten. Deze contractvergoeding wordt op langere termijn vooral bepaald door de prijsontwikkeling van het kalfsvlees en de ontwikkeling van de kosten (nuchtere kalveren, kalvermelkpoeder en overige kosten). In de afgelopen jaren zijn ook contracten afgesloten, waarbij een deel van de markt- en prijsrisico's voor rekening komt van de kalverhouders. Volgens de jaarlijkse enquête van Nederlandse Vereniging van Kalverhouders zijn de vergoedingen voor de nieuw afgesloten contracten in de eerste helft van 2004 verder verhoogd tot een nieuw record van 193 euro per kalverplaats. Dat is 10 euro hoger dan in de tweede helft van 2003. Maar in de tweede helft van 2004 daalde de vergoeding bij de nieuw afgesloten contracten met 3 euro per plaats. Voor het verslagjaar 2005 wordt een kleine verlaging verwacht van de contractvergoeding per kalverplaats, maar exacte cijfers daarover zijn pas begin 2006 bekend.

Rentabiliteit

De gepresenteerde resultaten van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven hebben alleen betrekking op bedrijven die vleeskalveren op contract houden. Bedrijven die kalveren voor eigen rekening houden zijn dus niet opgenomen in de cijfers. In 2005 zal naar verwachting de opbrengsten-kostenverhouding van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven met 1 procentpunt dalen naar 92% (tabel 2.16). De totale kosten per bedrijf zullen iets meer stijgen dan de opbrengsten. De hogere opbrengsten zijn vooral het gevolg van de toename van het gemiddeld aantal vleeskalveren met 10% (tabel 2.15). Bij de hogere kosten spelen daarnaast ook de prijsstijging van energie en huisvesting een belangrijke rol. Aan de andere kant was er het voordeel van de lagere rentestand waardoor de ingerekende rentekosten met een kwart daalden. De slachtpremies, die onderdeel zijn van de totale opbrengsten, zijn weliswaar door de kalverhouders ontvangen, maar worden meestal volgens afspraak verre-

kend met de bruto-contractvergoedingen. Het gezinsinkomen uit het bedrijf zal in 2005 uiteindelijk met 2.000 euro dalen naar 43.000 euro per bedrijf.

Inkomensvorming en -besteding

Het gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf geeft het totale gezinsinkomen, dat in 2005 eveneens met 2.000 euro per bedrijf zal afnemen (tabel 2.14).

In 2004 werd gemiddeld op de vleeskalverenbedrijven 1.000 euro terug ontvangen van de fiscus. Omdat dit bedrag op kasbasis is verrekend en per bedrijf sterk uiteenloopt geeft dat niet of nauwelijks een indicatie over de hoogte van de belastingbetalingen in 2005. Door het iets hogere inkomen van 2004 en de kleine daling daarna zal de belastingaanslag in 2005 naar verwachting nihil zijn. De gezinsbestedingen zijn wat hoger geraamd door het gestegen prijspeil voor levensonderhoud. In 2005 zijn de besparingen uiteindelijk 4.000 euro lager dan in 2004. Rondom dat gemiddelde ligt uiteraard, zoals in de andere sectoren, een grote spreiding.

Tabel 2.15 Bedrijfsresultaten en inkomens op vleeskalverenbedrijven met contractproductie (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	1.030	1.020	1.000
Aantal vleeskalveren	540	580	640
Nge per bedrijf	79	94	100
Ondernemers per bedrijf	1,3	1,5	1,5
Opbrengsten	120	142	150
Totaal betaalde kosten en afschrijving	80	97	107
Gezinsinkomen uit bedrijf	40,7	45,0	43,0
Inkomen buiten bedrijf	15,8	13,0	13,0
Totaal gezinsinkomen	56,5	58,0	56,0
Belastingen	0,1	-1,0	0,0
Gezinsbestedingen	47,0	50,0	51,0
Besparingen	9,4	9,0	5,0

Bron: Informatienet.

Tabel 2.16 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleeskalverenbedrijven met contractproductie (x 1.000 euro)*

Jaar	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten	120	142	150
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	71	87	97
Berekende arbeid	47	48	52
Berekende rente	12	19	14
Totaal kosten	130	153	163
Opbrengsten-kostenverhouding	92	93	92

Bron: Informatienet.

3. Intensieve veehouderij

3.1 Varkenshouderij

3.1.1 Structuur

In 2005 zijn er opnieuw minder bedrijven met varkens geteld (-3,5%). Dat is een voortzetting van de dalende trend die in het midden van de twintigste eeuw is begonnen. Het totaal aantal bedrijven met varkens daalde tot 9.690 en ligt nu voor het eerst onder de grens van 10.000 bedrijven. Het huidige aantal bedrijven is nog maar een derde van het aantal in 1990. Bijna alle verdwenen bedrijven in 2005 waren bedrijven met een neventak varkenshouderij. Het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven nam met ongeveer 2,5% toe. Opgemerkt zij dat binnen die groep in 2005 een opmerkelijke verschuiving te zien is ten koste van de fokvarkensbedrijven. Dat is deels statistisch van aard omdat de nge-normen zijn herzien. Vergeleken met 1990 is het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven meer dan gehalveerd. Tussen 1990 en 2000 was al een derde van het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven verdwenen. Sinds 2000 is opnieuw bijna een derde van gespecialiseerde varkensbedrijven gestopt, maar vanaf 2003 is de daling veel kleiner. De grote daling in de periode 2000-2003 is grotendeels het gevolg van de opkoopregelingen in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken. Daarnaast hebben de slechte economische resultaten bijgedragen aan het stoppen van veel bedrijven.

Tabel 3.1 Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) varkensbedrijven en aantal varkens

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met varkens	29.210	22.390	14.520	10.040	9.690	-3,5
Aantal varkensbedrijven	9.200	7.710	6.060	4.180	4.290	2,6
w.v. fokvarkensbedrijven	3.500	2.870	2.090	1.600	1.510	-5,6
vleesvarkensbedrijven	3.690	2.960	2.420	1.540	1.680	9,1
gesloten varkensbedrijven	2.010	1.870	1.550	1.050	1.110	4,8
Aantal varkens totaal (x 1.000)	13.915	14.397	13.118	11.153	11.312	1,4
Aantal zeugen (x 1.000)	1.272	1.287	1.129	954	947	-0,8
w.v. op fokvarkensbedrijven (%)	47	47	51	55	54	-1,5
op gesloten varkensbedrijven (%)	21	25	28	24	27	12,5
Aantal vleesvarkens (x 1.000)	7.025	7.125	6.505	5.383	5.504	2,3
w.v. op vleesvarkensbedrijven (%)	32	28	33	32	35	8,3
op gesloten varkensbedrijven (%)	19	23	25	24	26	8,7

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

Het aantal varkens liep in het afgelopen decennium ook terug, maar veel minder dan het aantal bedrijven. Het aantal varkens steeg in 2005 iets, nadat in 2004 de varkensstapel vrijwel niet was gekrompen. Onder het huidige stelsel van varkensrechten blijft het aantrekkelijk om de aanwezige varkensrechten zoveel mogelijk te benutten. De meest recente flinke dalingen van de varkensstapel stammen uit 2002 en 2003, vooral dankzij de inzet van de opkoopregelingen. De samenstelling van de varkensstapel is wel iets veranderd in 2005. Het aantal zeugen was 1% lager dan in 2004, terwijl het aantal vleesvarkens met 2% steeg. Die ontwikkeling is vooral te verklaren door de hogere biggenproductie per zeug.

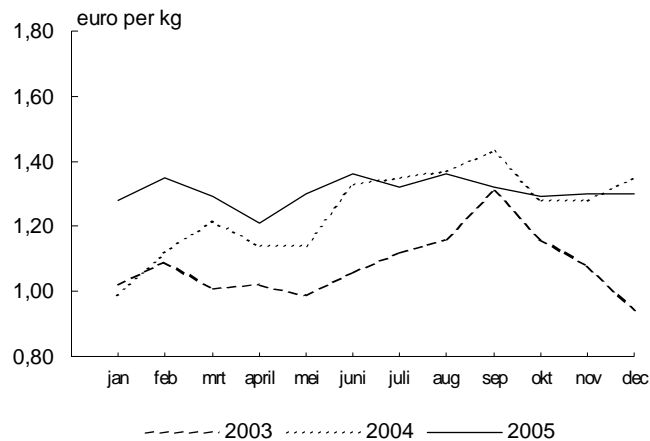
Doordat het aantal varkens in de loop van de tijd minder sterk is afgenomen dan het aantal bedrijven zijn de 'blijvende' bedrijven gemiddeld groter en gespecialiseerder geworden. Sinds 2000 wordt ruim de helft van de zeugen gehouden op gespecialiseerde fokvarkensbedrijven. Bij de vleesvarkens is de specialisatiegraad lager. Slechts 35% van de vleesvarkens wordt gehouden op gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven. Verder bevindt zich ruim een kwart van de varkensstapel op de gesloten varkensbedrijven. Daarnaast zijn er nog 5.400 bedrijven die een neventak varkens hebben. Deze (veelal gecombineerde) bedrijven houden in 2005 in totaal ongeveer 20% van de zeugen en 39% van de vleesvarkens. In 1990 waren die aandelen nog ongeveer een derde respectievelijk de helft. De specialisatiegraad in de varkenssector is in de loop van de jaren dus duidelijk toegenomen. Hetzelfde geldt voor de omvang van de bedrijven. Het gemiddelde fokvarkensbedrijf heeft in 2005 bijna 350 zeugen tegenover 170 zeugen per fokvarkensbedrijf in 1990. Ook de bedrijfsomvang van de vleesvarkens is sinds 1990 nagenoeg verdubbeld tot gemiddeld 1.160 vleesvarkens per gespecialiseerd vleesvarkensbedrijf in 2005.

3.1.2 Opbrengsten en kosten

Markt en prijzen

De marktsituatie in de varkenssector ziet er redelijk goed uit. De opbrengstprijzen hebben zich in de loop van 2005 gunstig ontwikkeld, vooral in de tweede helft van het jaar. De opgaande trend in de huidige varkenscyclus heeft zich voortgezet. De magere jaren zijn voorlopig weer even achter de rug (figuur 3.1). Het aantal varkensslachtingen in de EU zal in 2005 volgens de ramingen met 0,8% afnemen tot ruim 240 miljoen stuks. Die teruggang komt volledig voor rekening van de tien nieuwe EU-lidstaten, waarvoor een daling van ruim 5% wordt geraamd. Voor de oude EU-15 wordt een marginale afname verwacht. Voorlopige cijfers wijzen op een toename van het aantal varkens in Duitsland met 4,5% tot bijna 27 miljoen. In Denemarken en Nederland stabiliseert de varkensstapel volgens de landbouwtellingen in 2005. De consumptie van varkensvlees in de EU liep in eerste instantie iets terug. De afzet van varkensvlees verliep moeizamer waardoor de prijzen in het eerste halfjaar onder druk stonden. De varkensprijs heeft zich in het derde kwartaal goed ontwikkeld. Gedurende de eerste weken van juli stonden de prijzen wel iets onder druk vanwege de naderende vakanties. Als gevolg van het sombere en natte weer in de zomermaanden viel de vraag voor barbecuevlees tegen. In de loop van het derde kwartaal kwamen vraag en aanbod goed in evenwicht en bewogen de prijzen zich tussen de 1,30 en 1,40 euro per kg geslacht gewicht.

De exportcijfers zijn imponerend. Het aantal uitgevoerde levende varkens over de eerste elf maanden bedroeg 2,4 miljoen stuks (+20%). De groei kwam vooral door een hogere uitvoer naar Duitsland en Hongarije. De export van varkensvlees tot en met november komt uit op 730.000 ton (+9%). Opvallend is vooral de sterke stijging van de uitvoer van hammen naar Italië. De totale uitvoer van varkensvlees bestaat voor 20% uit bacon naar het Verenigd Koninkrijk.

Figuur 3.1 Verloop van de prijs van varkensvlees (inclusief BTW)
Bron: LEI.

Opbrengsten en kosten zeugenhouderij

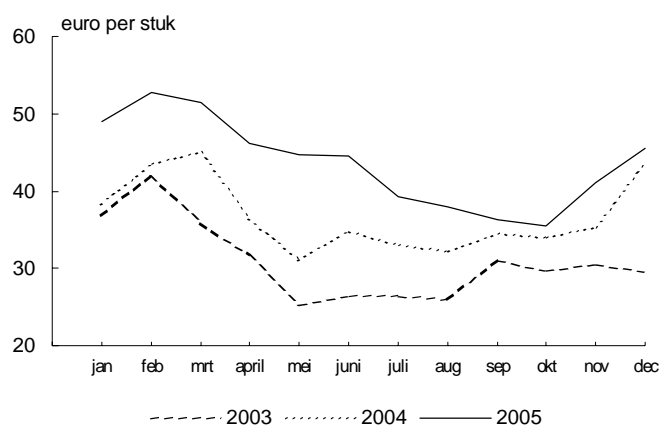
Voor de zeugenhouderij komen de resultaten in 2005 gunstig uit door de hogere biggenprijzen en de lagere voerprijzen (tabel 3.2). Op jaarbasis neemt in 2005 de biggenprijs 17% toe tot 48 euro per stuk voor een big van 25 kg. Het jaar begon erg goed. De biggenprijzen zetten de opgaande trend van eind 2004 verder door en kwamen ruim boven de 50 euro per stuk. Dat was te danken aan de goede buitenlandse vraag. In februari werd de piek bereikt, maar in de maanden daarna zakten de prijzen steeds verder weg. Toch bleven de biggenprijzen steeds ruim boven het prijspeil van 2004 (figuur 3.2). In oktober kwamen de prijzen op het laagste niveau van het jaar, waarna in november de biggen weer duurder werden, mede dankzij de iets oplevende vraag uit Spanje. Verwacht wordt dat de positieve trend in december aanhoudt. Intussen zijn de afzetmarkten wel verschoven. Duitsland is en blijft wel de belangrijkste afnemer; de helft van de exportbiggen gaat er heen. Tot 2004 gingen veel biggen Spanje en Italië, maar die export is in 2004 gedaald. Spanje produceert zelf meer biggen, omdat het aantal zeugen sterk is toegenomen. Voor de biggen zijn nieuwe bestemmingen gevonden in vooral Polen en Hongarije. Ook kandidaat-lidstaat Roemenië komt steeds nadrukkelijker in beeld als afnemer van de kwalitatief hoogwaardige en uniforme koppels biggen uit Nederland.

Tabel 3.2 Resultaten van bedrijven met zeugen (inclusief BTW)

Jaar	Euro per zeug per jaar			Groot-gebrachte biggen (per zeug per jaar)	Prijs krachtvoeder (euro/100 kg)	Opbrengstprijs (euro/big)
	omzet en aanwas	toegerekende kosten	saldo			
2003	912	655	257	22,1	21,50	36
2004 (v)	1.135	662	473	23,2	22,60	41
2005 (r)	1.240	640	600	23,4	21,00	48

Bron: Informatienet.

In 2005 zal de gemiddelde voerprijs van zeugenbrok en biggenkorrel circa 7% lager zijn dan vorig jaar. De prijs van zeugenbrok zal relatief het meest dalen omdat daarin minder eiwitrijke grondstoffen zijn verwerkt. Het prijsverloop van voer was gedurende 2005 erg stabiel vergeleken met andere jaren. Eind 2004 was het voer al erg goedkoop. Het beschikbare aanbod van granen was ruim voldoende, waardoor de graanprijzen laag waren. Vervolgens de daalden de voerprijzen slechts gering tot in juni het laagste niveau werd bereikt. Sindsdien zijn de voerprijzen licht gestegen en verwacht wordt dat tot het eind van 2005 de stijging van de voerprijs beperkt zal zijn. Door de lage graanprijzen is het aandeel granen in het varkensvoer verder opgelopen. Op jaarbasis zullen de voerkosten in 2005 circa 30 euro per zeug lager worden. Daar tegenover staan enkele kostenstijgingen zoals voor de aankoop van opfokzeugen en vooral de hogere energiekosten. De prijzen van aardgas zijn in 2005 bijna 20% hoger geworden door de koppeling aan de olieprijs. Desondanks zijn de totale toegerekende kosten met circa 20 euro per zeug per jaar gedaald. De productiviteit van de zeugen is in 2004 sterk verbeterd, dankzij de hogere biggenproductie per zeug. Dat zorgt in combinatie met hogere opbrengstprijzen voor een sterke stijging van het saldo tot 600 euro per zeug per jaar.

Figuur 3.2 Verloop van de biggenprijs (inclusief BTW)

Bron: LEI.

Opbrengsten en kosten vleesvarkenshouderij

In tegenstelling tot de gunstige ontwikkeling in de zeugenhouderij staan de resultaten van de vleesvarkenshouderij iets onder druk (tabel 3.3). Tegenover de 4% hogere opbrengstprijzen staan namelijk veel hogere kosten voor de aangekochte biggen. De totale opbrengsten bestaan, naast de verkopen van vleesvarkens, ook uit verschillen in balanswaarde op de begin- en eindbalans. In 2005 zal dat waardeverschil (aanwas) kleiner zijn dan in 2004.

Aan de kostenkant wordt de stijging van biggenkosten bijna gecompenseerd door de lagere voerkosten. Voerkosten bepalen samen met biggenkosten het grootste deel van de kostprijs. De prijzen van mengvoer voor vleesvarkens worden 12% lager geraamd dan in 2004. Die daling is groter dan in de zeugenhouderij, omdat de energierijke veevoedergrondstoffen het meest in prijs zijn gedaald. Het biggenvoer is daarentegen erg eiwitrijk. Alles bij elkaar wordt het saldo van vleesvarkens geraamd op 90 euro per vleesvarken per jaar, een daling van 10 euro ten opzichte van 2004.

Tabel 3.3 Resultaten van bedrijven met vleesvarkens (inclusief BTW)

Jaar	Euro per vleesvarken per jaar			Voeder- verbruik per kg groei	Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Opbrengst- prijs (euro per kg geslacht gewicht)
	omzet en aanwas	toegerekende kosten	saldo			
2003	189	142	47	2,64	17,70	1,10
2004 (v)	251	151	100	2,68	18,60	1,28
2005 (r)	225	135	90	2,65	16,50	1,33

Bron: Informatienet.

3.1.3 Resultaat en inkomen van varkensbedrijven

Tot de groep varkensbedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de varkenshouderij hebben. In de presentatie is onderscheid gemaakt tussen gespecialiseerde fokvarkensbedrijven, vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven. De gemiddelde omvang van deze bedrijven is duidelijk verschillend; de gesloten varkensbedrijven en in iets mindere mate de fokvarkensbedrijven zijn (in nge) ruim tweemaal zo groot als de vleesvarkensbedrijven.

Rentabiliteit

De bedrijfsresultaten en inkomens van de gespecialiseerde varkensbedrijven zullen in 2005 in de meeste gevallen hoger worden dan in 2004 (tabel 3.4 en 3.6). De resultatenverbetering is overigens minder groot dan in 2004. Alleen de vleesvarkensbedrijven blijven in 2005 achter bij die ontwikkeling. Daarbij speelt de sterke stijging van de biggenprijs een grote rol. Alle varkensbedrijven profiteren van de lagere voerprijzen. Bij de fokvarkensbe-

drijven zijn de voerkosten wat minder van belang, waardoor het voerprijsvoordeel ook minder doortikt in het bedrijfsresultaat. Daarentegen zorgt de stijging van de biggenprijzen grotendeels ervoor dat op de fokvarkensbedrijven de opbrengsten-kostenverhouding in 2005 met gemiddeld 11 procentpunten zal toenemen tot 109%. In kalenderjaar 2005 zal de kostendekking op de vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven minder stijgen. Dankzij gunstige prijsverhoudingen zal het gezinsinkomen uit bedrijf van de fokvarkensbedrijven met ruim 40.000 euro toenemen. Het gezinsinkomen uit bedrijf op de gesloten varkensbedrijven stijgt met ruim 20.000 euro tot bijna 140.000 euro per bedrijf. Het gezinsinkomen uit bedrijf op de vleesvarkensbedrijven daalt iets tot 56.000 euro per bedrijf. Dat de opbrengsten-kostenverhouding nog wel zal verbeteren komt vooral door de gedaalde rentestand waardoor de kapitaalskosten afnemen.

Bij de overige kosten is ook de ontwikkeling van de mestafzetkosten van belang. De mestafzetkosten worden voor 2005 lager geraamd. Dat komt niet zo zeer door lagere tarieven per ton mest, maar vooral omdat meer varkensmest over kortere afstanden wordt vervoerd naar afnemers. Dat is aanzienlijk goedkoper per ton afgezette mest. Tot 1 januari 2006, als het nieuwe mestbeleid wordt ingevoerd, kunnen ondernemers nog gebruikmaken van eventuele ruimte in het zogenaamde Minassaldo. Mede daardoor is de vraag naar dierlijke mest in 2005 vrij groot en kan de mest op kortere afstanden worden afgezet. Daarnaast is per 1 januari 2005 het systeem van mestafzetcontracten (MAO) afgeschaft. Daardoor hoeven veehouders met een mestoverschot niet meer te betalen voor het afsluiten van contracten met derden. Daarentegen zijn de energieprijzen flink gestegen in 2005. De prijzen van aardgas zijn gekoppeld aan de olieprijs, zodat ook de varkensbedrijven duidelijk meer betalen voor de brandstoffen. De fokvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven voelen dat goed in de portemonnee. Daar stijgen de energiekosten (inclusief electriciteit) met circa 15% tot ruim 20.000 euro per bedrijf. De vleesvarkensbedrijven hebben beperkte energiekosten (3% van de bedrijfskosten), zodat de stijging van de energieprijzen minder hard aankomt.

Tabel 3.4 *Bedrijfsresultaten en inkomens op fokvarkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	1.640	1.590	1.500
Aantal zeugen	328	338	350
Aantal vleesvarkens	160	190	190
Nge per bedrijf	102	108	116
Ondernemers per bedrijf	1,8	1,9	1,9
Opbrengsten	318	441	481
w.v. varkens	302	423	463
w.v. overig	16	18	17
Totaal betaalde kosten en afschrijving	334	364	361
w.v. veevoer	164	188	180
gezondheidszorg	21	23	25
betaalde mestkosten	10	12	10
materiële activa	51	51	53
energie	16	17	20
financieringskosten (inclusief betaalde rente)	25	23	22
betaalde arbeidskosten	18	19	19
algemene kosten	14	13	13
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-16,4	77,0	120,0
Buitengewone baten en lasten	4,7	-1,0	0,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	-11,6	76,0	120,0
Inkomen buiten bedrijf	19,3	13,5	14,0
Totaal gezinsinkomen	7,7	89,5	134,0
Belastingen	-0,6	-1,0	3,0
Gezinsbestedingen	47,1	46,0	48,0
Besparingen	-38,7	44,5	83,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.5 *Bedrijfseconomisch resultaat op fokvarkensbedrijven (x 1.000 euro)*

Jaar	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten	318	441	481
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	311	342	341
Berekende arbeid	72	69	71
Berekende rente	29	38	30
Totaal kosten	411	449	442
Opbrengsten-kostenverhouding	77	98	109

Bron: Informatienet.

Tabel 3.6 *Bedrijfsresultaten en inkomens op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Vleesvarkensbedrijven			Gesloten varkensbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005 (r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	1.270	1.250	1.440	1.090	1.040	1.100
Aantal zeugen	0	0	0	234	244	256
Aantal vleesvarkens	1.290	1.390	1.370	1.300	1.390	1.450
Nge per bedrijf	51	56	55	117	122	128
Ondernemers per bedrijf	1,5	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8
Opbrengsten	247	343	318	443	603	610
w.v. varkens	236	329	303	421	581	588
Totaal betaalde kosten en afschrijving	258	287	262	457	495	481
w.v. veevoer	165	194	169	276	306	285
gezondheidszorg	8	7	7	17	18	20
betaalde mestkosten	11	11	9	16	17	14
materiële activa	34	39	39	64	67	71
energie	9	8	9	19	19	22
financieringskosten (incl. betaalde rente)	22	18	17	30	29	28
betaalde arbeidskosten	0	1	1	6	8	8
algemene kosten	11	10	10	18	19	19
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-10,8	56,5	56,0	-14,2	107,5	129,0
Buitengewone baten en lasten	2,5	1,0	0,0	12,0	8,0	8,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	-8,3	57,5	56,0	-2,2	115,5	137,0
Inkomen buiten bedrijf	19,3	14,0	14,0	19,8	14,0	15,0
Totaal gezinsinkomen	10,9	71,5	70,0	17,6	129,5	152,0
Belastingen	-0,1	-2,5	1,5	5,9	-2,0	7,0
Gezinsbestedingen	25,7	31,5	32,5	44,4	49,5	51,0
Besparingen	-14,7	42,5	36,0	-32,6	82,0	94,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.7 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

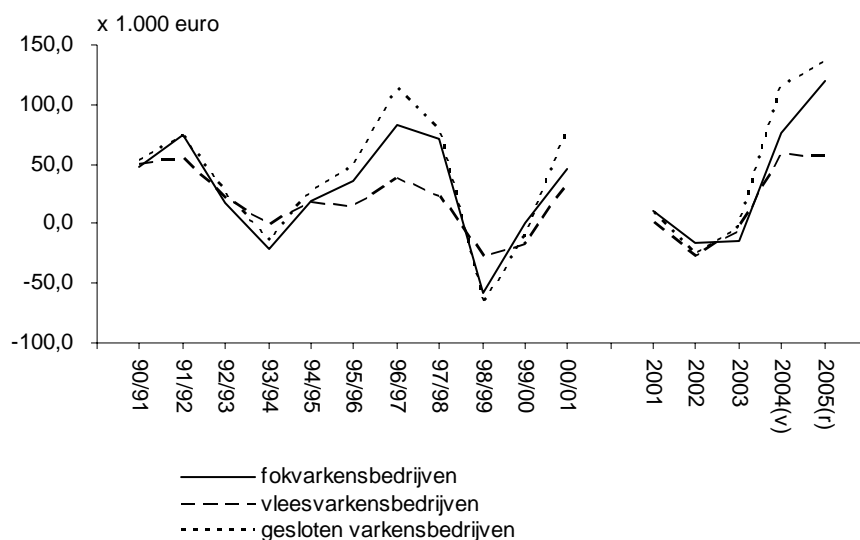
Jaar	Vleesvarkensbedrijven			Gesloten varkensbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005 (r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten	247	343	318	443	603	610
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	238	270	245	429	467	454
Berekende arbeid	39	41	41	85	83	87
Berekende rente	18	25	19	32	46	37
Totaal kosten	294	336	305	546	597	578
Opbrengsten-kostenverhouding	84	102	104	81	101	106

Bron: Informatienet.

Door de verbetering van de resultaten in 2005 neemt het aandeel bedrijven met een negatief inkomen verder af, van ongeveer 10% in 2004 naar circa 2% in 2005. Het percentage bedrijven met een gezinsinkomen van meer dan 100.000 euro stijgt van circa 30% naar bijna 40% (figuur 3.4).

Kleine veranderingen in de prijzen hebben grote gevolgen voor het inkomen, gezien de smalle marges in de bedrijfstak (bijlage B2). Als bijvoorbeeld de vleesvarkensprijs 1% hoger uitvalt, heeft dat een positieve invloed van circa 4.500 euro op het gezinsinkomen per bedrijf. Een hogere voerprijs van 1% heeft een ruim 1.600 euro lager inkomen per vleesvarkensbedrijf tot gevolg.

Figuur 3.3 laat zien dat het gezinsinkomen voor de drie onderscheiden groepen varkensbedrijven zich over een langere reeks van jaren in grote lijnen gelijk heeft ontwikkeld. De fluctuaties van de gezinsinkomens uit bedrijf op de gesloten bedrijven zijn wel forser (in euro gemeten), vooral door de veel grotere bedrijfsomvang. De vleesvarkensbedrijven zullen in 2005 opnieuw het laagste gezinsinkomen behalen. Dat is ruim de helft minder dan dat van de fokvarkensbedrijven en de gesloten varkensbedrijven. In 2003 was het gezinsinkomen uit bedrijf van de gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven nog het minst negatief. De kleinere inkomensschommelingen op de vleesvarkensbedrijven hangen deels samen met de kleinere bedrijfsomvang. Daarnaast hebben de aankooprijzen van biggen een dempende invloed op de inkomens, omdat de prijzen van biggen en vleesvarkens in grote lijnen dezelfde ontwikkeling volgen.

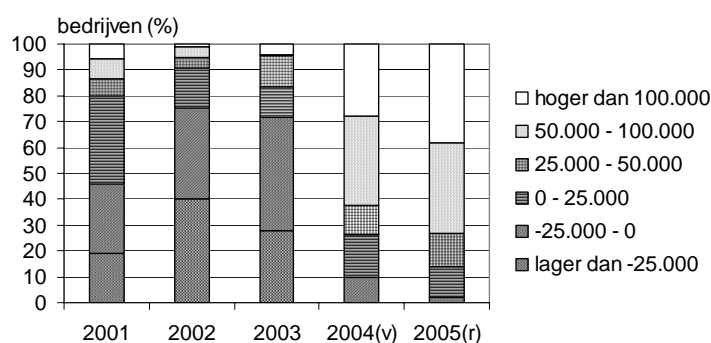
Figuur 3.3 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

Inkomensvorming en -besteding

De gunstige ontwikkeling van de bedrijfsresultaten en inkomens leidt ertoe dat de varkensbedrijven in 2005 voor het tweede achtereenvolgende jaar besparingen realiseren (tabel 3.4 en 3.6). De belastingbetalingen zullen naar verwachting iets hoger zijn evenals de gezinsbestedingen, vooral door de inflatie. De afdrachten aan de fiscus waren in de twee voorgaande jaren laag tot nihil als gevolg van de gemiddeld lage inkomens in de jaren daarvoor. Voor 2005 wordt verwacht dat de fokvarkens- en gesloten varkensbedrijven per saldo weer belastingen zullen betalen. Onbekend is echter in hoeverre middeling en verliescompensatie reeds zijn toegepast na de reeks tegenvallende jaren. Na jaren van stagnatie trokken ook de gezinsbestedingen weer aan in 2004. Door de hogere inkomens is daarvoor nu weer wat ruimte, hoewel sommige bedrijven door de hoge financiële lasten en schulden daar nog nauwelijks aan toe komen.

De besparingen die in 2005 naar verwachting worden gerealiseerd lopen uiteen van 37.000 euro per bedrijf op de vleesvarkensbedrijven tot bijna 100.000 euro op de gesloten varkensbedrijven. De fokvarkensbedrijven blijven met 83.000 euro besparingen per bedrijf daarbij nauwelijks achter. De besparingen worden toegevoegd aan het eigen vermogen zodat door aflossingen op bestaande leningen de balans weer kan worden verbeterd en de rentelasten lager worden. Andere bedrijven zullen weer de nodige investeringen kunnen doen om de moderniteit van het bedrijf op peil te krijgen en tegemoet te komen aan de wettelijke maatregelen op het gebied van welzijn en milieu. Het mestbeleid verandert in 2006 drastisch, waardoor de varkenshouders zich opmaken voor nieuwe veranderingen en aanpassingen.

Figuur 3.4 Verdeling van varkensbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen
Bron: Informatienet.

3.2 Pluimveehouderij

3.2.1 Structuur

Het aantal bedrijven met pluimvee is volgens de voorlopige cijfers van 2005 opnieuw toegenomen, nu met ruim 8%. De stijging is vooral te vinden op bedrijven die een neventak pluimvee hebben, want het aantal gespecialiseerde pluimveebedrijven is 'slechts' met 4% toegenomen. Wel ligt het totaal aantal bedrijven met pluimvee nog ruim onder het niveau van 2002 (tabel 3.8). Ook het aantal stuks pluimvee is in 2005 met ruim 8% toegenomen tot 95 miljoen. Dat is nog altijd 8% lager dan in 2002, het jaar voor de uitbraak van vogelgriep. Tussen 1990 en 2000 is bijna 15% van de bedrijven verdwenen en tussen 2000 en 2002 nog eens bijna 10%. De versnelde daling na 2000 was deels het gevolg van de twee opkoopregelingen. Daarnaast hebben de minder gunstige resultaten een aantal bedrijven ertoe bewogen de productie te staken en de pluimveerechten aan andere ondernemers te verkopen.

Tabel 3.8 Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) pluimveebedrijven en aantal dieren

	1990	1995	2000	2002	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met pluimvee	6.081	5.511	4.148	3.614	2.971	3.224	8,5
Aantal pluimveebedrijven	2.136	2.007	1.831	1.666	1.355	1.409	4,0
w.v. leghennenbedrijven	770	718	660	585	550	576	3,1
vleeskuikenbedrijven	620	595	540	529	380	370	-1,6
Aantal stuks pluimvee (x 1.000)	95.452	91.915	106.813	103.651	88.015	95.467	8,5
Aantal leghennen (x 1.000)	33.199	29.297	32.573	28.703	27.219	30.513	12,1
w.v. op leghennenbedrijven (%)	69	76	76	78	77	77	-0,6
Aantal vleeskuikens (x 1.000)	41.172	43.828	50.937	54.660	44.262	44.496	0,5
w.v. op vleeskuikenbedrijven (%)	60	62	66	65	67	67	-1,0

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

In 2005 zijn 3% meer gespecialiseerde leghennenbedrijven zijn geteld. Deels is dat mogelijk het gevolg van de nieuwe nge-normen per dier, waardoor sommige bedrijven in 2005 net in de groep gespecialiseerde leghennenbedrijven vallen. Ook zijn er vermeerderaars (producenten van broedeieren voor slachtrassen) sinds 2003 overgeschakeld naar de productie van scharreleieren. Dat geldt ook voor een aantal vleeskuikenhouders. De binnenlandse eierproductie bestaat in 2005, deels door die omschakeling, voor ruim 50% uit scharreleieren. Bijna alle supermarkten bieden alleen nog scharreleieren en eieren uit vrije uitloop aan. Mede daardoor hebben scharreleieren intussen een marktaandeel van 80% bij de huishoudelijke aankopen (bron: PVE). De landbouwtelling van 2005 geeft aan dat de leghennenstapel met 13% is gestegen. Mogelijk is dat een vertekend beeld in verband met het moment van de telling. Volgens de raming van de eierproductie door het PVE, gebaseerd op het aantal geplaatste hennen, zou er eerder een stabilisatie zijn van het aantal gemiddeld aanwezige hennen gedurende het jaar.

De geregistreerde toename van leghennen in de landbouwtelling kwam 70% voor rekening van de gespecialiseerde leghennenbedrijven, want dat aantal leghennen steeg met 11% tot 23,3 miljoen stuks. Het aandeel leghennen op de gespecialiseerde leghennenbedrijven blijft vrijwel gelijk. Voor het eerst sinds 2001 is het aantal getelde leghennen weer boven de 30 miljoen uitgekomen.

In 2005 is de vleeskuikenstapel licht toegenomen. Het aantal vleeskuikens steeg met 0,2 miljoen stuks tot 44,5 miljoen in 2005. Zoals bekend daalde het aantal vleeskuikens sterk in 2003 door de vogelgriep. In 2004 nam het aantal vleeskuikens wel iets toe, maar de kuikenstapel bleef nog steeds zo'n 20% lager dan in het topjaar 2002.

3.2.2 Opbrengsten en kosten

Leghennen

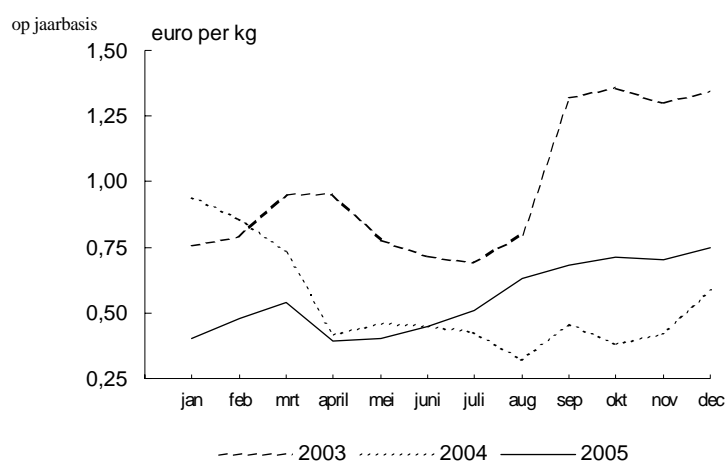
De resultaten van de leghennenbedrijven zijn in 2005 minder slecht dan in 2004, maar blijven teleurstellend. De klap van de vogelgriep in 2003 dreunt nog enigszins na in de eierprijzen en daardoor ook in de bedrijfsresultaten. De eierprijzen op de vrije markt zijn per saldo wel iets gestegen (figuur 3.5). Het jaar begon met eierprijzen op een laag niveau en door het grote aanbod van eieren bleef de gebruikelijke verbetering van de eierprijzen in het najaar achter. De EU-productie van consumptie-eieren zal in 2005 naar verwachting met 1% dalen, vooral in het tweede halfjaar. In Nederland wordt de eierproductie geraamd op 9,2 miljard stuks, net zoveel als in 2004. Bedrijven die in de afgelopen jaren zijn omgeschakeld naar scharrelhennen hebben veelal een contract afgesloten met hun afnemers tegen een vastgestelde prijs. Maar onder druk van de contractgevers zijn sommige contracten intussen aangepast aan de veranderde marktomstandigheden. Dat betekent dat de contracten in de scharrelsector of niet worden gecontinueerd, dan wel dat de afgesproken contractprijzen naar beneden zijn bijgesteld. Daardoor zullen de verschillen in resultaten tussen bedrijven net als vorig jaar vrij groot zijn. Bij kooieieren zijn contracten minder gebruikelijk, maar worden soms wel toegepast in de eiproducentenindustrie. Ook daar zijn contracten deels herzien. Dooreen genomen zullen op jaarbasis de gemiddelde eierprijzen naar verwachting gelijk blijven. Aan de kostenkant zijn er wel lichtpuntjes te vinden in de vorm van 14% lagere voerprijzen en 6% lagere aankooprijzen van opfokhennen. Op jaar-

basis zal vooral daardoor het saldo naar verwachting met ruim 1 euro stijgen tot ongeveer 3 euro per hen per jaar (tabel 3.9).

Tabel 3.9 Resultaten van bedrijven met leghennen (inclusief BTW), diverse houderijsystemen

Jaar	Euro per leghen per jaar inclusief BTW			Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Eierpro- ductie per hen	Eier- prijs (euro/ 100 st.)
	opbrengsten	toegerekende kosten	saldo			
2003	15,65	11,15	4,50	18,50	263	5,10
2004 (v)	13,00	11,35	1,65	19,20	299	4,30
2005 (r)	13,00	10,00	3,00	16,50	300	4,30

Bron: Informatienet.

Figuur 3.5 Verloop van de prijs van eieren (inclusief BTW)

Bron: LEI.

Vleeskuikens

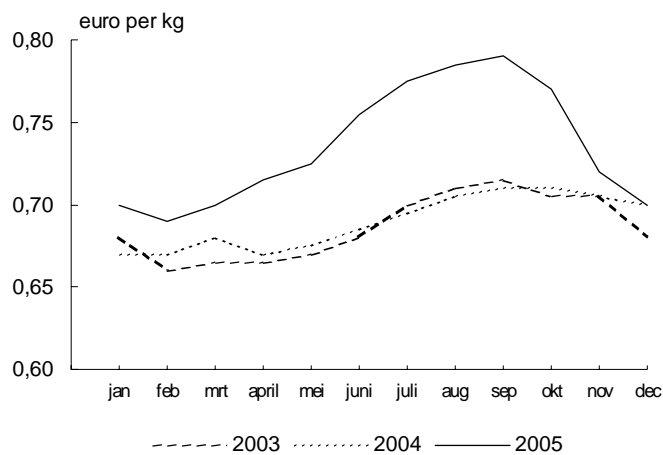
Voor de vleeskuikenhouderij gaat 2005 de boeken in als een economisch goed jaar. De resultaten zijn verbeterd door de sterke opleving van de kuikensprijzen. De opbrengstprijzen waren aan het begin van het jaar laag, maar trokken in de zomer steeds verder aan (figuur 3.6). In de loop van 2005 heeft de vleeskuikensector vooral kunnen profiteren van het lagere aanbod vanuit Azië door de vogelgriep. Volgens recente ramingen zal de EU-productie in 2005 van kuikenvlees met 1% toenemen. De consumptie van pluimveevlees in de EU ontwikkelde zich weliswaar goed, maar de concurrentiepositie kwam onder druk te staan door de invoer van lichtgezouten kipfilets uit Brazilië. Dat product valt sinds de uitspraak

van het beroepsorgaan van de WTO in september 2005 definitief onder het lage invoertarief. Daardoor is de concurrentie voor de eigen kuikenproductie erg groot geworden, want de kostprijs van Nederlands kuikenvlees is duidelijk hoger dan die uit Brazilië. Eind 2005 is de kuikenprijs sterk gedaald omdat in enkele EU-landen de angst voor het vogelgriepvirus sommige consumenten deed uitwijken naar andere vleessoorten. Vanaf november daalde de kuikenprijs daardoor wekelijks met centen per kg. Een meevaller hierbij is wel dat de voerkosten veel lager zijn door de 13% gedaalde voerprijzen. Anderzijds zijn de aankooprijzen van eendagskuikens in 2005 met 7% gestegen. Ook de verwarmingskosten zijn flink toegenomen als gevolg van de hogere brandstofprijzen. Ook de verwarmingskosten zijn flink toegenomen als gevolg van de hogere brandstofprijzen. Het saldo zal uiteindelijk in 2005 circa 20 cent hoger uitkomen op 37 eurocent per opgezet kuiken.

Tabel 3.10 Resultaten van bedrijven met vleeskuikens (inclusief BTW)

Jaar	Euro per opgezet kuiken			Prijskrachtvoeder (euro/100 kg)	Afleveringsgewicht (kg/dier)	Voederconsumptie per kg afgelev. gewicht
	opbrengsten	toegerekende kosten	saldo			
2004 (v)	1,51	1,34	0,17	25,20	2,18	1,79
2005 (r)	1,61	1,24	0,37	22,00	2,18	1,78

Bron: Informatienet.

Figuur 3.6 Verloop van de vleeskuikenprijs (inclusief BTW)

Bron: LEI.

3.2.3 Rentabiliteit en inkomen van pluimveebedrijven

Tot de pluimveebedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de pluimveehouderij hebben. In de presentatie is onderscheid gemaakt naar de twee belangrijkste groepen, namelijk de gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven en de leghennenbedrijven (tabel 3.11 en 3.12).

Tabel 3.11 Bedrijfsresultaten en inkomens op pluimveebedrijven (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	Vleeskuikenbedrijven			Leghennenbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005 (r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	380	370	360	430	530	550
Aantal vleeskuikens	57.300	63.400	65.000			
Aantal leghennen				42.700	46.400	48.000
Nge per bedrijf	85	94	96	135	147	152
Ondernemers per bedrijf	1,4	1,4	1,4	1,8	1,8	1,8
Opbrengsten	566	668	713	663	497	508
w.v. eieren				638	572	591
omzet en aanwas pluimvee	539	654	700	-122	-118	-126
overig (inclusief schadevergoeding)	27	14	14	147	43	43
Totaal betaalde kosten en afschrijving	571	669	616	509	576	538
w.v. veevoer	418	511	451	326	382	341
gezondheidszorg	19	22	23	3	3	4
betaalde mestkosten	14	14	12	20	20	16
materiële activa	58	50	52	85	89	93
energie	26	29	32	16	13	15
financieringskosten (incl. bet. rente)	20	17	16	24	31	30
betaalde arbeidskosten	17	25	25	19	15	15
algemene kosten	13	18	18	23	24	25
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-4,5	-1,5	97,0	154,1	-79,0	-30,0
Buitengewone baten en lasten	0,1	3,5	3,0	-4,5	-1,0	-1,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	-4,4	2,0	100,0	149,6	-80,0	-31,0
Inkomen buiten bedrijf	12,0	19,0	18,0	18,1	17,0	17,0
Totaal gezinsinkomen	7,6	21,0	118,0	167,5	-63,0	-14,0
Belastingen	0,5	-2,0	3,0	17,3	1,5	-2,0
Gezinsbestedingen	36,2	43,0	45,0	50,3	47,0	48,0
Besparingen	-29,0	-20,0	70,0	100,1	-111,5	-60,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.12 *Bedrijfseconomisch resultaat op pluimveebedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Vleeskuikenbedrijven			Leghennenbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005 (r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten	556	668	713	663	497	508
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	552	653	601	486	546	510
Berekende arbeid	52	47	47	72	70	72
Berekende rente	17	25	19	29	41	32
Totaal kosten	621	725	668	588	658	615
Opbrengsten-kostenverhouding	91	92	107	113	75	83

Bron: Informatienet.

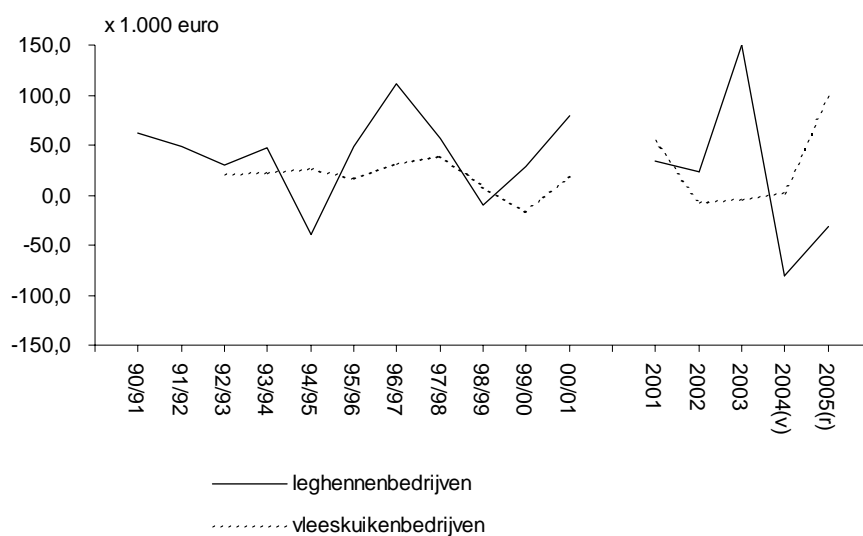
Leghennenbedrijven

De bedrijfsresultaten van de gespecialiseerde leghennenbedrijven laten weliswaar een kleine verbetering zien, dankzij de lagere kosten, maar vertonen nog nauwelijks herstel aan de inkomstenkant. De gemiddelde kostendekking stijgt vooral door lagere kosten naar verwachting met 8 procentpunten naar 83%. Het gezinsinkomen uit bedrijf per leghennenbedrijf zal in 2005 toenemen naar -31.000 euro per bedrijf. Na bijtelling van het inkomen van buiten bedrijf, een mogelijke teruggave van de fiscus en aftrek van de gezinsbestedingen, wordt geraamd dat het gemiddelde leghennenbedrijf voor 60.000 euro zal ontsparen. Dit betekent dat voor het tweede jaar achtereen een forse aanslag op het eigen vermogen. De financiële reserves worden daardoor uitgehold. Bedrijven die nog moeten investeren in alternatieve huisvesting voor aanwezige kooihuisvesting zullen moeten wachten op betere tijden, tenzij voldoende liquide middelen beschikbaar zijn of nieuwe aanvullende leningen door banken verantwoord worden geacht.

Vleeskuikenbedrijven

Daarentegen nemen de bedrijfsresultaten van de vleeskuikenbedrijven in 2005 duidelijk toe, na een aantal jaren met zeer matige resultaten. Naast de lagere kosten, vooral van voer en mestafzet, komt het herstel door hogere kuikenprijzen. De opbrengsten-kostenverhouding maakt daardoor een grote sprong: van 92% naar 107% in 2005. Het gezinsinkomen uit bedrijf van de vleeskuikenbedrijven zal in 2005 sterk stijgen en wordt geraamd op gemiddeld 100.000 euro per bedrijf. Uitgavenposten zoals de belastingen en gezinsbestedingen zullen ook wat toenemen, zodat de besparingen iets minder sterk stijgen. Deze bereiken hierdoor een niveau van 70.000 euro gemiddeld per bedrijf.

Figuur 3.7 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf van pluimveebedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

Figuur 3.7 laat zien dat het gezinsinkomen uit bedrijf van de leghennenbedrijven in de meeste jaren hoger was dan van de vleeskuikenbedrijven. In 2004 en het lopende jaar 2005 zijn de gezinsinkomens van de leghennenbedrijven veel lager dan die van de vleeskuikenbedrijven.

4. Akkerbouw

4.1 Structuur

Volgens voorlopige cijfers van de CBS-Landbouwtelling is het aantal akkerbouwbedrijven in 2005 gedaald met ruim 2% en komt uit op 12.360 (tabel 4.1). Vorig jaar was het aantal gelijk nog gelijk gebleven aan dat van 2003.

Het totale areaal akkerbouwgewassen daalde minder sterk, met 1%, naar ongeveer 576.000 ha. De afname van het areaal is opvallend sterk bij de consumptieaardappelen. Na het jaar 2004 met lage aardappelprijzen, krimpt het areaal met bijna 10% tot 65.800 ha. Ook de bietenteelt is dit jaar opmerkelijk sterk gekrompen, met 7%. Het areaal zaaiuien zat een aantal jaren in de lift. Als gevolg van de lage prijzen van vorig jaar, toen een deel van de oogst ondergeploegd moest worden, is het areaal afgenomen. De daling ten opzichte van 2004 bedroeg 16%; een daling van ruim 3.000 ha.

De afname van de arealen akkerbouwgewassen heeft zich niet alleen voorgedaan op de akkerbouwbedrijven, maar ook op andere bedrijven. Het aandeel akkerbouwgewassen op de gespecialiseerde bedrijven ten opzichte van het totale Nederlandse areaal is vrij constant gebleven. De zaaiuien- en pootaardappelteelt is voor 85% in handen van de akkerbouwbedrijven; een lichte toename. De consumptieaardappel- en bietenteelt vinden voor ongeveer 70% op gespecialiseerde akkerbouwbedrijven plaats.

Tabel 4.1 Ontwikkeling van het areaal akkerbouwgewassen (x 1.000) en aantal akkerbouwbedrijven

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Aantal akkerbouwbedrijven	16.260	14.650	13.750	12.630	12.360	-2
Areaal akkerbouwgewassen a)	591,7	566,5	587,0	583,4	576,4	-1
w.v. wintertarwe	135,1	125,7	120,5	117,2	116,0	-1
zomergerst	30,5	32,5	43,5	44,8	47,6	6
pootaardappelen	35,6	37,8	41,8	39,7	39,3	-1
consumptieaardappelen	76,9	80,2	87,4	72,7	65,8	-9
zetmeelaardappelen	62,8	61,3	51,0	51,5	50,7	-2
suikerbieten	125,0	116,1	111,0	97,7	91,3	-7
zaaiuien	9,2	11,7	14,0	19,9	16,8	-16

a) Exclusief snijmaïs.

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

4.2 Opbrengsten en kosten

De weersomstandigheden in 2005 waren over het algemeen goed. Dit heeft geresulteerd in producties die redelijk tot goed zijn, maar overwegend onder het niveau van vorig jaar liggen. Als gevolg van de lagere productie zijn de prijzen van met name aardappelen en uien hoger dan het zeer lage niveau van het vorige afzetseizoen (tabel 4.2).

Aardappelen

In Nederland is er veel discussie ontstaan over de oogstramingen van aardappelen. Het CBS verwachtte een daling van de oogst ten opzichte van vorig jaar met 8%. Partijen vanuit de sector raamden een grotere productiedaling. Zeker is dat de oogst flink lager is dan vorig jaar (tabel 4.2) door genoemde krimp van het areaal en doordat de opbrengst van met name de grotere maten aardappelen tegenvalt. Door het warme nazomerweer is er namelijk veel doorwas opgetreden. Uit Europese cijfers blijkt dat de opbrengstdaling zich niet alleen in Nederland voordoet, maar in de gehele EU. Voor de EU-15 wordt een productiedaling van 9% geraamd.

Zetmeelaardappelen

De start van de zetmeelcampagne verliep bepaald niet geruisloos bij AVEBE. Door stakingen van het personeel lag de fabriek ruim een week stil. Enkele boeren die de aardappelen al gerooid hadden voor levering toen de staking uitbrak, hadden te lijden onder de staking. Partijen die onder natte omstandigheden gerooid waren, verrotten op het land omdat niet geleverd kon worden.

De omstandigheden tijdens het rooien van de aardappelen waren over het algemeen goed te noemen. De hoeveelheid tarra is daardoor beperkt. Het onderwatergewicht van de aardappelen is iets hoger dan vorig jaar, namelijk 473 gram. De productie wordt geraamd op iets meer dan 55 ton per hectare uitbetalingsgewicht, een lichte daling ten opzichte van 2004. In de Veenkoloniën is de productiedaling iets groter dan gemiddeld in Nederland.

Pootaardappelen

Het areaal pootaardappelen is kleiner dan vorig jaar. Van het bij de NAK aangegeven areaal is 93% goedgekeurd; een oppervlakte van ruim 36.100 ha. Dit is zo'n 2.000 ha minder dan vorig jaar, oftewel een daling van 5%. De daling van de hectareopbrengsten wordt geschat op 10% ten opzichte van vorig jaar. De vraag uit met name Afrika is bij de start van het seizoen minder dan vorig jaar. Binnen Europa worden ongeveer gelijke hoeveelheden als vorig jaar afgezet. De verwachting is dat de prijzen iets boven het niveau van vorig jaar kunnen uitkomen, rond de 19 à 20 euro per 100 kg (tabel 4.2).

Tabel 4.2 Fysieke opbrengsten (ton/ha), opbrengstprijzen (euro per 100 kg) van enkele akkerbouwgewassen op akkerbouwbedrijven (inclusief BTW)

	Fysieke opbrengst			Opbrengstprijs		
	2003	2004 (v)	2005 (r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Tarwe	9,8	10,0	10,0	13,9	10,8	11,3
Gerst	6,8	6,5	7,1	13,5	11,7	12,3
Consumptieaardappelen	43,1	47,7	44,8	12,3	6,7	10,5
Pootaardappelen	36,0	34,2	31,5	21,0	16,6	19,5
Zetmeelaardappelen a)	45,8	56,0	55,3	3,4	3,4	3,4
Suikerbieten b)	64,8	68,3	66,2	4,5	5,1	4,5
Zaaiuien	49,6	49,3	47,8	13,9	2,5	7,5

a) Tonnage bij 400 gram onderwatergewicht exclusief premie; b) bietenprijs bij 16% suiker.

Bron: Fysieke opbrengst, Informatienet en CBS oogstraming; prijzen, LEI.

Suikerbieten

De suikerbietenteelt kende in het voorjaar over het algemeen een goede start. Minder dan 400 ha moest worden overgezaaid. Dit is zelfs nog minder dan vorig jaar, toen er ook weinig opnieuw gezaaid moest worden. Ook aan het einde van de teelt waren de weersomstandigheden gunstig. De suikeropbrengst is daardoor ook dit jaar weer hoog. Het suikergehalte ligt op 16,6%. Bij een opbrengst van ruim 66 ton bieten per hectare betekent dit een suikeropbrengst van 10.900 kg suiker per hectare, waarbij de winbaarheid hoog is. De prijs van bieten zal beduidend lager liggen dan het niveau van vorig jaar. De voornaamste oorzaak hiervan is de declassering van bieten door de Europese Commissie. Dit houdt in dat het aandeel C-bieten binnen het BMS-systeem flink stijgt van 1 naar 14%. De prijs voor de bieten binnen het BMS daalt hierdoor stevig. De reden voor de declassering is dat tijdens het voorgaande afzetjaar meer suiker met subsidie is geëxporteerd dan verwacht. Dit heeft ook geresulteerd in een naheffing van 1 euro per ton bieten ten laste van de prijs van dit seizoen.

In november hebben de EU-landbouwministers een akkoord bereikt voor verdere hervorming van de suikersector vanaf 2006. Het akkoord heeft tot gevolg dat de garantieprijzen in een periode van vier jaar worden teruggebracht met 36%. De boeren worden deels gecompenseerd voor deze prijsdaling, namelijk met gemiddeld 64% door ontkoppelde steun. Ook kan compensatie worden ontvangen voor het inleveren van suikerquotum. Het systeem van suikerquota blijft gehandhaafd tot 2014.

Granen

Dit jaar gaf de oogst van tarwe problemen. Toen het Nederlandse graan rijp was, brak er een periode aan van vochtig weer. Hierdoor moest de oogst in diverse regio's uitgesteld worden, waardoor de kwaliteit van de tarwe achteruitging. De Europese graanoogst had juist te leiden onder de droogte vooral in Zuid-Europa. De opbrengsten daar zijn zeer laag in vergelijking met andere jaren. De totale Europese oogst komt waarschijnlijk 10% lager

uit dan het vorige jaar, toen er sprake was van een recordopbrengst en ligt in lijn met het meerjaarlijkse gemiddelde. De graanprijzen zullen door de kleinere oogst naar verwachting hoger zijn dan in het seizoen 2004/2005 (tabel 4.2).

Zaaiuien

De hectareopbrengsten van de zaaiuien liggen zijn iets lager dan vorig jaar. In combinatie met de forse inkrimping van het areaal is de productie 20% lager. De prijzen kunnen daarvoor aantrekken tot naar verwachting ongeveer 7,50 euro per 100 kg (tabel 4.2).

Kosten

De betaalde kosten nemen licht toe bij de akkerbouwbedrijven (tabel 4.3). Een van de oorzaken is de toename van de oppervlakte van de bedrijven. Ook zijn de kosten van meststoffen en brandstoffen gestegen als gevolg van de hogere olieprijzen. De berekende kosten dalen ten opzichte van vorig jaar (tabel 4.4). De uurlonen zijn licht toegenomen tegenover die van vorig jaar. Door dalende rentepercentages nemen de berekende rentekosten af. De totale kosten dalen daardoor met 3% tot ruim 200.000 euro per bedrijf. Een groot deel van de post 'overige kosten' wordt gevormd door de kosten van onderhoud en huur van werktuigen en gebouwen.

Omdat de gemiddelde oppervlakte van de zetmeelbedrijven in 2005 ongeveer gelijk is aan het vorige jaar stijgen de betaalde kosten licht. Door een daling van de berekende kosten komen de totale kosten ongeveer 3% lager uit dan vorig jaar. De gemiddelde totale kosten per zetmeelbedrijf liggen op 184.000 euro (tabel 4.4).

Productiviteit en ruilvoet

De brutoproductiviteit is de verhouding tussen de hoeveelheden geproduceerde producten en de gebruikte productiemiddelen. De productiviteit bij de akkerbouwbedrijven daalt tot 96%, als gevolg van een sterkere toename van de hoeveelheden inputs ten opzichte van de geproduceerde hoeveelheden. In 2004 was de hoogte van dit kengetal nog 105%.

De ruilvoet meet de verhouding tussen de prijzen van de producten en die van de productiemiddelen. In vergelijking met vorig jaar is de ruilvoet fors gestegen, tot 114. Dit is te danken aan het herstel van de prijzen voor de meeste akkerbouwproducten, terwijl de prijzen van productiemiddelen maar beperkt zijn gestegen.

4.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

Door de hogere prijzen voor de meeste akkerbouwproducten en beperkte kostenstijging kan de rentabiliteit naar verwachting herstellen tot een niveau van rond de 80. Het gemiddelde akkerbouwbedrijf scoort een rentabiliteit van 78%. Dit is een verbetering ten opzichte van vorig jaar met 7 procentpunten (tabel 4.4).

De zetmeelbedrijven profiteren niet van de genoemde stijging van de aardappelprijzen. De prijs van zetmeelaardappelen is constant. Vooral de daling van de opbrengsten van de suikerbieten (5.000 euro) zorgt voor een daling van de totale opbrengsten. Omdat ook de kosten licht gedaald zijn, is de rentabiliteit echter iets hoger dan vorig jaar, namelijk 84%.

Tabel 4.3 Bedrijfsresultaten akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	Alle akkerbouwbedrijven			Waarvan zetmeelbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005(r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	8.700	8.677	8.440	1.089	1.074	1.046
Oppervlakte per bedrijf (ha)	51,5	53,6	54,7	56	63	64
Bedrijfsomvang (nge per bedrijf)	75	77	76	70,7	79,5	78,1
Ondernemers per bedrijf	1,5	1,5	1,5	1,5	1,7	1,7
Opbrengsten	174	147	158	129	157	154
w.v. granen	18	16	17	14	12	13
consumptieaardappelen	29	14	20	2	1	1
pootaardappelen	26	21	23	0	0	0
zetmeelaardappelen	5	6	6	36	50	49
suikerbieten	26	27	24	32	35	30
zaaiuien	12	2	5	0	0	0
groenten	4	4	5	0	0	0
toeslagen	14	16	17	31	38	38
werk voor derden	11	11	11	4	8	8
overig	30	29	31	9	13	15
Totaal betaalde kosten en afschrijving	137	140	144	116	129	133
w.v. meststoffen	7	7	8	8	9	9
gewasbeschermingsmiddelen	15	16	16	18	20	20
zaaizaad en pootgoed	12	10	10	7	8	7
afschrijving	28	29	30	23	27	28
betaalde pacht	14	13	14	9	12	12
betaalde rente	12	12	12	14	14	13
betaalde arbeidskosten	3	4	4	1	2	2
werk door derden	9	9	10	7	8	9
algemene kosten	9	10	10	5	7	7
brandstoffen	6	6	8	6	7	9
overige kosten	26	28	30	23	23	25
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	37	7	14	13	28	22
Buitengewone baten en lasten	4	2	2	1	1	1
Gezinsinkomen uit bedrijf	41	9	16	15	29	22

Bron: Informatienet.

Tabel 4.4 Opbrengsten-kostenverhouding akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	Alle akkerbouwbedrijven			Waarvan zetmeelbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005(r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten	174	147	158	129	157	154
Totaal betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	125	128	132	102	115	119
Totaal berekende kosten	70	79	70	59	76	65
w.v. arbeid	48	49	50	40	43	44
rente	22	30	20	19	32	21
Totale kosten	195	207	202	161	191	184
Opbrengsten-kostenverhouding (%)	89	71	78	80	82	84

Bron: Informatienet.

Inkomensvorming en -besteding

Het gezinsinkomen herstelt zich enigszins ten opzichte van het zeer lage niveau van 2004. Toen bedroeg het inkomen slechts 9.000 euro. Voor 2005 is de verwachting dat het inkomen rond de 16.000 euro uit gaat komen (tabel 4.5). Naast het inkomen uit bedrijf, is er ook ongeveer 15.000 euro aan inkomen van buiten het bedrijf. Het totale gezinsinkomen van ongeveer 30.000 euro is onvoldoende voor alle uitgaven, zodat er sprake blijft van ontsparingen. De ontsparingen bedragen in 2005 ongeveer 7.000 euro.

Het gezinsinkomen uit bedrijf dat op de zetmeelbedrijven naar verwachting gerealiseerd kan worden, bedraagt 22.000 euro. Met een inkomen van 16.000 euro buiten bedrijf blijft er voldoende over om besparingen te realiseren van ongeveer 8.000 euro (tabel 4.5).

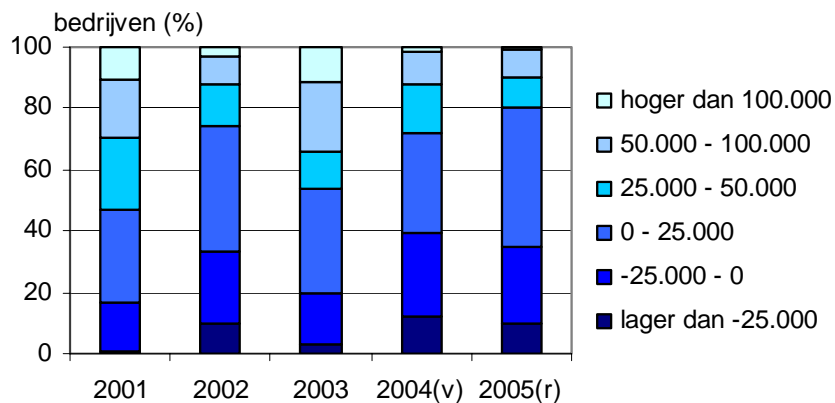
Tabel 4.5 Inkomensvorming en besteding akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	Alle akkerbouwbedrijven			Waarvan zetmeelbedrijven		
	2003	2004 (v)	2005(r)	2003	2004 (v)	2005 (r)
Gezinsinkomen uit bedrijf	41	9	16	15	29	22
Inkomen buiten bedrijf	12	15	15	15	16	16
Totaal gezinsinkomen	53	24	31	29	46	39
Gezinsbestedingen	36	35	35	33	31	32
Betaalde belastingen	3	4	3	-2	-1	-1
Besparingen	13	-14	-7	-2	15	8

Bron: Informatienet.

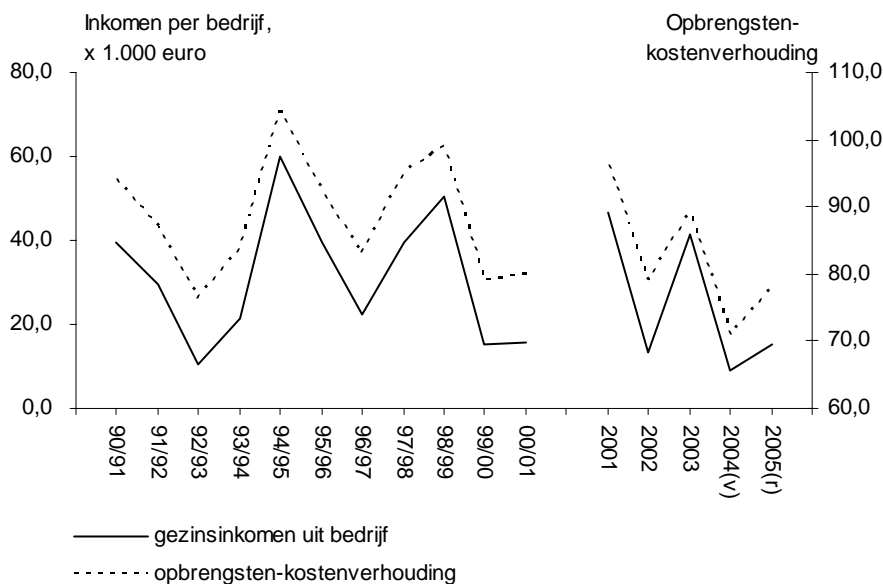
Figuur 4.1 geeft inzicht in de spreiding van het inkomen op de akkerbouwbedrijven. Naar verwachting zal in 2005 op ongeveer een derde van de bedrijven het

gezinsinkomen uit bedrijf negatief zijn. Een groot deel, ruim 40%, van de bedrijven kan een inkomen realiseren tussen de 0 en 25.000 euro. Het inkomen van buiten het bedrijf is in deze figuur niet meegenomen.

Figuur 4.1 Verdeling van akkerbouwbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen
Bron: Informatienet.

De langetermijntwikkeling laat zien dat de rentabiliteit van de akkerbouwbedrijven zich dit jaar weer wat herstelt ten opzichte van vorig jaar (figuur 4.2). Van een goed jaar kan duidelijk niet gesproken worden. Het gezinsinkomen stijgt iets en komt op matig niveau, dat ongeveer gelijk is aan dat van 2002.

Figuur 4.2 Ontwikkeling resultaten akkerbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)
Bron: Informatienet.

5. Glastuinbouw

5.1 Structuur

Voorlopige cijfers van het CBS wijzen op een daling van het aantal glastuinbouwbedrijven in 2005 met bijna 5% (tabel 5.1). Hiermee heeft de dalende trend van de afgelopen jaar zich voortgezet. In 2005 nam in alle drie de glastuinbouwsectoren het aantal bedrijven af. De grootste daling deed zich voor in de snijbloemensector. Ondanks een afname van het aantal bedrijven nam het totale areaal glastuinbouw met circa 50 ha toe tot 10.540 ha.

Het areaal glasgroente nam in 2005 met circa 70 ha toe. De teelt van de belangrijkste vruchtgroenten, komkommer, tomaat en paprika, nam met 1,5 à 2,5% toe. Het areaal pot- en perkplanten nam met ongeveer 50 ha toe tot 1.930 ha. De uitbreiding deed zich voor bij zowel bloeiende en groene potplanten als perkplanten. Het areaal snijbloemen nam daarentegen met zow 4% af tot 3.430 ha. Met name het areaal rozen (-70 ha) en chrysanten (-80 ha) nam sterk af. Ook het areaal gerbera nam procentueel gezien fors af.

Tabel 5.1 Ontwikkeling aantal glastuinbouwbedrijven en areaal glastuinbouw(ha)

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>						
Glastuinbouw	10.240	9.380	7.910	6.390	6.090	-4,7
w.v. glasgroentebedrijven	4.220	3.610	2.640	2.050	1.960	-4,4
snijbloemenbedrijven	4.420	4.150	3.610	2.930	2.770	-5,5
pot-en perkplantenbedr.	1.600	1.620	1.650	1.410	1.360	-3,5
<i>Areaal (ha)</i>						
Glastuinbouw	9.770	10.150	10.530	10.490	10.540	0,5
Glasgroenten	4.450	4.410	4.200	4.360	4.430	1,6
w.v. tomaat	1.600	1.220	1.130	1.350	1.380	2,2
komkommer	750	810	660	620	630	1,6
paprika	700	1.000	1.160	1.210	1.240	2,5
aubergine	60	89	76	89	90	1,1
Snijbloemen	3.730	3.840	3.920	3.580	3.430	-4,2
w.v. roos	890	920	930	850	780	-8,2
chrysant	740	770	770	680	600	-11,8
gerbera	210	190	250	230	210	-8,7
Pot- en perkplanten	1.200	1.460	1.760	1.880	1.930	2,7
w.v. bloeiende potplanten	430	560	680	770	790	2,6
groene potplanten	560	550	580	570	590	3,5
perkplanten	220	350	500	540	550	1,9

Bron: CBS-Landbouwtelling; gegevens 2005 zijn voorlopig.

De sterke daling van het areaal bij deze snijbloemen hangt mede samen met de matige opbrengstprijzen van afgelopen jaren.

5.2 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glasgroenteteelt

Opbrengsten en prijzen

Aan het begin van 2005 rekenden de meeste vruchtgroentetelers op hoge opbrengstprijzen bij de start van het seizoen. Deze verwachting was gebaseerd op berichten over kapotgevroren planten en door hagel en sneeuw ingestorte kassen in Spanje. Achteraf bleek de vorst vooral tot kwaliteitsproblemen te hebben geleid en bleek het effect op de aanvoer en op de prijzen beperkt te zijn. Dit neemt niet weg dat met name telers die in februari op de markt waren, zoals komkommertelers en belichte tomaten- en auberginetelers, hebben kunnen profiteren van goede opbrengstprijzen. Begin maart daalden de prijzen echter alweer onder andere doordat als gevolg van het winterweer in Nederland en de rest van Europa de vraag naar vruchtgroenten laag was. Het donkere winterweer had ook een negatief effect op de zetting en de vruchtgroenteproductie. Hiermee werd het positieve productie-effect door het hoge aantal zonne-uren in januari grotendeels tenietgedaan. Ook in de rest van het jaar wisselde relatief lichtrijke en relatief donkere maanden elkaar af. Zo was juni zeer lichtrijk, maar de daarop volgende julimaand juist weer relatief donker. Per saldo is de gemiddelde lichtinstraling (Joules/cm^2) de eerste tien maanden van dit jaar 2,5% hoger dan vorig jaar. Desondanks is de productie per vierkante meter van een aantal gewassen min of meer gelijk aan vorig jaar (komkommer en aubergine) of zelfs iets lager (trostomaten). Rode en groene paprika's vormen een uitzondering; gemiddeld nam de productie met 2% toe.

De prijzen van de belangrijkste vruchtgroenten laten dit jaar (forse) schommelingen zien. Komkommer kende dit jaar een goede seizoenstart met hogere opbrengstprijzen. Over het hele jaar gezien kende de prijsvorming van komkommers mede door de verschillende teeltwisselingen een grillig verloop. Zo werden maanden met hogere en lagere opbrengstprijzen met elkaar afgewisseld. Over de hele linie genomen zijn de opbrengstprijzen dit jaar circa 15% hoger dan vorig jaar.

Na de ronduit slechte prijzen voor tomaat in 2004 werden dit jaar ondanks areaaluitbreiding vanaf het begin van het seizoen tot en met augustus hogere opbrengstprijzen genoteerd. Over de eerste tien maanden van dit jaar gezien is de gemiddelde opbrengstprijs voor trostomaten met 30 tot 35% gestegen en voor losse tomaten met zelfs 35 tot 40%. Ondanks deze sterke prijsstijging is de gemiddelde prijs lager dan in 2003.

Voor paprika verliep de prijsvorming in 2005 dramatisch. Vanaf het begin van het seizoen lagen de prijzen ver onder het niveau van vorig jaar. De gemiddelde opbrengstprijzen voor rode en gele paprika daalden met 25% en voor groene paprika's met 20%. De sterke prijsdaling is mede het gevolg van areaaluitbreiding in Nederland, een hogere productie per vierkante meter en een stevige concurrentie uit landen rond de Middellandse Zee, zoals Spanje, Israël, Marokko en Egypte.

De prijsvorming voor aubergine kende dit jaar pieken en dalen. Het seizoen begon met hogere prijzen, maar met name in zomermaanden stonden de prijzen flink onder druk. Gemiddeld daalde de prijs met 5%. Voor late 'poters' liep de prijsdaling op tot 10%.

Kortom, de ontwikkeling van de opbrengstprijzen voor de belangrijkste vruchtgroenten liep in 2005 sterk uiteen. Voor het gemiddelde glasgroentebedrijf resulteert dit per saldo in stijging van de opbrengsten per m² met 3% (tabel 5.3).

Export

De export van de belangrijkste glasgroenten laat t/m week 39 een wisselend beeld zien (tabel 5.2). Opvallend is de sterke stijging van de export van paprika's. Met name de export van rode paprika's (17%) en gele paprika's (10%) nam sterk toe. De export van komkommers nam eveneens toe. Aubergines (-3%), losse tomaten (-5%) en trostomaten (-1%) lieten daarentegen negatieve groeicijfers noteren. Doordat de export van cherrytomaten (inclusief fijne trostomaten) sterk toenam, lag de totale export van tomaten tot en met week 39 op ongeveer hetzelfde niveau als vorig jaar. De export naar het belangrijkste afzetland, Duitsland, zat voor zowel paprika's, komkommers als tomaten in de lift. Ook werden er meer paprika's naar het Verenigd Koninkrijk, na Duitsland de belangrijkste exportbestemming, geëxporteerd. De export van tomaten naar het Verenigd Koninkrijk bleef echter achter bij vorig jaar.

Tabel 5.2 Ontwikkeling in de export van glasgroenten t/m week 39a) (*1.000. kg)

Glasgroente	2003	2004	2005	mutatie(%)
Aubergine	28.352	30.339	29.473	-2,9
Komkommer	300.696	314.085	322.886	2,8
Paprika	231.024	236.230	264.762	12,1
Tomaat	443.081	489.917	490.852	0,2

a) Doordat de weeknummering tussen de jaren iets anders is, geven de cijfers een enigszins vertekend beeld. In 2004 liep week 39 tot en met zaterdag 26 september, in 2005 was dit tot en met zaterdag 1 oktober.
Bron: KCB/Productschap Tuinbouw

Kosten

Voor glasgroentebedrijven zijn arbeid en energie de belangrijkste kostenposten (tabel 5.3). In 2005 zijn de arbeidskosten slechts licht gestegen (0,3%). Vanaf 1 oktober 2005 zijn de CAO-lonen met 1,25% verhoogd. De arbeidsinzet is min of meer gelijk aan vorig jaar. De energiekosten zijn daarentegen als gevolg van een forse stijging van de gasprijs zeer sterk toegenomen (zie apart kader). De post overige kosten, waaronder plantmateriaal, nam eveneens toe. Een meevaller is de lage rentestand, waardoor de kosten van rente en afschrijvingen gemiddeld met bijna 6% af nam. Per saldo zijn de kosten voor het gemiddelde glasgroentebedrijf in 2005 met 6% gestegen tot 41,3 euro per m².

Tabel 5.3 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van glasgroentebedrijven

	Opbrengsten		Kosten				Netto- bedrijfs- sultaat
			rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig	
2003	41,6	6,5	8,0	13,4	11,3	39,2	2,5
2004 (v)	35,3	7,7	7,5	13,0	10,8	39,0	-3,7
2005 (r)	36,4	7,2	9,9	13,0	11,2	41,3	-4,9

Bron: Informatienet.

Sterke stijging energiekosten

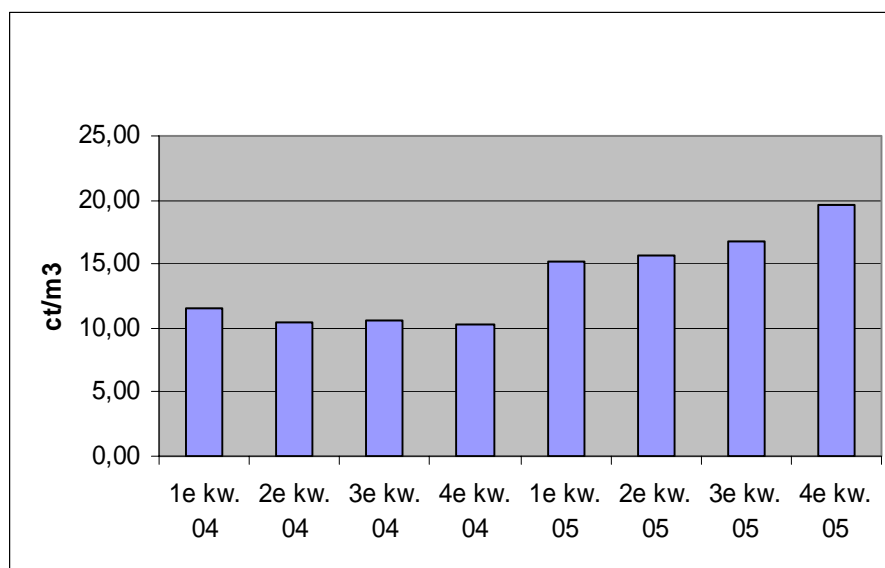
De kosten voor energie zijn qua grootte de tweede kostenpost op glastuinbouwbedrijven. In 2004 maakten de energiekosten op jaarbasis circa 19% van de totale kosten uit op glasgroentebedrijven (tabel 5.3). Voor sierteeltbedrijven is dit percentage iets lager: circa 16% op snijbloemenbedrijven (tabel 5.6) en circa 8% op pot- en perkplantenbedrijven (tabel 5.9). De sterke stijging van de gasprijs tikte dit jaar dan ook hard door in de totale kosten.

In 2005 steeg de wereldolieprijs, waaraan de gasprijs gekoppeld is, tot recordhoogte. Afhankelijk van de contractvorm hebben tuinders deze prijsstijging wel of niet direct in hun portemonnee gevoeld. Tuinders die een gascontract met een variabele gasprijs hebben afgesloten, kregen de rekening figuurlijk gezien gelijk gepresenteerd. Tuinders die vorig jaar voor twee of meer jaren het variabele gedeelte van de gasprijs hebben vastgezet, zijn beduidend beter af. Dat de effecten groot kunnen zijn, blijkt wel uit figuur 1, waarin het verloop van de variabele gasprijs (commodityprijs) bij één van de grootste gasleveranciers aan de tuinbouw is weergegeven. Gemiddeld was de variabele gasprijs in 2005 circa 6 cent per m³ hoger dan in 2004, ofwel een prijsstijging van 58%! Doordat een aanzienlijk deel van de tuinders in de loop van 2004 de variabele gasprijs heeft vastgezet voor 2005 komt de gemiddelde prijsstijging voor de sector lager uit, namelijk op bijna 40%. De verschillen tussen de bedrijven zijn hierdoor zeer groot en lopen uiteen van een gelijkblijvende gasprijs tot een prijsstijging van bijna 60% voor bedrijven met een variabele gasprijs. Door aanpassingen in het stookregime (anticipatie) hebben tuinders het effect van de prijsstijging op de energiekosten enigszins kunnen drukken.

Naast de gasprijs zijn ook andere factoren van invloed op het gasverbruik, waaronder de buitentemperatuur. Het eerste kwartaal 2005 kende grote temperatuurschommelingen die van invloed waren op het verbruik en mogelijk ook de prijs bij een te krap afgesloten contractcapaciteit (maximum gasverbruik per uur). Zo was januari een zeer zachte maand, maar februari daarentegen was weer aan de koude kant. Ook begin maart was het korte tijd zeer koud, met de laagste temperatuur ooit in maart gemeten in Nederland.

Vervolg sterke stijging energiekosten

Het tweede en derde kwartaal was, ondanks het beperkte aantal tropische dagen, over het algemeen relatief warm met uitzondering van augustus. Gemiddeld is het energieverbruik over de eerste negen maanden van dit jaar 0,5% lager dan vorig jaar. Doordat de herfstmaanden oktober en begin november eveneens relatief warm waren en er diverse warmterecords werden gevestigd, zal naar verwachting het energieverbruik per m² over het hele jaar gezien nog wel iets lager uitkomen. Echter, het effect van dit lagere energieverbruik valt in het niet bij de hierboven beschreven stijging van de gasprijs. Voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf zijn de energiekosten (inclusief elektriciteit) in 2005 dan ook met 30% gestegen ten opzichte van vorig jaar.

Figuur 5.1 Variabele gasprijs per kwartaal in 2004 en 2005 (ct/m³)
Bron: LEI.

Rentabiliteit en inkomen

Het nettobedrijfsresultaat voor het gemiddelde glasgroentebedrijf komt dit jaar naar verwachting uit op - 4,9 euro per m² (tabel 5.3). Dit is 1,20 euro per m² lager dan vorig jaar. Dit resulteert in een daling van de rentabiliteit met 3 procentpunten. De rentabiliteit komt hiermee uit op 88% (tabel 5.4). Het gezinsinkomen uit bedrijf is geraamd op 3.000 euro. Omdat dit bedrag duidelijk onvoldoende is om premies en belastingen te kunnen betalen en in het levensonderhoud te kunnen voorzien, wordt er geld onttrokken aan het vermogen. Gemiddeld zal naar verwachting per bedrijf circa 55.000 euro ontspaard worden.

Tabel 5.4 *Bedrijfsresultaten en inkomens van glasgroentebedrijven (euro)*

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	2.070	1.930	1.790
Bedrijfsomvang (nge)	221	258	298
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,67	1,90	1,91
Aantal ondernemers per bedrijf	1,68	1,85	1,85
Totale opbrengsten	696.600	670.100	696.000
Betaalde kosten en afschrijvingen	569.500	636.100	695.000
Gezinsinkomen uit norm. bedrijfsvoering	127.200	34.000	1.000
Buitengewone baten en lasten	-1.700	12.200	2.000
Gezinsinkomen uit bedrijf	125.500	46.300	3.000
Besparingen	72.800	-12.400	-55.000
Opbrengsten-kostenverhouding	106	91	88

Bron: Informatienet.

5.3 Bedrijfsresultaten en inkomens in de snijbloementeel

Opbrengsten en prijzen

De veilingomzet van snijbloemen uit Nederland is de eerste tien maanden van dit jaar 4% hoger dan in dezelfde periode vorig jaar (tabel 5.5). Aangezien 2005 52 veilweken telt, ten opzichte van 53 veilweken in 2004, is een kanttekening bij de stijging van de veilingomzet op zijn plaats. Uiteindelijk zal de omzet dan ook naar verwachting met minder dan 4% toenemen.

De eerste tien maanden van dit jaar nam de gemiddelde opbrengstprijis voor snijbloemen met meer dan 5% toe. Zowel de totale aanvoer van snijbloemen als het aantal verkochte stuks nam echter af. Een belangrijke uitzondering hierop is tulp: in het eerste kwartaal werden hogere opbrengstprijzen genoteerd, maar later in het jaar wisten de hogere opbrengstprijzen geen stand te houden. Door de hogere aanvoer nam de veilingomzet van tulp per saldo wel met 3% toe. Voor roos is na perioden van dalende en stagnerende opbrengstprijzen in 2005 een lichte prijsstijging te noteren. Door een daling van de aanvoer van het aantal rozen bleef de stijging van de veilingomzet beperkt tot bijna 1%. De daling van de rozenaanvoer kwam volledig op het conto van kleinbloemige rozen. De aanvoer van grootbloemige rozen nam wel toe maar minder hard dan in voorgaande jaren. De andere snijbloemen uit de top van het veilingklassement realiseerde omzetstijgingen uiteenlopend van bijna 5% voor lelie tot ruim 8% voor troschryasant. De stijging van de opbrengstprijzen voor troschryasant, lelie en gerbera was niet alleen het gevolg van een daling van de aanvoer, maar er was ook sprake van enig herstel van de vraag naar deze snijbloemen.

Hogere opbrengstprijzen in combinatie met een lichte daling van de productie per m² leiden voor het gemiddelde snijbloemenbedrijf tot een stijging van de opbrengsten per m² met ruim 4,5% (tabel 5.6).

Tabel 5.5 *Ontwikkeling opbrengsten, verkochte hoeveelheden en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste snijbloemen qua veilingomzet a) t/m oktober 2005*

	Opbrengst 2005 (x mln. euro)	Mutatie '04/'05 (%)	Aantal stuks verkocht 2005 (x mln.)	Mutatie '04/'05 (%)	Gem. prijs 2005	Gem. prijs 2004
<i>Totaal snijbloemen</i>	1.580	4,1	7.127	-1,5	0,22	0,21
Roos	405	0,9	1.423	-2,7	0,28	0,27
Troschryasant	248	8,3	1.162	-6,0	0,21	0,19
Tulp	169	3,3	1.366	6,2	0,12	0,13
Lelie	134	4,8	312	-8,5	0,43	0,37
Gerbera	97	6,8	621	-1,5	0,16	0,14

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.

Bron: VBN.

Export

De exportwaarde van snijbloemen die via Nederland verhandeld worden, is tot en met oktober van dit jaar met 4% toegenomen tot 2.628 miljoen euro. Hiermee is de exportwaarde van snijbloemen sterker gestegen dan in dezelfde periode in voorgaande twee jaar, toen groeipercentages van respectievelijk 1 en 0,5% werden gerealiseerd. De stijging van de exportwaarde is vooral toe te schrijven aan een hogere inkoopwaarde van snijbloemen en niet zozeer aan een groter volume.

De eerste tien maanden van dit jaar nam met name de export naar het Verenigd Koninkrijk, het tweede exportland, met 8% sterk toe. Ook de export naar Italië (+9%) en België (+7%) nam bovengemiddeld toe. Echter daalde de export naar Duitsland, verreweg het belangrijkste afzetland met een aandeel van bijna 30% van de snijbloemenexport, met 2% tot 755 miljoen euro. Het uitblijven van economisch herstel is hiervan de belangrijkste oorzaak. Een lichtpuntje voor de toekomst is dat het plan om de BTW op bloemen en planten in Duitsland te verhogen van de baan is. Een hoger BTW-tarief zou de export naar dit land belemmeren. Ook de export naar de Verenigde Staten nam, net als vorig jaar, als gevolg van de dure euro af (-7%).

Kosten

Voor het gemiddelde snijbloemenbedrijf komen de totale kosten per m² in 2005 naar verwachting uit op circa 58,0 euro. Dit is bijna 4,5% hoger dan vorig jaar (tabel 5.6). De energiekosten steeg met 28% het sterkst. Gemiddeld nam de gasprijs met bijna 40% toe (paragraaf 5.2). Het gasverbruik per m² daalde met circa 0,5%. De elektriciteitsprijs nam met bijna 9% toe. De arbeidskosten namen als gevolg van hogere CAO-lonen per 1 oktober 2005 licht toe. De arbeidsinzet per m² lag op ongeveer hetzelfde niveau als vorig jaar. Ook de kosten voor plantmateriaal namen toe. Tegenover deze kostenstijgingen staat een daling van de rentekosten en afschrijvingen met ruim 5%.

Tabel 5.6 *Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van snijbloemenbedrijven*

	Opbrengsten	Kosten				totaal	Netto- bedrijfs- resultaat
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig		
2003	47,8	9,2	9,2	15,6	18,3	52,2	-4,4
2004 (v)	50,6	10,5	9,1	16,1	19,7	55,5	-5,0
2005 (r)	52,9	10,0	11,7	16,1	20,1	58,0	-5,0

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

Het nettobedrijfsresultaat voor het gemiddelde snijbloemenbedrijf is in 2005 min of meer gelijk aan vorig jaar (tabel 5.7). De opbrengsten/kostenverhouding komt naar verwachting uit op 91%. Het gezinsinkomen uit bedrijf zal met ongeveer 8.000 euro afnemen tot 37.500. Per bedrijf wordt gemiddeld 22.500 euro ontspaard.

Tabel 5.7 *Bedrijfsresultaten en inkomens van snijbloemenbedrijven (euro)*

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	2.821	2.656	2.630
Bedrijfsomvang (nge)	233	233	246
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,41	1,40	1,44
Aantal ondernemers per bedrijf	1,84	1,90	1,90
Totale opbrengsten	675.200	707.800	762.500
Betaalde kosten en afschrijvingen	635.100	659.500	722.000
Gezinsinkomen uit normaal bedrijfsvoering	40.100	48.300	40.500
Buitengewone baten en lasten	-2.100	-3.000	-3.000
Gezinsinkomen uit bedrijf	38.000	45.300	37.500
Besparingen	-25.500	-14.600	-22.500
Opbrengsten-kostenverhouding	92	91	91

Bron: Informatienet.

5.4 Bedrijfsresultaten en inkomens in de pot- en perkplantenteelt

Opbrengsten en prijzen

De eerste tien maanden van dit jaar is de veilingomzet van kamerplanten met ruim 7% gegroeid in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar. Over bijna de hele linie zijn hogere opbrengstprijzen gerealiseerd bij een lagere aanvoer. De gemiddelde opbrengstprijs steeg van 1,22 euro naar 1,33 euro (tabel 5.8). Rekening houdend met verschuivingen in het assortiment kamerplanten nam de gemiddelde opbrengstprijs met bijna 4% toe.

Ook dit jaar is Phalaenopsis de lijstaanvoerder van het veilingklassement. Ondanks een stijging van de aanvoer met bijna 21%, nam de gemiddelde prijs met ruim 8% toe. Overigens moet hierbij wel opgemerkt worden dat meer planten van een 'hogere/zwaardere' kwaliteit, waaraan ook hogere productiekosten verbonden zijn, aangevoerd werden. Per saldo nam de veilingomzet van Phalaenopsis met maar liefst 31% toe. Ook Anthurium wist bij een hogere aanvoer hogere opbrengstprijzen te realiseren. Bij Kalanchoë echter leidde een sterke stijging van de aanvoer tot lagere opbrengstprijzen. De groene bladplanten uit de top van het veilingklassement, Dracaena en Ficus, noteerden een lagere veilingomzet. Ficus, in 2000 nog lijstaanvoerder van het veilingklassement, viel hierdoor zelfs uit de top vijf.

Tabel 5.8 *Aanvoerhoeveelheden en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste kamerplanten qua veilingomzet a) t/m oktober 2005*

	Opbrengst 2005 (x mln. euro)	Mutatie 2004/2005 (%)	Aantal stuks verkocht 2005 (x mln.)	Mutatie 2004/2005 (%)	Gem. prijs 2005	Gem. prijs 2004
<i>Totaal kamerplanten</i>	878	7,5	658	-1,9	1,33	1,22
Phalaenopsis	115	31,2	24	20,8	4,88	4,50
Kalanchoë	36	3,8	57	8,3	0,64	0,67
Dracaena	34	-0,7	21	5,1	1,63	1,73
Anthurium	32	13,0	9	3,6	3,53	3,24

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.

Bron: VBN.

De veilingomzet van de productgroep tuinplanten nam tot en met oktober van dit jaar met circa 2,5% toe ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Tot de productgroep tuinplanten behoren zowel perk- en kuipplanten als boomkwekerijproducten. Net als bij snijbloemen en kamerplanten nam de gemiddelde opbrengstprijs van tuinplanten toe en nam zowel de aanvoer als het aantal verkochte stuks af. Een uitzondering is lijstaanvoerder Pelargonium dat ondanks een daling van de aanvoer met 0,5% een prijsdaling van 1% moest incasseren. Violen, de nummer drie op de ranglijst, daarentegen kende een beter seizoen dan in 2004. Door een lagere aanvoer wisten de prijzen zich te herstellen.

Op bedrijfsniveau resulteerde de hogere opbrengstprijzen voor kamer- en perkplanten in combinatie met een lichte daling van de productie per m² in een stijging van de opbrengsten met bijna 2,5% tot 63,2 euro per m² (tabel 5.9).

Export

In de eerste tien maanden van dit jaar werd voor 1.477 miljoen euro aan pot- en tuinplanten geëxporteerd. Dit is ruim 7% meer dan in dezelfde periode vorig jaar. Tot en met oktober is in alle maanden de exportwaarde gestegen met uitzondering van februari. Voornamelijk de maanden mei en augustus lieten grote groeicijfers zien; respectievelijk plus 19 en plus 12%.

Naar alle landen uit de top-10 van exportbestemmingen is een groei gerealiseerd. Procentueel gezien nam de groei naar Spanje (26%) en Zwitserland (13%) het sterkst toe. De export naar Duitsland, het belangrijkste afzetland, nam minder sterk toe dan gemiddeld, maar vertoonde een groei van 5%. De nummers twee en drie, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, noteerde groeipercentages van 7% en 5%.

Kosten

In 2005 zijn de kosten voor het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf met bijna 2 euro per m² gestegen tot 66,6 euro per m² (tabel 5.9). Net als bij glasgroente- en snijbloemenbedrijven zijn de energiekosten als gevolg van een hogere gas- en elektriciteitsprijs fors hoger. Het gasverbruik per m² daalde met circa 0,5% licht (paragraaf 5.2). Ook diverse posten in de categorie 'overige kosten', waaronder plantmateriaal, zijn hoger dan vorig jaar. De arbeidskosten per m² liggen op nagenoeg hetzelfde niveau als vorig jaar. De arbeidsinzet is als gevolg van investeringen in arbeidsbesparende technieken licht gestegen. De arbeidslonen zijn conform de CAO per 1 oktober met 1,25% toegenomen. De kostenpost rente en afschrijvingen neemt als gevolg van een lagere rentestand met ruim circa 5% af.

Tabel 5.9 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van pot- en perkplantenbedrijven

	Opbrengsten	Kosten				totaal	Netto- bedrijfs- resultaat
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig		
2003	62,1	8,8	6,0	17,6	29,3	61,7	0,4
2004 (v)	61,7	10,2	5,4	19,4	29,8	64,8	-3,1
2005 (r)	63,2	9,7	7,1	19,3	30,4	66,6	-3,4

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

In 2005 is het nettobedrijfsresultaat van pot- en perkplantenbedrijven iets verslechterd (tabel 5.9). Desondanks is geraamde rentabiliteit gelijk aan vorig jaar, namelijk 95% (tabel 5.10). Het gezinsinkomen uit bedrijf is in 2005 met ruim 9.000 euro afgenomen tot 43.000. Voor het tweede opeenvolgende jaar wordt er door de bedrijven ontspaard; gemiddeld ongeveer 35.500 euro in 2005.

Tabel 5.10 Bedrijfsresultaten en inkomens van pot- en perkplantenbedrijven (euro)

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	1.336	1.302	1.230
Bedrijfsomvang (nge)	252	269	305
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,18	1,23	1,26
Aantal ondernemers per bedrijf	1,69	1,70	1,70
Totale opbrengsten	735.600	758.500	799.000
Betaalde kosten en afschrijvingen	643.000	702.100	752.000
Gezinsinkomen uit norm. bedrijfsvoering	92.700	56.400	47.000
Buitengewone baten en lasten	-13.400	-4.200	-4.000
Gezinsinkomen uit bedrijf	79.300	52.200	43.000
Besparingen	24.100	-26.200	-35.500
Opbrengsten-kostenverhouding	101	95	95

Bron: Informatienet.

5.5 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw

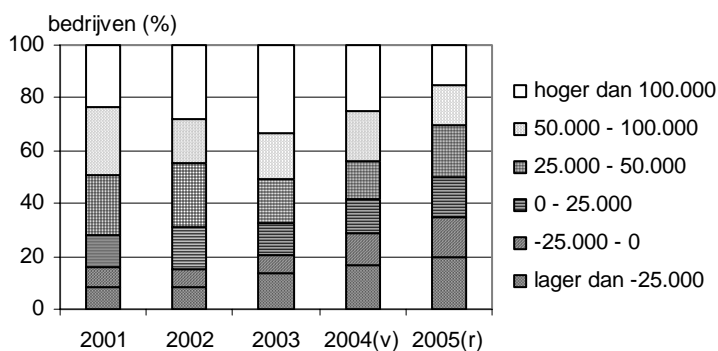
Voor de glastuinbouw in totaal zal 2005 de boeken in gaan als een matig tot slecht jaar. De sterke stijging van de energiekosten zal leiden tot een daling van het inkomen van veel bedrijven. De resultaten in de glasgroentesector verslechteren over het algemeen, terwijl in de sierteelt de bedrijfsresultaten ongeveer gelijk zijn aan vorig jaar. Al met al daalde de rentabiliteit van het gemiddelde glastuinbouwbedrijf met 1 procentpunt van 92% in 2004 naar 91% in 2005 (tabel 5.11). Het gezinsinkomen uit bedrijf daalde eveneens en kwam voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf uit op 33.500 euro tegenover 47.000 euro in 2004. Gemiddeld werd er per bedrijf 30.000 euro ontspaard. Dit is bijna twee keer zoveel als vorig jaar.

Tabel 5.11 Bedrijfsresultaten en inkomens van glastuinbouwbedrijven (euro)

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Aantal bedrijven	6.227	5.886	5.650
Bedrijfsomvang (nge)	233	249	276
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,45	1,52	1,55
Aantal ondernemers per bedrijf	1,75	1,84	1,84
Totale opbrengsten	695.300	706.700	747.000
Betaalde kosten en afschrijvingen	615.000	661.300	715.000
Gezinsinkomen uit normale bedrijfsvoering	80.300	45.400	32.000
Buitengewone baten en lasten	-4.400	1.700	1.500
Gezinsinkomen uit bedrijf	75.900	47.100	33.500
Inkomen buiten bedrijf	5.300	5.700	5.500
Totaal gezinsinkomen	81.200	52.800	39.000
Belastingen en premies	6.700	11.500	11.000
Gezinsbestedingen	56.700	57.700	58.000
Besparingen	17.800	-16.400	-30.000
Opbrengsten-kostenverhouding	98	92	91

Bron: Informatienet.

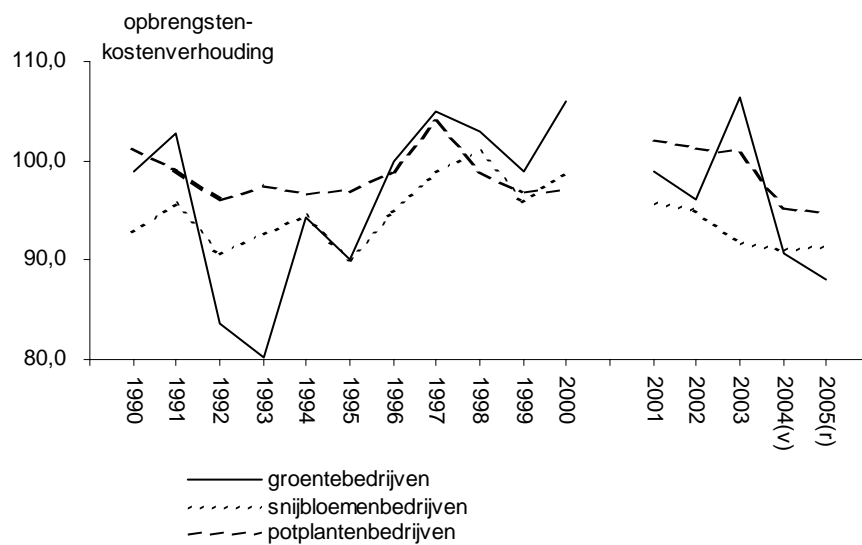
De diversiteit in de glastuinbouwsector is groot zowel tussen sectoren als binnen sectoren, waardoor de bedrijfsresultaten en het gezinsinkomen uit bedrijf sterk uiteen lopen. Zo zal naar verwachting circa 35% van de glastuinbouwbedrijven in 2005 een negatief gezinsinkomen uit bedrijf hebben, terwijl circa 30% van de bedrijven een gezinsinkomen uit bedrijf van meer dan 50.000 euro zal weten te realiseren (figuur 5.2).

Figuur 5.2 Verdeling van glastuinbouwbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen

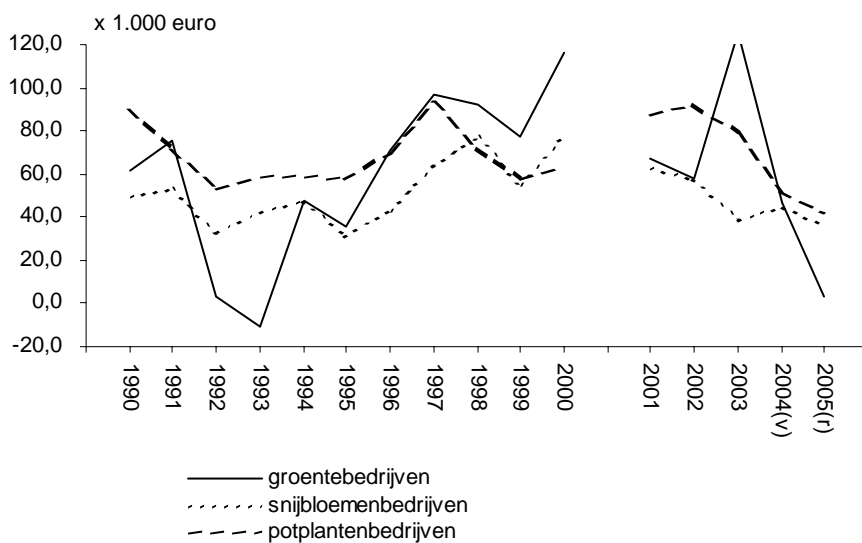
Bron: Informatienet.

Gelet op de ontwikkelingen in de rentabiliteit (figuur 5.3) en het gezinsinkomen uit bedrijf (figuur 5.4) voor de periode 1990-2005 behoort 2005 voor alle drie de sectoren tot één van de minste zonet slechtste jaren (figuur 5.4).

Figuur 5.3 Ontwikkeling opbrengst per 100 euro kosten op glastuinbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

Figuur 5.4 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf op glastuinbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

6. Champignonteelt

6.1 Structuur

Het aantal champignonteeltbedrijven in Nederland blijft dalen. Volgens de voorlopige uitkomsten van de CBS-Landbouwtelling bedroeg het aantal champignonbedrijven in 2005 315, tegenover 352 bedrijven in 2004 (tabel 6.1). Dit komt overeen met een daling van ruim 10%. De totale teeltoppervlakte nam iets minder af, min 9%. In 2005 is de gemiddelde teeltoppervlakte per bedrijf circa 2.445 m².

De afname van het aantal bedrijven is vooral een gevolg van dalende opbrengstprijzen. De gemiddelde telersprijzen van industriechampignons en champignons voor de versmarkt dalen vanaf 2001 continu met een gemiddeld percentage van 4,5% (vers) en 8% (industrie) per jaar.

Tabel 6.1 Ontwikkelingen in de champignonteelt in Nederland

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	Mutatie (%)
Aantal champignonbedrijven	788	669	516	352	315	-10,5%
Oppervlakte champignonteelt (ha)	105,0	108,9	95,0	84,6	77,0	-9,0%
w.v. doorgroeide compost (%)	27	75	95	98	95	
Teeltoppervlakte (m ²) per bedrijf	1.332	1.628	1.842	2.404	2.444	+1,7%

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

6.2 Opbrengsten en kosten

Productie

In de afgelopen jaren is de totale productieomvang van champignons in Nederland, ondanks de dalende teeltoppervlakte, redelijk stabiel gebleven op een niveau van ongeveer 260 miljoen kilogram per jaar. Teeltintensivering en een toenemende productiviteit van de grondstoffen compenseren de daling van de teeltoppervlakte. Voor 2005 wordt wel een lichte daling van de binnenlandse productie in vergelijking met 2004 voorzien.

Bijna de helft van de binnenlandse productie is bestemd voor de versmarkt. Het andere deel is bestemd voor de verwerkende industrie. Onder invloed van een sterke prijsdaling van industriechampignons zijn bedrijven gestopt of in de loop van het jaar overgeschakeld naar productie voor de versmarkt. De verwachte productiedaling in 2005 zal daarom in het industrie-segment groter zijn.

Marktontwikkelingen champignons voor de versmarkt

De gemiddelde opbrengstprijzen van champignons op bedrijven die produceren voor de versmarkt zijn in 2005 met ongeveer 5% gedaald ten opzichte van 2004. De prijsdaling heeft betrekking op alle sorteringen: zowel de fijne champignons als de middelgrote en de reuzenchampignons zijn in prijs achteruit gegaan. Belangrijkste oorzaak hiervan is het grote aanbod op de West-Europese markt. Vooral de productiegroei in Polen is verantwoordelijk voor dit stijgende aanbod. In het Verenigd Koninkrijk, de grootste afzetmarkt voor verse champignons, concurreren Ierse en Poolse champignons met het Nederlandse verse product. Door deze concurrentie is er een voortdurende druk op de prijs. Voorlopige exportcijfers tot en met september 2005 laten een daling in de groei van de export van verse champignons uit Nederland zien. In Scandinavië en Frankrijk is het aandeel van verse champignons uit Polen gegroeid ten koste van het Nederlandse marktaandeel.

Binnen Nederland is een lichte stijging van de verkoop van champignons merkbaar. De binnenlandse consumptie bedraagt echter slechts een klein deel (10-15%) van de productie voor de versmarkt. In 2004 constateerde het Productschap Tuinbouw een lichte daling van de supermarktprijzen voor champignons onder invloed van de prijzenoorlog. In 2005 lijken de prijzen op ongeveer hetzelfde niveau te blijven als in 2004.

Marktontwikkelingen industriechampignons

De meeste telers van industriechampignons leveren aan dezelfde verwerkingsfabriek in Nederland, één van de grootste verwerkers van champignons in Europa. De gemiddelde telersprijs op deze bedrijven daalde in 2005 met ongeveer 15%. Dit komt overeen met een daling van ongeveer tien eurocent per kilogram. In 2005 is het verwerkingsrendement van de champignons mede bepalend geworden voor de uitbetaalprijs. Een ongunstige ontwikkeling van dit rendement is mede verantwoordelijk voor de dalende opbrengstprijzen.

Al enkele jaren stagneert de afzet van conservenchampignons. De consumptie van conserven groeit niet. In Duitsland, de belangrijkste afzetmarkt voor conserven, zijn China en Frankrijk de belangrijkste concurrenten voor de Nederlandse conserven. Daarnaast belemmert de huidige dollarkoers de export naar Amerika.

Opbrengsten

De productie per m² vertoont in 2005 weinig schommelingen. De telers slagen erin om gedurende het jaar een constant productieniveau te handhaven. Over het hele jaar gezien is sprake van een lichte stijging van de productie. De omzet op champignonteeltbedrijven is echter door de aanzienlijke prijsdalingen gedaald (tabel 6.2). Er bestaan in dit opzicht wel verschillen tussen snijbedrijven, die machinaal oogsten voor de industrie, en handoogstbedrijven, die produceren voor de versmarkt. Door de grotere daling van de opbrengstprijzen van industriechampignons is de omzetsdaling op deze bedrijven groter dan op handoogstbedrijven.

Kosten

In 2005 is de champignoncompost als gevolg van de grote productiecapaciteit op de compostbedrijven en het afnemende aantal klanten in Nederland gemiddeld iets goedkoper geworden dan in 2004. Echter, niet alle telers hebben hiervan kunnen profiteren, omdat bedrijven met een- of meerjarige contracten voor de levering van compost een hogere, vaste prijs overeen gekomen waren. Overigens leiden de stijgende brandstof- en energieprijzen tot flinke kostenstijgingen bij de compostbedrijven. Omdat het gezien de marktsituatie moeilijk is om de hogere kosten bij de Nederlandse telers neer te leggen, zullen deze kostenstijgingen opgevangen moeten worden door de compostbedrijven zelf.

Ook de champignonteeltbedrijven hebben te maken met hogere gas- en elektriciteitsprijzen. Vooral de gasprijs is in 2005 aanzienlijk gestegen. Omdat een groot deel van het energieverbruik op champignonbedrijven uit elektriciteit bestaat en de energiekosten slechts ongeveer 5% uitmaken van de totale kosten, vallen de effecten daarvan op het bedrijfsresultaat mee. Er bestaan hierin ook verschillen tussen bedrijven op basis van de afgesloten contracten.

Op handooftbedrijven bedragen de arbeidskosten ongeveer 40% van de totale kosten. In de versmarkt zijn champignontelers in Polen concurrerend, juist vanwege de lage arbeidskosten in dit land. De hoge loonkosten in Nederland leiden tot aanpassingen in de inzet van arbeid op de bedrijven. Het gebruik van uitzendkrachten is de laatste jaren toegenomen. Vaak is daarbij sprake van inzet van allochtone oogstmedewerkers en arbeiders uit Polen. Omdat er in 2005 geen nieuwe CAO afgesproken is en veel nadruk gelegd wordt op een verhoging van de arbeidsproductiviteit in de oogst, kan aangenomen worden dat de oogstkosten in 2005 niet stijgen.

Na de teelt van champignons resteert champost, een mengsel van afgewerkt compost en dekaarde. De champost wordt afgezet in de opengrondsteelten. De champosthandel hoefde dit jaar minder ver te rijden om de champost kwijt te raken. Daardoor konden de afzetkosten dalen. Overigens wordt niet verwacht dat deze ontwikkeling zich in 2006 voortzet. Onder de nieuwe mestwetgeving wordt champost namelijk niet als compost maar als dierlijke mest aangemerkt, waardoor de afzetmogelijkheden beperkt worden. Dit leidt dan waarschijnlijk tot hogere afzetkosten.

6.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit en inkomen

Over het geheel gezien zullen de kosten per vierkante meter teeltoppervlakte in 2005 licht dalen ten opzichte van vorig jaar. Deze kostendaling zal echter onvoldoende zijn om de daling van de opbrengstprijzen te compenseren. De rentabiliteit zal daarom dalen van 93% in 2004 tot 89% in 2005. Hierbij hoort de kanttekening dat de rentabiliteit op bedrijven met industriechampignons sterker zal dalen dan op bedrijven die telen voor de versmarkt. Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een gezinsinkomen van 23.000 euro, ongeveer de helft van het gezinsinkomen in 2004. Uitgaande van gemiddeld twee ondernemers per bedrijf is dit onvoldoende om zowel premies en belastingen te kunnen betalen als in het

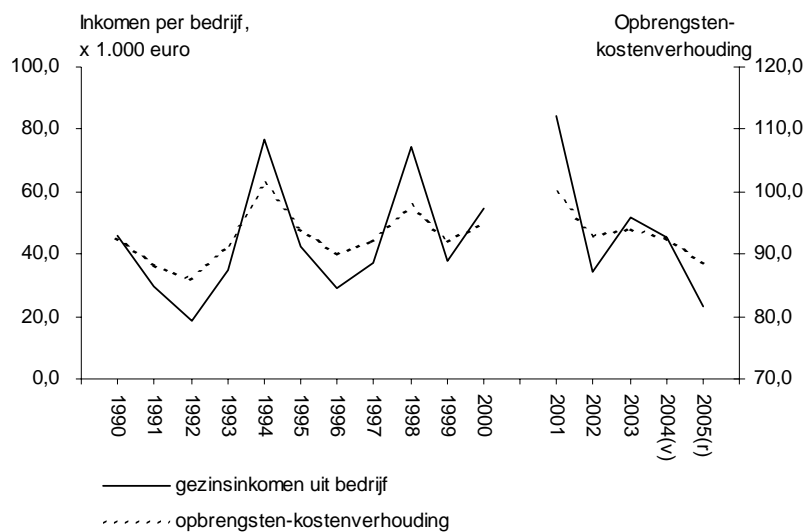
levensonderhoud te kunnen voorzien. Hierdoor zullen naar verwachting ontsparringen optreden.

Tabel 6.2 Resultaten per bedrijf (x 1.000 euro)

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Teeltoppervlakte per bedrijf (m ²)	1813	1831	1924
Nge per bedrijf	202	204	214
Aantal ondernemers per bedrijf	2	2	2
Opbrengsten per bedrijf	630,5	625,0	622,5
Betaalde kosten per bedrijf	580,5	581,0	601,0
Gezinsinkomen uit normale bedrijfsvoering	50,0	43,5	21,0
Buitengewone baten en lasten	1,5	1,5	1,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	51,5	45,0	23,0
Opbrengsten-kostenverhouding (%)	94	93	89

Bron: Informatienet.

In 2005 heeft de dalende trend in de rentabiliteit van de afgelopen jaren zich doorgezet. Uit figuur 6.1 blijkt dat 2005 tot één van de slechtste van de afgelopen vijftien jaren gerekend kan worden.

Figuur 6.1 Ontwikkeling opbrengsten-kostenverhouding en gezinsinkomen uit bedrijf voor champignonbedrijven akkerbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

7. Tuinbouw in de opengrond

Dit hoofdstuk bevat een verkenning van de rentabiliteits- en inkomensontwikkelingen van de volgende tuinbouwsectoren: opengrondsgroenteteelt, bloembollenteelt, fruitteelt en boomteelt. In deze sectoren wordt de opbrengst van de oogst van 2005 volledig toegerekend aan het kalenderjaar 2005. Aangezien een groot gedeelte van de afzet en daarmee de prijsvorming van deze producten nog moet plaatsvinden is deze verkenning meer kwalitatief van aard. Per sector zijn de belangrijkste ontwikkelingen beschreven en de consequenties daarvan voor de opbrengsten-kostenverhouding en het gezinsinkomen uit bedrijf bepaald. De uitkomsten zijn hierdoor omgeven met een grote onzekerheidsmarge.

7.1 Opengrondsgroenteteelt

De voorlopige cijfers van de CBS-landbouwtelling laten voor 2005 een daling van het aantal bedrijven met opengrondsgroenten zien van 9% (tabel 7.1). Het aantal gespecialiseerde bedrijven daalt met ruim 4%. Deze bedrijven produceren hoofdzakelijk voor de versmarkt en telen intensieve gewassen als aardbeien, asperges, bospeen, diverse koolsoorten, prei en sla. Van vrijwel alle gewassen, met uitzondering van aardbei en was- en bospeen, is het areaal gekrompen. De grootste dalingen komen voor rekening van prei en spruitkool.

Slechts 28% (11.530 ha) van het totale areaal opengrondsgroenten wordt geteeld op gespecialiseerde bedrijven. Een groot gedeelte van de bijna 42.000 ha opengrondsgroenten betreft extensieve gewassen die voornamelijk op akkerbouwbedrijven worden geteeld.

Tabel 7.1 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal opengrondsgroentebedrijven

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	mutatie (%)
Bedrijven met opengrondsgroenten	12.450	10.250	7.600	6.210	5.650	-9,0
w.v. opengrondsgroentebedrijven	2.500	2.000	1.460	1.130	1.080	-4,4
Idem, in % van totaal	20,1	19,5	19,2	18,2	19,1	
<i>Areaal</i>						
Opengrondsgroenten	42.280	44.010	42.070	43.340	41.780	-3,6
w.v. aardbei	1.870	1.760	1.750	2.130	2.300	8,0
asperge	2.660	2.320	2.080	2.360	2.330	-1,3
sla	960	1.040	1.090	1.370	1.300	-5,1
bloemkool	2.370	2.430	2.160	2.320	2.390	3,0
sluitkool	2.580	2.920	2.540	2.570	2.470	-3,9

Tabel 7.1 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal opengrondsgroentebedrijven (vervolg)

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	mutatie (%)
prei	2.870	3.850	3.180	3.040	2.730	-10,2
spruitkool	4.800	4.390	4.830	3.470	3.100	-10,7
was- en bospeen	3.030	3.270	2.990	2.440	2.550	4,5
Areaal groenten op gespecialiseerde bedrijven	10.830	10.690	10.380	11.560	11.530	-0,3
Idem, in % van totaal	25,6	24,3	24,7	26,7	27,6	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

Opbrengsten

De fysieke opbrengsten per hectare van de meeste zomergroenten waren goed te noemen. Voor bloemkool was het een seizoen met vooral wisselende opbrengsten. De prijzen voor de bloemkool waren dit seizoen gemiddeld 5 tot 10% hoger dan de lage prijzen van vorig jaar. De prijzen tot september waren hoog door een lager aanbod op de markt als gevolg van een krimp van het Europese areaal. Door het groeizame weer in september kwamen telers echter behoorlijk voor te liggen op hun oogstschema. Hierdoor stortten de prijzen in als gevolg van een bijzonder groot aanbod. Door het warme herfstweer waren de bloemkolen moeilijk te bewaren in een koelhuis, hetgeen de prijs nog verder drukte.

De oogst per hectare van asperge viel in 2005 circa 3% hoger uit. De hogere productie leidde niet tot een hogere omzet, want de gemiddelde prijs daalde met 3%. Steeds meer telers zijn op zoek naar mogelijkheden om het teeltseizoen te verlengen en daardoor meer omzet te genereren.

De aardbeientelers maakten wederom een minder goed seizoen door. Net als vorig jaar stonden de prijzen onder druk. In 2005 is de gemiddelde prijs 5% lager dan in 2004. Het minder zonnige weer in de zomermaanden zorgde ervoor dat de consumentenvraag achter bleef. De uitbreiding van het areaal in Nederland en een hogere zelfvoorziening op de belangrijkste afzetmarkten heeft ook aan de slechte prijsvorming bijgedragen.

De markt voor broccoli is in vergelijking met andere vollegrondsgroenten groeiende. De stijging van het areaal is al jaren gaande. Dit jaar komt het areaal op circa 1.450 ha uit, terwijl dit in 2001 nog 1.050 ha was. De gemiddelde productie per hectare viel dit jaar circa 3% hoger uit en de gemiddelde prijs lag dit jaar 15% hoger.

Voor witloftelers was 2005 een goed jaar in vergelijking tot de twee voorgaande jaren. De gemiddelde prijs lag circa 7% hoger dan 2004, maar wordt door veel telers nog als te laag getypeerd. De prijsvorming in het begin van het jaar werd vooral gestimuleerd door de vorstschade in Spanje bij verschillende opengrondsgroenten. Door de relatief hoge prijzen van andere groenten werd de vraag naar witlof gestimuleerd. In augustus leefde de prijs op door het mindere weer en omdat op meerdere bedrijven de productie in zijn geheel of gedeeltelijk stil werd gelegd vanwege een lage prijsverwachting in de vakantieperiode.

Het afzetseizoen voor wintergroenten is op het moment van deze verkenning net begonnen. Daardoor is het lastig om een gedegen inschatting te maken van de prijzen gedurende het afzetseizoen. Ondanks het warme najaarsweer zijn de prijzen van de meeste wintergroenten tot nu toe redelijk tot goed. Door het koude weer eind november trokken de prijzen verder aan. De verwachting is dat de prijzen voor spruitkool, prei en sluitkool hoger zullen zijn dan het voorgaande seizoen. De prijzen voor deze producten waren in de voorgaande jaren zo slecht dat er dit seizoen een verdere afname van het areaal in Nederland en in de ons omringende landen heeft plaatsgevonden.

Door een betere prijsvorming van de meeste opengrondsgroenten is er in vergelijking met voorgaande jaren veel minder product niet geoogst. Hierdoor valt de oogst van 2005 bij de meeste producten hoger uit. Verwacht wordt dat de gemiddelde omzet per bedrijf in 2005 ongeveer 10% hoger ligt dan in 2004.

Kosten

De kosten zijn over het algemeen licht gestegen in 2005. De lage rentestand houdt de financieringslasten laag. Bij enkele teelten zijn door hogere producties wel de oogstkosten enigszins toegenomen. De grote stijging van de brandstofkosten in het afgelopen jaar weegt bij de meeste teelten weinig door in de kostprijs. De arbeidskosten zijn door de hogere producties wel licht toegenomen. De gewasbeschermingskosten vallen lager uit door een niet te warme zomer en mooi najaarsweer wat een lagere infectiedruk tot gevolg heeft gehad.

Rentabiliteit en inkomen

Door hogere geldopbrengsten bij licht stijgende kosten wordt voor 2005 verwacht dat het bedrijfsresultaat van de opengrondsgroentebedrijven beter zal zijn dan in de twee voorgaande jaren. Voor 2005 zal de opbrengsten-kostenverhouding voor het gemiddelde opengrondsgroentebedrijf uitkomen tussen 87 en 91%. Het gezinsinkomen uit het bedrijf bedraagt naar verwachting tussen de 45.000 en 49.000 euro. Met dit inkomensniveau is er weer sprake van besparingen, waardoor de vermogenspositie, na twee jaar verzwakt te zijn, versterkt kan worden.

Tabel 7.2 Bedrijfsresultaat en inkomen op opengrondsgroentebedrijven

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	80	81	87-91
Gezinsinkomen uit bedrijf (1000 euro)	27	24	45-49

Bron: Informatienet.

7.2 Bloembollenteelt

Structuur

Het areaal bloembollen is evenals in 2004 afgenomen met ongeveer 500 hectare, vooral door de daling van de oppervlakte tulpen (tabel 7.3). De bollensector reageert hiermee op de slechte marktsituatie van de afgelopen jaren. Ook het aantal bloembollenbedrijven is in 2005 afgenomen met ruim 5%. Vooral kleine bedrijven zonder perspectief op opvolging houden het voor gezien.

Tabel 7.3 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal bloembollenbedrijven

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	mutatie (%)
Bedrijven met bloembollen	3.690	3.090	2.710	2.360	2.180	-7,6
w.v. bloembollenbedrijven	1.750	1.440	1.340	1.120	1.060	-5,4
Idem, in % van totaal	47,4	46,6	49,4	47,5	48,6	
<i>Areaal</i>						
Bloembollen	16.320	18.090	22.540	23.520	22.990	-2,3
w.v. tulp	6.830	8.030	9.710	11.020	10.550	-4,3
lelie	2.410	3.300	5.070	4.540	4.320	-4,8
Areaal bollen op gespecialiseerde bedrijven	12.560	13.700	17.330	17.730	17.120	-3,4
Idem, in % van totaal	77,0	75,7	76,9	75,4	74,5	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

Opbrengsten

Niet alleen het areaal, maar ook de export is verder afgenomen. Over de eerste zes maanden van 2005 bedroeg de daling 8% ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar.

Het teeltseizoen voor de voorjaarsbloeiers zoals tulp, narcis, hyacint en krokus, kende een grillig verloop. De vorst en sneeuw aan het begin van maart 2005 zorgde voor een late start van het teeltseizoen. Het voorjaar verliep verder redelijk normaal. Regelmatige neerslag zorgde voor een goede groei. Wel heeft de warmte in juni een vroegtijdig einde gemaakt aan het groeiseizoen. De fysieke opbrengst van voorjaarsbloeiers is over het algemeen goed te noemen, hoewel minder als in 2004. Omdat een daling van het areaal niet onmiddellijk leidt tot een afname van het aanbod en de vraag nog niet aantrekt zijn de prijzen van tulpen nog slecht. Wel lijken er minder bollen over te blijven. De prijsvorming van bollen geproduceerd voor de droogverkoop is beduidend slechter dan van bollen bestemd voor de bolbloementeel. De consument is de laatste jaren veel minder bereid om in de herfst bollen te poten en is veel gevoeliger voor impulsaankopen van visueel aantrekkelijke planten. Tulpen bestemd voor de broeierij hebben het iets beter gedaan, omdat de bloemenprijzen redelijk waren. De prijzen van hyacinten zijn ook tamelijk goed te noemen, hoewel iets minder dan in 2004.

Het groeiseizoen voor zomerbloeiërs zoals lelie, gladiool, dahlia en zantedeschia is goed verlopen. De oogst van zomerbloeiërs is nog niet afgerond. De opbrengsten lijken tot nu toe goed te zijn. De prijzen van de lelies zijn sinds 2004 aangetrokken. Met name Oriental-lijes zijn duurder vanwege beperking van het aanbod.

De telers zijn over het algemeen optimistischer voor het aankomende seizoen 2006. De voorverkoop van zowel voorjaarsbloeiërs als zomerbloeiërs trekken aan. De conclusie is echter wel dat het herstel niet zozeer komt door een grotere marktvraag, maar door een krimp van de sector en het aanbod. Met name de markt voor tuinbollen leidt onder de mahlaise. De bollensector onderneemt daarom ook acties om door middel van productinnovaties hierop een antwoord te geven.

Kosten

De kosten zullen dit jaar over het algemeen licht hoger zijn dan in 2004. Vooral de kosten van energie, hoewel geen grote kostenpost, zijn toegenomen. Gemiddeld moet rekening gehouden worden met een kostenstijging van 2%. Vervangingsinvesteringen blijven door de lage inkomens van de laatste jaren achterwege.

Rentabiliteit en inkomen

De marktsituatie is in 2005 enigszins verbeterd. Met name de prijzen van lelies zijn verbeterd. Bedrijven die naast bollenteelt ook bollen broeien, hebben geprofiteerd van de hogere prijzen voor bloemen. Teler die voornamelijk afhankelijk zijn van de droogverkoop hebben een matig tot slecht jaar. Voor de hele bollensector wordt verwacht dat de rentabiliteit licht verbetert en uitkomt tussen 88% en 92% ten opzichte van 87% in 2004. Het gezinsinkomen zal toenemen en komt uit op een nog matig niveau tussen de 10.000 en 20.000 euro. Ook de besparingen zullen iets verbeteren ten opzichte van vorig jaar maar nog steeds negatief uitkomen.

Tabel 7.4 *Bedrijfsresultaat en inkomen bloembollenbedrijven*

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	89	87	88-92
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	19	-2	10-20

Bron: Informatienet.

7.3 Fruitteelt

Structuur

Volgens de voorlopige uitkomsten van de CBS-Landbouwtelling neemt het aantal fruitbedrijven in 2005 minder sterk af dan in voorgaande jaren, nu met ruim 1,5% (tabel 7.5). Het areaal fruit daalt per saldo ook licht en komt uit op 18.600 hectare. Het areaal peren neemt wel toe (+ 2,3%). Het areaal appels is met bijna 5% gedaald.

Tabel 7.5 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal fruitbedrijven

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	mutatie (%)
Bedrijven met fruit	5.180	4.480	3.430	2.790	2.720	-2,5
w.v. fruitbedrijven	2.810	2.750	2.210	1.840	1.810	-1,6
Idem, in % van totaal	54,2	61,4	64,4	65,9	66,5	
<i>Areaal</i>						
Fruit	23.250	23.130	20.610	18.720	18.600	-0,6
w.v. appel	16.320	15.310	12.840	10.220	9.730	-4,8
peer	5.120	5.890	6.020	6.490	6.640	2,3
Areaal fruit op gespecialiseerde bedrijven	19.080	19.760	17.300	15.680	15.750	0,4
Idem, in % van totaal	82,1	85,4	83,9	83,8	84,7	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

Opbrengsten

De fruitoogst in Nederland is in 2005 over het algemeen lager uitgevallen dan vorig jaar. In bepaalde gevallen bleef de productie per bedrijf ver achter ten opzichte van 2004. In de Noord-Oostpolder, Oost-Flevoland en Noord-Nederland zijn veel bedrijven getroffen door de extreem strenge vorst van begin maart. Daarnaast is op een aantal bedrijven in Zeeland, Gelderland en Zuid-Limburg de oogst lager uitgevallen door hagelschade. Door vraat van woelratten zijn op sommige bedrijven (vooral in Limburg) de producties ver achtergebleven.

De totale productie van appels in Nederland is in 2005 uitgekomen op 345.000 ton, dit is 50.000 ton minder dan in 2004. De grootste daling in productie is te vinden bij Elstar. Hierbij daalde de productie met 45.000 ton tot 135.000 ton. De daling bij Elstar komt vooral door de lagere kilogramopbrengsten per ha. Deze zijn veroorzaakt door het minder aantal vruchten per boom en de gemiddeld kleinere vruchtmaat. Bij Jonagold inclusief Jonagored kwam de productie in 2005 uit op 120.000 ton, wat neerkomt op een daling van 15.000 ton. Deze daling werd voornamelijk veroorzaakt door de krimp in het areaal aan Jonagold.

Door de lagere producties in Nederland waren de appelprijzen aan het begin van het seizoen circa 5-10% beter dan begin vorig jaar. Vooral de hogere prijzen voor industriefruit waren opvallend, waardoor veel fruit van slechte kwaliteit gelijk is weggewerkt. Voor Jonagold zijn tot zo ver geen prijsstijgingen geconstateerd. Bij Jonagold geldt wel dat het merendeel van productie laat in het seizoen wordt afgezet. De verwachting is dat de appelprijzen verder stijgen, omdat er in de afgelopen maanden al veel is verhandeld en de voorraden lager zijn. Op 1 november waren de voorraden van appels 13% en voor peren 7% lager dan op hetzelfde moment in 2004. Of de verwachting van hogere prijzen gaat uitkomen is de vraag omdat in de ons omringende landen de voorraden meestal hoger uitvallen dan in 2004 en omdat naar verwachting het aanbod van appels uit het Zuidelijk halfroond dit jaar ook weer groot zal zijn.

De totale perenproductie in Nederland is in 2005 uitgekomen op 185.000 ton. Dit is 20.000 ton lager dan de recordoogst van 2004. De daling werd, ondanks een toename van het areaal, voornamelijk veroorzaakt door de productie van de Conference. Door de ver-

nieuwing van de plantopstanden werd op de jonge bomen een lagere productie gerealiseerd. Als gevolg van deze lagere producties lagen de prijzen al in het begin van het seizoen circa 15% hoger dan in 2004. Verwacht wordt dat door de lagere hoeveelheid de prijzen hoog zullen blijven.

Door de kleinere oogsten en hogere prijzen zullen naar verwachting de geldopbrengsten van fruitbedrijven circa 15% boven het niveau van het seizoen 2004/2005 uitkomen.

Kosten

De kosten zijn voor fruittelers nagenoeg gelijk gebleven. Door de lagere productie vallen de arbeidskosten van het plukken lager uit. Daarnaast zijn door het lagere productievolume en omdat er al veel is verhandeld, de kosten voor bewaren en afzet lager dan vorig jaar. De stijging van de brandstofkosten en de gevolgen daarvan op de bewaarkosten worden daarom dit jaar minder gevoeld. De kosten van bestrijdingsmiddelen zijn licht gestegen. Bedrijven die hebben geïnvesteerd in nieuwe appelrassen zien de kosten voor nieuw plantmateriaal stijgen.

Rentabiliteit en inkomen

De naar verwachting hogere financiële opbrengsten en gelijkblijvende kosten zorgen bij fruittelers voor een goede verwachting en positieve stemming voor het seizoen 2005/2006. Op basis van de ontwikkelingen wordt verwacht dat de rentabiliteit in 2005 uitkomt tussen de 84 en 88 (tabel 7.6). Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf stijgt van 26.000 euro in 2004 naar een niveau tussen de 34.000 en 38.000 euro in 2005. Dit gaat gepaard met toenemende besparingen. Het inkomensbeeld geldt voor een gemiddeld bedrijf. Bedrijven met vorst- of hagelschade of schade door woelratten zien het bedrijfsresultaat aanzienlijk dalen.

Tabel 7.6 Bedrijfsresultaat en inkomen fruitbedrijven

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	87	80	84-88
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	49	26	34-38

Bron: Informatienet.

7.4 Boomteelt

Structuur

De voorlopige uitkomsten van de CBS-landbouwtelling laten zien dat het areaal boomteelt de opgaande lijn van de voorbije jaren voortzet en in 2005 met 7,5% is toegenomen (tabel 7.7). Alle gewasgroepen, met uitzondering van de pot- en containerteelt dragen bij aan de toename. Opvallend is de stijging van het areaal bos- en haagplantsoen. Het aantal boomkwekerijbedrijven is met bijna 3% afgenomen. De gemiddelde bedrijfsomvang is als gevolg hiervan in 2005 met meer dan 8% gestegen.

Tabel 7.7 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal boomkwekerijbedrijven

	1990	1995	2000	2004	2005 (v)	mutatie (%)
Bedrijven met boomkwekerij	4.710	4.830	5.040	4.310	4.150	-3,7
w.v. boomkwekerijbedrijven	2.930	2.810	2.810	2.590	2.520	-2,7
Idem, in % van totaal	62,2	58,2	55,8	60,1	60,7	
<i>Areaal</i>						
Boomkwekerij	8.740	9.770	12.640	13.750	14.780	7,5
w.v. laan- en parkbomen	1.800	2.410	3.160	3.590	3.740	4,2
bos- en haagplantsoen	2.070	2.210	2.290	2.300	2.640	14,8
sierconiferen	1.340	1.450	2.340	2.730	2.940	7,7
overige sierheesters en klimplanten	1.200	1.270	1.790	2.130	2.180	2,3
pot- en containerteelt	420	790	980	1.130	1.100	-2,7
Areaal boomkwekerij op gespec. bedrijven	7.330	7.790	10.150	11.470	12.420	8,3
Idem, in % van totaal	83,9	79,7	80,3	83,4	84,0	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2005 zijn voorlopig.

Opbrengsten

De opbrengsten van de boomkwekerij zijn in 2005, bij achterblijvende vraag uit het buitenland, fors gedaald. De export is over de eerste 6 maanden van 2005 met 6% gedaald ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar.

Het groeiseizoen in 2005 was wisselend. Na een zachte winter was er op de valreep koude en sneeuw in het vroege voorjaar. Ook de zomer was gemiddeld wisselvallig. De groei van het gewas was redelijk goed. Wel was de ziektedruk van vooral meeldauw en de onkruiddruk hoger dan normaal. Uiteindelijk is het aanbod van producten niet door weersomstandigheden beperkt.

De afzet is in heel 2005 teleurstellend verlopen. Het wisselvallige voorjaar heeft de afzet van producten geen goed gedaan. Acties van bouwmarkten liepen in 2005 niet zo goed als in voorgaande jaren. In de daarop volgende maanden is ook geen extra vraag op gang gekomen. Dit wijst op een verminderde belangstelling van consumenten om te tuinieren die samenhang heeft met de economische situatie. Ook de afzet in het najaar van visueel aantrekkelijke planten is niet geheel naar wens verlopen. De prijzen staan onder

druk, en niet alle producten worden afgezet. Coniferen lijken zich als enige aan deze trend te ontworstelen. Rozentelers hebben een redelijk voorjaar achter de rug, maar het najaar verloopt iets minder goed. Met name bij rozen in pot lijkt er sprake te zijn van een overproductie.

Ook in andere gewasgroepen is het nog geen vetpot. In de laan- en parkboomteelt is er nog steeds sprake van een moordende concurrentie, zonder een aantrekkende vraag. De verwachte toename van de vraag uit Oost-Europa blijft vooralsnog uit. In het bijzonder bomen in grotere maten verkopen erg moeilijk. Ook in de teelt van bos- en haagplantsoen zit weinig verbetering. Telers van vruchtbomen hebben een goed voorjaar achter de rug. Zij profiteren van de situatie in de fruitteelt waar telers investeren in nieuwe plantopstanden. Vanwege de lage prijzen van fruit in het voorjaar van 2004 is er wel de angst dat er een terugval in de vraag te verwachten valt, maar bij de voor het lopende afzetseizoen voor de fruitteelt geraamde bedrijfsresultaten behoeft dat niet het geval te zijn. Daarnaast speelt vernieuwing van het assortiment een belangrijke rol. Een beperkte groep fruittelers, die hoge verwachtingen hebben van nieuwe rassen, zijn bereid te investeren.

Voor de gehele boomkwekerij geldt dat een structurele verbetering van de vraag uitblijft. De terughoudendheid wordt veroorzaakt door krappe budgetten bij overheden en een combinatie van een beperkte koopkracht en andere voorkeuren bij consumenten. Nieuw evenwicht in de markt wordt bewerkstelligd door het aanpassen van het aanbod en niet door het aantrekken van de vraag.

Kosten

Opvallende veranderingen in de kosten hebben zich in 2005 niet voorgedaan. De inflatie was beperkt. De enige uitzondering is de stijging van de kosten van energie. De energiekosten zijn op boomkwekerijbedrijven echter beperkt. De kosten voor gewasbescherming zijn eveneens toegenomen door een hogere ziekte- en onkruiddruk. Geschat wordt dat de totale kosten met ongeveer 2% zijn toegenomen.

Bedrijfsresultaten

Het jaar 2005 is over het algemeen teleurstellend verlopen. De verwachte inhaalvraag in het voorjaar is uitgebleven, en ook het najaar heeft weinig reden tot optimisme gegeven. Alleen de teelten van coniferen en van vruchtbomen weten zich aan de malaise te onttrekken. Vooral de lagere opbrengsten resulteren in een afname van de rentabiliteit met enkele punten ten opzichte van 2004. De rentabiliteit komt naar verwachting uit op 80% tot 84% (tabel 7.8). Het gezinsinkomen uit bedrijf neemt af en komt gemiddeld uit op 36.000 tot 45.000 euro. Dit gaat gepaard met lagere besparingen dan in de voorgaande twee jaren.

Tabel 7.8 Bedrijfsresultaat en inkomen boomkwekerijbedrijven

	2003	2004 (v)	2005 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	92	84	80-84
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	69	45	36-45

Bron: Informatienet.

8. Agrarische sector

8.1 Productie en inkomen

Areaal

De totale oppervlakte akkerbouwgewassen, exclusief snijmaïs, daalde in 2005 opnieuw enigszins, met 1%. Het areaal consumptieaardappelen schommelt de laatste jaren sterk. Dit jaar daalde dit als reactie op de lage opbrengstprijzen in 2004 met 9%. De oppervlakte pootaardappelen bleef daarentegen nagenoeg stabiel. Het totale graanareaal nam toe tot ruim 200.000 ha, vooral door de stijging van de oppervlakte zomergerst bij een daling van wintertarwe.

In de opengrondstuinbouw namen de arealen groenten (-3,5%), fruit (-0,5%) en opmerkelijk ook bloembollen (-2,5%) af, terwijl daarentegen de oppervlakte boomteelt met dit jaar een duidelijke groei van 7,5% de stijgende lijn van de afgelopen jaren heeft voortgezet. In de fruitteelt nam wel de oppervlakte peren verder toe bij een verder dalend areaal appelbomen. Bij de groenten zijn de groei van de arealen aardbeien en witlof uitzonderingen.

Het totale areaal glastuinbouw nam licht toe (0,5%). Terwijl de oppervlakten groenten en pot- en perkplanten zijn toegenomen, is het areaal snijbloemen vrij sterk (met ruim 4%) gedaald. Bij de snijbloemen is de daling van de 'grote producten' (rozen, chrysanten en gerbera) nog sterker. Bij de onder glas geteelde groenten laten de drie grote producten (tomaten, paprika's en komkommers) daarentegen een groei zien.

Productievolume

De productie in de akkerbouwsector bleef dit jaar vrijwel op het niveau van 2004. De gelijkblijvende productie is de resultante van enkele uiteenlopende ontwikkelingen. Zo nam de graanproductie dit jaar flink toe, vooral die van zomergerst. De totale oogst van granen haalde daarmee voor het tweede achtereenvolgende jaar een record. De productie van de andere gewassen daalde daarentegen. De aardappelproductie was kleiner dan vorig jaar, vooral door een lagere opbrengst op de zandgronden. De suikerbietenproductie is wat lager door een kleiner areaal. De productie van uien ligt aanzienlijk onder het niveau van 2004. Niet alleen daalde het ingezaaide areaal, ook de opbrengsten per hectare vallen lager uit. Wel geldt hierbij dat de uienproductie in 2004 een recordomvang kende.

In de tuinbouw zijn er wat betreft de productieomvang uiteenlopende ontwikkelingen. In de fruitsector zijn er relatief sterke dalingen in de appel- en perenproductie. Die zijn gevolgd op relatief hoge opbrengsten vorig jaar, met name voor peren. Voor de waardebepaling is de afzet gedurende het kalenderjaar bepalend. Hierdoor blijft de productie vrijwel onveranderd, omdat er gewogen wordt met twee verschillende oogsten. De totale groenteproductie blijft vrijwel op hetzelfde niveau als in 2004. De productie van witlof

neemt flink toe, vooral door een forse uitbreiding van het areaal. De productie van open-grondsgroenten is iets kleiner door de daling van het areaal. Dit wordt gecompenseerd door de grotere glasgroenteproductie. Bij een groter areaal bleef de productie per m² van de belangrijkste groenten onder glas gelijk of daalde licht, met uitzondering van de productie van paprika. De snijbloemenproductie daalde dit jaar licht. Hier staat door assortimentsverschuiving en grotere potmaten een groter volume van planten tegenover. In de totale

Tabel 8.1 *Brutoproductiewaarde agrarische sector*

Productgroep	Waarde in mln. euro			Index 2005 in % van 2004		
	2003 (v)	2004 (v)	2005 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Akkerbouwproducten, totaal	2.475	2.156	2.268	100.0	105.0	105.0
Waaronder:						
granen	289	182	214	109.0	108.0	117.5
aardappelen	928	723	718	96.5	103.0	99.5
suikerbieten	276	282	271	97.0	99.0	96.0
uien	126	93	202	87.0	250.0	217.0
voedergewassen a)	283	579	561	104.5	92.5	97.0
Tuinbouw, totaal	8.124	7.759	7.930	99.5	103.0	102.5
Waaronder:						
verse groenten b)	1.974	1.703	1.710	99.5	101.0	100.5
vers fruit	453	446	464	103.0	101.0	104.0
bloemen	2.151	2.137	2.220	98.5	105.5	104.0
bloembollen	540	511	469	93.5	98.0	92.0
plant- en boomkwekerijgew.	2.058	2.069	2.161	101.0	103.5	104.5
Rundveehouderij, totaal c)	4.405	4.420	4.533	99.0	103.5	102.5
Waaronder:						
rundvee (exclusief kalveren)	518	598	623	95.0	110.0	104.0
melk d)	3.617	3.536	3.625	99.5	103.0	102.5
Intensieve veehouderij, totaal	3.208	3.714	3.826	101.5	101.5	103.0
Waaronder:						
kalveren	753	862	805	102.5	91.0	93.5
varkens	1.718	2.074	2.197	101.0	105.0	106.0
pluimvee	381	512	564	103.5	106.5	110.0
eieren	343	253	246	96.0	101.0	97.0
Overige landbouw	2.389	2.444	2.470	99.0	102.0	101.0
Totaal generaal	20.601	20.493	21.027	100.0	102.5	102.5

NB: Voor aardappelen, appelen en peren wordt niet met volume en prijzen van de productie gerekend, maar met de afzet gedurende het kalenderjaar. Dit heeft vanzelfsprekend ook invloed op de totale volumemutaties bij de diverse groepen. a) Inclusief snijmaïs; b) Inclusief champignons; c) Inclusief schapen- en geitenhouderij enzovoort; d) Zonder rekening te houden met superheffing.

Bron: 2003 en 2004, CBS; 2005, raming LEI.

sierteeltsector daalt het volume met ongeveer 1%. Het volume van de totale plantaardige productie (akkerbouw en tuinbouw) is in 2005 vrijwel gelijk aan dat van 2004.

Ook in de veehouderij verandert het productievolume dit jaar vrijwel niet. Belangrijk hierbij is dat er twee achtereenvolgende jaren zijn zonder noemenswaardige incidenten (vogelpest, varkenspest, enzovoort). De productie van rundvee (exclusief kalveren) daalt, vooral door een grotere daling van de veestapel in vergelijking met vorig jaar. Het aantal slachtingen zal iets toenemen, terwijl de levende export van runderen iets zal dalen. De melkaanvoer bij de zuivelfabrieken neemt in geringe mate af. In de intensieve veehouderij is er een lichte toename van het volume, nadat in 2004 sprake was van een grotere groei vanwege het herstel van de productie in de pluimveehouderij. De aanvoer van kuikens bij de pluimveeslachterijen laat in 2005 een toename zien van ruim 5%. De andere componenten van de productiewaarde (levende export en mutatie van de pluimveestapel) hebben een lichte negatieve invloed op de productieontwikkeling, waardoor deze op +3,5% blijft steken. De aanvoer van eieren bij de pakstations blijft achter bij het hoge niveau van 2004. Aanvankelijk bleef de productie nog wel gelijk aan die van het voorgaande jaar, maar de laatste maanden blijft die naar verwachting enigszins achter, waardoor de eierproductie zo'n 4% kleiner zal zijn dan in 2004. In de varkenshouderij is de productie van varkens ruim 2% groter zijn dan in 2004. Omdat ook het verschil in de waardering van de stapel aan begin en einde van het kalenderjaar meetelt, blijft de volumetoename van varkens binnen de landbouwrekening beperkt tot ongeveer 1%.

Prijsvorming en productiewaarde

In de akkerbouwsector neemt de gemiddelde prijs in het kalenderjaar met ongeveer 5% toe. De prijsmutatie op kalenderbasis heeft vooral invloed op de geschatte prijsontwikkeling in de aardappelsector. Door deze berekeningswijze telt ook de lagere aardappelprijs van de oogst 2004 nog mee en wordt de stijging van de prijs van consumptieaardappelen zoals die geldt voor de oogst van 2005 (een verdubbeling) flink afgezwakt. Daarnaast is de stijging van de pootaardappelprijs aanzienlijk minder en blijft de prijs van zetmeelaardappelen vrijwel ongewijzigd. De graanprijzen laten over de hele linie een stijging zien. Dat is mede het gevolg van een lagere graanproductie in met name Zuid-Europa. Droogte zorgde voor een lagere productie, die uiteindelijk heeft geleid tot hogere prijzen. De prijs voor uien lag vorig jaar op een zeer laag niveau. In combinatie met de forse inkrimping van de productie heeft dat geleid tot meer dan een verdubbeling van de uienprijs voor het jaar 2005.

In de tuinbouw zijn de prijzen van groenten en fruit gemiddeld vrijwel gelijk gebleven. Die in de sierteeltsector trekken daarentegen aan, waardoor de gemiddelde prijs van de tuinbouw naar verwachting 3% hoger is dan in 2004. Bij de gemiddeld gelijk gebleven prijs van groenten en fruit zijn er wel uiteenlopende ontwikkelingen voor de individuele producten. In de glasgroentesector zijn er grote prijsstijgingen voor tomaten en komkommers, terwijl de prijs voor paprika sterk daalt. De prijsstijging van komkommers vond vooral haar oorzaak in de goede prijzen aan het begin van het seizoen, terwijl de prijsstijging voor tomaten vooral ligt aan de lage prijzen in het voorafgaande jaar. De paprikaprijzen daalden aanzienlijk door de uitgebreide productie in Nederland en toenemende concurrentie vanuit de landen rond de Middellandse Zee. De gemiddelde prijs van champignons zal dit jaar circa 7% onder het niveau van 2004 uit komen. In de fruitsector

zijn fikse prijsstijgingen te zien voor appels en peren. Deze prijstoename houdt vanzelfsprekend verband met de kleinere oogsten van beide producten. Door de bij de productie al genoemde berekening op kalenderjaarbasis, blijft de prijsmutatie bescheiden. De prijzen voor de sierteeltproducten geven over vrijwel de gehele linie een positief beeld te zien. Alleen in de bloembollensector lijken de prijzen iets onder het niveau van het voorgaande jaar te blijven. Uiteindelijk levert dit gemiddeld voor de tuinbouw een prijsstijging op van ongeveer 3%.

In de veehouderijsector is eveneens sprake van stijgende prijzen. Met name de prijzen van rundvee vertonen een stijgende trend. De prijsstijging voor melk in de rundveehouderij geeft een vertekend beeld te zien. De melkprijs zal in 2005 naar verwachting iets onder het niveau liggen van 2004. De toegekende premies voor melk worden echter ook meegenomen in de productiewaarde van melk. Tegenover een uitgekeerd bedrag van 131 miljoen euro in 2004 staat nu een uit te keren bedrag van 251 miljoen euro. Het verschil tussen deze bedragen komt uiteindelijk terecht in de prijsmutatie van dit jaar, die daardoor met 3% stijgt. Door deze ontwikkeling zijn de prijzen in de rundveehouderij dit jaar ruim 3% hoger dan een jaar eerder.

In de intensieve veehouderij blijft de stijging beperkt tot gemiddeld ruim 1% door een daling van de prijzen van vleeskalveren. De prijzen voor varkens stijgen dit jaar opnieuw, na twee jaren met lage prijzen (2002 en 2003). De prijs van vleeskuikens heeft zich na drie mindere jaren hersteld, maar staat de laatste maanden onder druk door de afgenomen vraag als gevolg van de dreiging van vogelgriep. De prijs van eieren is laag gebleven.

Rekening houdend met een prijsstijging van ongeveer 2% voor de overige producten en diensten van de agrarische sector zal de gemiddelde prijs voor de land- en tuinbouw dit jaar ongeveer 2,5% hoger uitvallen dan in 2004.

8.2 Toegevoegde waarde en inkomen

Productiemiddelen

De hoeveelheid verbruikte goederen en diensten in 2005 daalde licht. Met een vrijwel gelijkblijvende volume van de bruto productie wijst dat op een marginale toename van de productiviteit. Met name de lichte toename van de hoeveelheid veevoeders heeft hier een belangrijke rol in. Er is iets minder zaaizaad en pootgoed verbruikt in de Nederlandse agrarische sector. Dit is veroorzaakt door het dalend areaal van zowel de akkerbouw als de tuinbouw. De hoeveelheid verbruikte energie blijft in de totale landbouw vrijwel gelijk. In hoofdstuk 5 is specifiek ingegaan op de ontwikkelingen rond energie in de glastuinbouw. De variabele gasprijs in de tuinbouw is in 2005 bijna 60% hoger dan in 2004. Dit is vooral veroorzaakt door de enorm hoge olieprijsen op de wereldmarkt. Afhankelijk van het contract met de gasleveranciers zijn er grote verschillen tussen de prijs die de afzonderlijke tuinders betalen. Gemiddeld lijkt de aardgasprijs met bijna 40% te stijgen ten opzichte van het voorafgaande jaar. Rekening houdend met de andere energiedragers komt de prijsstijging van energie hierdoor uit op 23%. De hogere olieprijs heeft ook gezorgd voor een stijging van de prijzen van kunstmest. Tegenover deze stijgende lasten staat ook een andere ontwikkeling. De prijzen voor veevoer laten dit jaar een fikse daling zien. Gemiddeld lig-

gen de prijzen van mengvoeders 8% onder het niveau van 2004. Omdat de ruwvoerprijzen wat minder dalen is de gemiddelde prijs van veevoeders 7% lager dan in 2004. De waarde van de verbruikte overige goederen en diensten neemt licht toe. Uiteindelijk leidt dit er toe dat de totale waarde van de verbruikte goederen en diensten met ongeveer 1% toeneemt tot ongeveer 12,4 miljard euro. Omdat de bruto productiewaarde een stijging vertoont van ruim 2% stijgt de bruto toegevoegde waarde met bijna 5% tot ongeveer 8,6 miljard euro. Het totaal bedrag aan productgebonden subsidies dat is opgenomen in de bruto productiewaarde nam toe van 406 naar 479 mln. euro. Deze stijging komt geheel voor rekening van de al genoemde toename van het premiebedrag voor melk. De niet product gebonden subsidies laten een daling zien.

Tabel 8.2 Raming toegevoegde waarde agrarische sector

	Waarde in mln. euro			Index 2005 in % van 2004		
	2003 (v)	2004 (v)	2005 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Totale brutoproductie	20.601	20.493	21.027	100.0	102.5	102.5
Aangekochte goederen en diensten a)	11.699	12.264	12.404	99.5	101.5	101.0
Waaronder:						
zaaizaad en pootgoed	1.011	947	919	99.0	98.0	97.0
veevoeder	3.229	3.608	3.368	100.5	93.0	93.5
energie	1.499	1.477	1.816	100.0	123.0	123.0
kunstmest	276	283	297	100.0	105.0	105.0
goederen en diensten	4.345	4.560	4.605	99.0	102.0	101.0
Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen	8.902	8.229	8.623	99.0	106.0	105.0
Af:						
afschrijvingen	2.610	2.606	2.645			101.5
niet productgebonden heffingen	363	374	375			100.5
Bij:						
niet productgebonden subsidies	333	351	293			83.5
Netto toegevoegde waarde	6.262	5.600	5.896			105.0

Bron: 2003 en 2004, CBS; 2005, raming LEI.

Toegevoegde waarde en resterend inkomen

Een vrijwel ongewijzigde productiviteit en een verbetering van de ruilvoet zorgen voor een toename van de bruto toegevoegde waarde met bijna 5%. Deze toename kan de forse daling in 2004 niet teniet doen. De afschrijvingen nemen in 2005 met iets minder dan 2% toe, vooral door een prijsstijging van de machines. Het bedrag aan niet productgebonden heffingen blijft vrijwel gelijk aan dat van de voorgaande jaren. De belangrijkste componenten

zijn hier de waterschapsheffingen en de PBO-heffingen. Het bedrag aan niet productgebonden subsidies dat dit jaar wordt uitgekeerd is ruim 50 mln. euro lager dan het voorgaande jaar. Dit komt vooral omdat de hectarepremies in 2005 voor de helft zullen worden uitgekeerd en de andere helft in 2006 zal worden betaald. Dit wijkt af van de situatie in 2004 toen de hele premie in dat jaar werd betaald. Dit is dus meer een daling door administratieve ontwikkelingen, dan dat er daadwerkelijk minder premies zullen worden betaald. Het aan subsidies uit te betalen bedrag is uiteindelijk groter dan in 2004, maar wordt dus voor een deel aan 2006 toegerekend. Door deze ontwikkelingen neemt ook de netto toegevoegde waarde met ongeveer 5% toe.

Uit de netto toegevoegde waarde moet het loon van werknemers, de rente voor geleend vermogen en de pacht worden betaald. De lonen in de land- en tuinbouw stijgen in 2005 opnieuw nauwelijks. De stijging van het arbeidsvolume van betaalde arbeid is geschat op 1 tot 2%. Samen met de lichte loonstijging wordt verwacht dat het bedrag aan betaald loon met ruim 2% zal toenemen. Naast de hoogte van de rentevoet zijn bepalend voor de omvang van de betaalde rente: de daling van het aantal bedrijven, de wijziging van de financieringswijze per bedrijf en vergroting van bestaande bedrijven. De investeringen in 2005 zijn niet zodanig dat daardoor een sterke volumewijziging ontstaat. Samen met een iets dalend rentepercentage leidt dit tot een iets lager bedrag dat aan rente betaald is in 2005. Ook in het bedrag aan betaalde pacht is weinig verandering gekomen.

Uiteindelijk leiden al deze ontwikkelingen tot een toename van het resterend inkomen met meer dan 10%. Het niveau is echter nog niet op dat van eerdere jaren gekomen, hoewel daarbij moet worden vastgesteld dat dit resultaat wel met minder bedrijven wordt gerealiseerd.

In reële termen, rekening houdend met een inflatie van ruim 1,5%, neemt de netto toegevoegde waarde per arbeidskracht met 6% toe. Het resterend inkomen per bedrijf neemt in reële termen toe met ruim 14% (tabel 8.3).

Tabel 8.3 Ontwikkeling netto toegevoegde waarde en resterend inkomen (in miljoenen euro)

	2001	2002	2003 (v)	2004 (v)	2005 (r)
Netto toegevoegde waarde	6.544	5.813	6.262	5.600	5.896
Betaalde loonkosten	2.044	2.237	2.345	2.417	2.470
Betaalde rente en (netto)pacht	1.102	987	998	998	995
Resterend inkomen	3.397	2.590	2.919	2.187	2.430
Indexcijfers a)					
Netto toegevoegde waarde, reëel	100	86	90	80	83
Idem, per arbeidskracht	100	87	94	83	88
Totaal resterend inkomen, reëel	100	74	81	60	66
Idem, per bedrijf	100	79	93	71	81

a) 2001=100.

Bron: 2001-2004, CBS; 2005, schatting LEI.

8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf

In deze paragraaf wordt evenals in voorgaande jaren een beknopte vergelijking gemaakt met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB). Vergeleken wordt de ontwikkeling van het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in het MKB en het inkomen per ondernemer in de land- en tuinbouw. Door verschillen in definities is het in de praktijk moeilijk om de hoogte van beide inkomens te vergelijken. Het gemiddeld bruto-inkomen van zelfstandigen in het MKB wordt voor ongeveer 90% bepaald uit de winst van de ondernemingen. De revisie van de landbouwrekening door het CBS maakt een langjarige vergelijking moeilijk. Door het CBS zijn inmiddels de landbouwrekeningen vanaf 2001 herzien. De vergelijking beperkt zich dan ook tot een gering aantal jaren.

Tegenover een vrij stabiele ontwikkeling in het MKB staat een grillig verloop van de inkomens in de land- en tuinbouw. Belangrijkste reden voor dit verschil is de verschillende structuur van beide bedrijfstakken. In het MKB zijn de kosten van grondstoffen en halffabrikaten relatief laag en bepalen de loonkosten een groot deel van de betaalde kosten; het MKB is een arbeidsintensieve bedrijfstak. Bovendien is er een groot verschil in de invloed van de verschillende afzetgebieden. De Nederlandse land- en tuinbouw is sterker afhankelijk van de ontwikkelingen op de buitenlandse markt dan het midden- en kleinbedrijf.

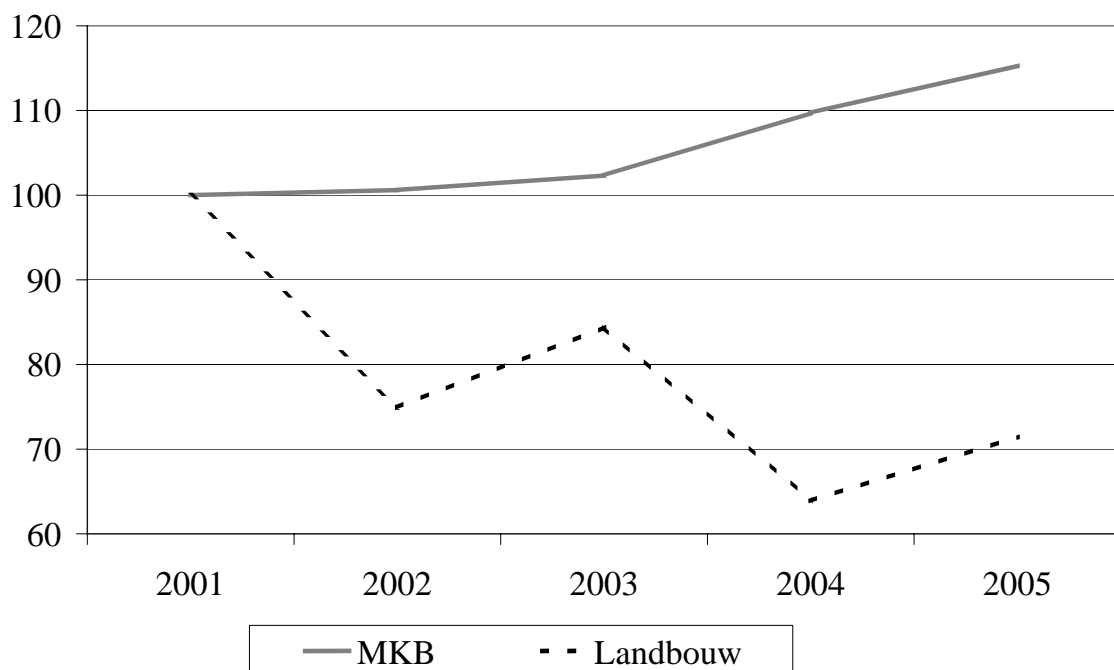
De beperkte groei van de loonvoet in het Midden- en Kleinbedrijf in 2004 heeft zich in 2005 verder voortgezet. Rekening wordt gehouden met een toename van 0,75%. Voor 2006 wordt zelfs rekening gehouden met een kleine afname (EIM, 2005). Deze matige loonstijging is vooral het gevolg van de lage inflatie en de daarmee in de pas lopende contractlonen. In 2001 was de loonvoetstijging daardoor nog ruim 4%. De werkgelegenheid in het MKB bleef in 2005 vrijwel op peil, maar voor 2006 wordt een toename verwacht. Uitzondering hierop vormt de detailhandel. Door de ontwikkeling in de loonsom is de winstgevendheid in het MKB dit jaar verder verbeterd. Er wordt een toename van de winst verwacht van ruim 3%, terwijl de verwachtingen voor 2006 nog iets gunstiger zijn.

Naast de ontwikkeling van de loonkosten is ook de aantrekkende wereldhandel hierop van invloed. Het zijn vooral de exportgeoriënteerde sectoren die een stijging van de afzet kunnen realiseren. De binnenlandse bestedingen blijven achter bij de afzetgroei en in feite is er sprake van een daling van de particuliere bestedingen. Onzekerheid rond de arbeidssituatie en een teruglopende koopkracht zijn hier de belangrijkste redenen van. Voor 2006 wordt rekening gehouden met een herstel van het consumentenvertrouwen, zodat er ook gunstige verwachtingen zijn voor de binnenlandse afzet van het MKB in 2006. Ondanks deze, zeker ten opzichte van de landbouw, gunstige ontwikkelingen zijn de ondernemers in het MKB terughoudend met nieuwe investeringen. Die terughoudendheid is terug te voeren op de onzekerheid over het economische herstel. Ruim 60% van de ondernemers heeft plannen om te investeren, wat zal leiden tot een toename van de investeringen met ruim 2%.

Door de uiteenlopende ontwikkeling van de afzet in binnen- en buitenland is ook de ontwikkeling in de verschillende sectoren van het MKB niet overal hetzelfde. Het volume van de afzet van bijvoorbeeld de horeca, maar ook die van de detailhandel is ook in 2005 nog negatief. De afzet van deze sectoren richt zich immers vrijwel volledig op de binnenlandse markt. De sterkste groei van de afzet doet zich voor in de transport- en communicatiesector. In de communicatiesector wordt dit sterk beïnvloed door de groeiën-

de belangstelling voor telefoon- en ICT-diensten. De afzet van internationale goederen-transport trekt aan door stijgende exporten. In de bouwnijverheid wordt in 2005 een omslag verwacht, vooral omdat de nieuwbouw van woningen een groeimarkt blijft. De bedrijven die zich richten op de nieuwbouw van kantoren zien hun afzet door de grote leegstand van kantoorgebouwen nog niet groeien. De gunstige ontwikkeling van de exportgroei van het MKB heeft ze nog niet gebracht op het hoge niveau van de jaren negentig. Dit komt vooral omdat de Nederlandse producten relatief duur zijn door de hoge arbeidskosten en de sterke euro. Hierdoor ontstaat sterke concurrentie van een aantal opkomende economieën in Azië. Bovendien is de conjunctuurontwikkeling in onze belangrijkste afzetlanden (België en Duitsland) nog niet zodanig dat de vraag hier vandaan sterk zal toenemen. Hieruit blijkt ook dat er duidelijke overeenkomsten zijn in de ontwikkeling van de buitenlandse afzet van producten uit het Nederlandse MKB en de land- en tuinbouw. Voor beide geldt dat de opkomende economie in Azië en de beperkte economische groei in de belangrijkste exportlanden van grote invloed zijn op het uiteindelijke resultaat.

Het voorgaande leidt er toe dat de inkomensstijging in de land- en tuinbouw in 2005 op zich wel groter is dan in het MKB, maar dat deze verbetering voor de agrarische sector onvoldoende is om de sinds 2001gelopen achterstand goed te maken (figuur 8.1).

Figuur 8.1 Reële inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw en het MKB (index 2001=100)

8.4 Agrarisch inkomen in Europees perspectief

Op basis van de eerste ramingen van EUROSTAT wordt in deze paragraaf zicht gegeven op de ontwikkeling van het agrarisch inkomen in de EU-lidstaten in 2005. EUROSTAT gaat hierbij met name uit van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht, waarbij het arbeidsvolume betrekking heeft op alle arbeid, zowel gezinsarbeid als betaald personeel.

Voor het tweede jaar is ook de inkomensontwikkeling in de tien nieuwe lidstaten meegenomen in de berekening. Om een goed onderscheid te maken tussen de ontwikkeling in de 'oude' en 'nieuwe' lidstaten zijn ook cijfers opgenomen over deze twee afzonderlijke groepen. De gegevens voor Malta en Cyprus ontbreken nog. De netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in de gehele Europese Unie (EU-25) zal in 2005 met ruim 6% afnemen. Na de sterke toename van deze indicator in 2004 in de nieuwe landen zal deze in 2005 licht dalen.

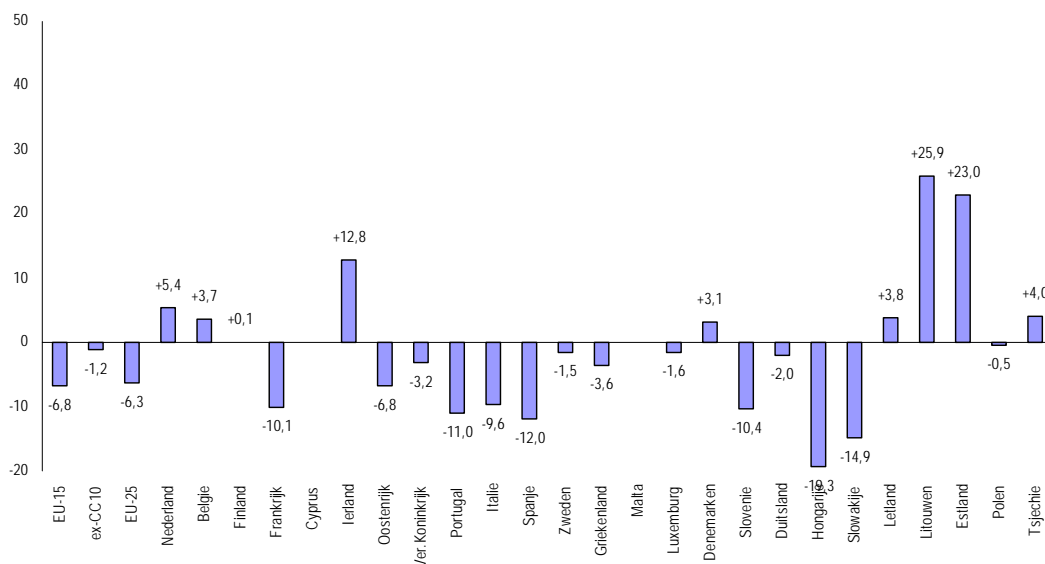
In 2004 steeg de netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in deze landen nog met 50%, toen in de nieuwe lidstaten de EU-premies per dier en per hectare waren ingevoerd. De ontwikkeling in de verschillende lidstaten, zowel de nieuwe als de oude, loopt in 2005 fors uiteen. De Nederlandse landbouw scoort na Ierland (+12,5%) het beste van de oude EU-15 met een toename van ruim 5%. Dit moet wel worden gezien tegen de situatie in 2004, toen Nederland op de ranglijst van alle 25 EU-landen onderaan bungelde met een daling van bijna 12%. Naast de daling van vorig jaar zijn er nog een aantal andere mogelijke oorzaken voor de relatief goede score te geven. Een gunstige varkensprijs in combinatie met lage mengvoerprijzen zorgen voor een positieve ontwikkeling in één van de belangrijke sectoren in Nederland. Ook andere belangrijke sectoren in Nederland kennen een relatief goede ontwikkeling. Zo is er sprake van hogere aardappelprijzen en is de daling van de melkprijs lager dan de toename van de Europese premie. Tegenover de in 2005 relatief gunstige groeiomstandigheden in het noorden en westen van de EU staat dat de zuidelijke lidstaten, en ook enkele nieuwe lidstaten, last hadden van de droogte. Hierdoor werd vooral de graanproductie getroffen. Bovendien was in de andere landen de graanproductie vorig jaar relatief hoog door ook al een droog 2003. Nederland heeft daarentegen wel weer meer last van de hoge energieprijzen dan de andere lidstaten, waar de glastuinbouw van aanzienlijk minder belang is.

Voorals in Spanje en Portugal dalen de inkomens in 2005 relatief het sterkst. Portugal had verreweg het meeste last van de droogte en werd geconfronteerd met moeilijk onder controle te krijgen bosbranden. Ook in Italië daalde in 2005 de waarde van de productie, mede door lagere prijzen. Overigens waren de agrarische inkomens in deze drie zuidelijke lidstaten de laatste drie jaar vrij constant. Dit in tegenstelling tot de noordelijke landen waar jaarlijkse schommelingen in de inkomens van rond de 10% geen uitzondering zijn. Ook Frankrijk kent dit jaar een daling van de inkomens. De productie van granen en oliezaden nam af, terwijl ook de prijzen voor oliezaden flink daalden. In Duitsland blijft de inkomensdaling met 2% beperkt. De productiewaarde lijkt af te nemen, maar dit wordt grotendeels gecompenseerd door de hogere premies. Bovendien blijft het verbruik van goederen en diensten in 2005 vrijwel onveranderd.

In de meeste nieuwe lidstaten nam in 2004, het jaar van toetreding en dus veelal hogere prijzen en premies, de netto toegevoegde waarde fors toe (van +13% tot zelfs

+108%), 2005 geeft een ander beeld te zien. Dit jaar wordt in bijna de helft van de nieuwe lidstaten een negatieve inkomensontwikkeling verwacht. Dat geldt voor Hongarije, Slowakije, Slovenië en Polen. In Hongarije is, na een groei van 28% in 2004, nu een daling verwacht van bijna 20%. Dit is vooral het gevolg van lagere producties over vrijwel de gehele linie en een beperkte daling van het aantal arbeidskrachten dit jaar. Daarnaast zijn door de omvangrijke graanproductie in 2004 de prijzen sterk onder druk gekomen; veel graan is ook ter interventie aangeboden. De zeer beperkte inkomensdaling in Polen volgt op de grote stijging van vorig jaar. Ook hier geldt dat het aantal arbeidskrachten slechts beperkt afneemt. Met name de plantaardige productie laat in Polen een negatieve ontwikkeling zien. In Slovenië en Slowakije daalt zowel de plantaardige als de dierlijke productie. In Tsjechië geldt dat evenzeer, maar omdat hier, na een afname met 6% in 2004, de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw opnieuw fors daalt (8%) neemt de netto toegevoegde waarde per arbeidskracht uiteindelijk nog toe.

Opvallend is dat in de nieuwe lidstaten de inflatie zich ontwikkelt in de richting van het lage niveau in de voormalige EU-15. Uitzondering hierbij zijn de Baltische staten. Gemiddeld daalt door deze ontwikkeling de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in de tien nieuwe lidstaten met ongeveer 1%.

Figuur 8.2 Ontwikkeling van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in 2005 vergeleken met 2004 (procentuele mutatie)

Bron: Eurostat; EU-15 en ex-CC10 schatting LEI.

Literatuur

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2005*. Periodieke Rapportage 05.01. LEI, Den Haag, 2005.

Bont, C.J.A.M. de, J.F.M. Helming en J.H. Jager, *Hervorming Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2003, Gevolgen van de besluiten voor de Nederlandse landbouw*. Rapport 6.03.15. LEI, Den Haag, 2003.

Bont, C.J.A.M. de en S. van Berkum (red.), *De Nederlandse landbouw op het Europese scorebord*, Rapport 2.04.03. LEI, Den Haag, 2004.

Everdingen, W.H. van en J.P.P.J. Welten, *Berekening en toepassing van Nederlands grootte-eenheden en standaardbedrijfseenheden (nge 1994 en sbe 1997)*. Periodieke Rapportage 63-94. LEI, Den Haag, 1998.

EIM, *Kleinschalig ondernemen 2005, Structuur en ontwikkeling van het Nederlandse MKB*, EIM, Zoetermeer, juni 2005

Eurostat, *Statistics in focus*, Diverse edities, Luxemburg, 2005.

Poppe, K.J. (red.), *Het Bedrijven-Informatienet A tot Z*. Rapport 1.03.06. LEI, Den Haag, 2003.

Vrolijk, H.C.J., H.B. van der Veen en J.P.M. van Dijk, *Informatienet 2002 in zicht; Totstandkoming en kwaliteit van de steekproef land- en tuinbouwbedrijven van het Bedrijven-Informatienet, Informatienet*, Rapport 1.05.02, LEI, Den Haag, 2005.

Aanvullend kan naast de in deze publicatie opgenomen informatie over bedrijfsuitkomsten, informatie worden verschaft door de per hoofdstuk genoemde auteurs.

Regelmatig verschijnt er actuele informatie van het LEI over bedrijfsontwikkelingen en prijzen in land- en in tuinbouw in *Agri-Monitor* en op de website van het LEI (www.lei.wag-ur.nl).

Bijlage 1 Toelichting op indicatoren

Deze bijlage geeft een kort overzicht van de in dit rapport gehanteerde indicatoren en kengetallen. Hierbij gaat het (1) om de indicatoren die zijn toegepast bij het weergeven van de resultaten van de bedrijven, per bedrijfstype, en (2) om de indicatoren aangaande de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de sectorrekening.

De indicatoren voor de resultaten per bedrijf zijn met ingang van 2001 aangepast naar aanleiding van de introductie van de gewijzigde methoden en begrippen in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Voor een uitgebreide toelichting hierop zij verwezen naar Poppe, 2003.

(1) Indicatoren per bedrijf

Opbrengsten

De opbrengsten betreffen de verkoop van gewassen, dieren en veehouderijproducten (melk, eieren en dergelijke) en de verandering van de balanswaarde van biologische activa (vee en producten in bewerking per balansdatum). Bij dalende prijzen kan deze balanswaarde afnemen. Daarnaast worden ook de inkomsten uit toeslagen (EU-premies), werk voor derden en andere opbrengsten van het bedrijf meegerekend. Hierbij wordt uitgegaan van de werkelijke BTW-situatie van het bedrijf.

Betaalde kosten en afschrijvingen

Onder de betaalde kosten worden naast de kosten voor de in de productie aangewende goederen, bijvoorbeeld brandstof en veevoer, en diensten, bijvoorbeeld voor diergezondheid, ook de betaalde lonen, rente en pacht meegenomen.

Voorts worden afschrijvingen in rekening gebracht, evenwel niet op verhandelbare productierechten, zoals melkquota. Er wordt degressief afgeschreven van de nieuwwaarde, zodanig dat op de helft van de verwachte economische levensduur tweederde is afgeschreven.

Bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering

De bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering wordt berekend door op de opbrengsten van het bedrijf de betaalde kosten en afschrijvingen in mindering te brengen. Het geeft een beeld van het gezinsinkomen dat vanuit de gewone bedrijfsvoering behaald is.

Buitengewone baten en lasten

Dit betreft onder meer de boekverschillen die gerealiseerd worden bij verkoop van activa, incidentele schadeuitkeringen en verrekening van terugontvangen of te betalen BTW. Deze post heeft per bedrijf per jaar een vrij incidenteel karakter en wordt daarom buiten het inkomen uit normale bedrijfsvoering gehouden.

Gezinsinkomen uit bedrijf

Het gezinsinkomen uit bedrijf resulteert uit de bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering en de buitengewone baten en lasten. Het geeft weer welk bedrag op jaarbasis als inkomen voor het gezin resteert vanuit de bedrijfsactiviteiten.

Berekende kosten arbeid en vermogen

Voor de ingezette arbeid van de ondernemer(s) en gezinsleden worden kosten op basis van CAO-uurlonen (inclusief werkgeverslasten) in rekening gebracht. Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend, gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemd vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van biologische en monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2-procentpunten extra in mindering gebracht, wat overeen komt met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijsonwikkeling. Als minimumrentepercentage is 0,5% aangehouden.

Totale kosten

De totale kosten van het bedrijf bestaan uit de betaalde kosten (exclusief betaalde rente), afschrijvingen en de berekende kosten voor arbeid en vermogen. Een beloning voor bedrijfsleiding is echter niet in de kosten opgenomen.

Opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit)

Het totaal van de opbrengsten die per 100 euro kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor de inzet van gezinsarbeid en eigen vermogen. Wanneer de totale kosten niet volledig door de opbrengsten worden goed gemaakt resulteert een cijfer beneden 100. Zijn de opbrengsten hoger dan de kosten dan is de rentabiliteit meer dan 100.

Nettobedrijfsresultaat

Het verschil tussen de opbrengsten en de totale kosten van het bedrijf. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor arbeid, grond en vermogen van de ondernemer(s). Het nettobedrijfsresultaat is in veel gevallen negatief. Dat betekent dat de berekende kosten niet of niet volledig worden vergoed.

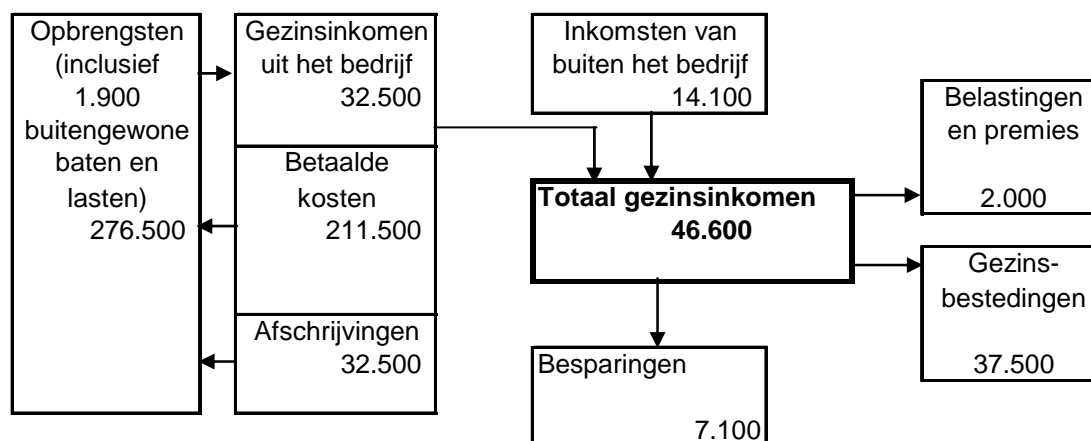
Totaal gezinsinkomen

Gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf van de ondernemer en zijn echtgenote. Tot het inkomen van buiten het bedrijf behoren vergoedingen voor arbeid buiten het bedrijf, uitkeringen sociale verzekeringen en opbrengsten van vermogen buiten het bedrijf.

Besparingen

Het deel van het inkomen dat niet in het huishouden is besteed en aan het eigen vermogen kan worden toegevoegd. Bij negatieve bedragen: de onttrekking aan het eigen vermogen voor het doen van gezinsbestedingen en/of het dekken van tekorten in de bedrijfs-exploitatie.

Figuur B1: Inkomensvorming van het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf, 2004 (v)
Bron: Informatienet

(2) Indicatoren sectorrekening

Brutoproductiewaarde

De opbrengstwaarde van de producten, inclusief bijproducten en de aan het product verbonden subsidies, zoals de EU premies per dier en per hectare.

Factorkosten

Kosten (beloningsaanspraken) van de productiefactoren arbeid en vermogen. In deze kosten is geen vergoeding begrepen voor bedrijfsleiding.

Non-factorkosten

Kosten van grondstoffen en diensten betrokken van andere sectoren, die in het productieproces zijn aangewend (inclusief afschrijvingen).

Netto toegevoegde waarde (sectorinkomen)

De opbrengstwaarde van de productie minus de non-factorkosten.

Resterend inkomen

Inkomen uit de land- en tuinbouw voor de niet- betaalde ondernemers en gezinsleden, dat bestaat uit de nettotoegevoegde waarde minus de betaalde lonen, rente en pacht.

Bijlage 2 Aanvullende gegevens akkerbouw- en veehouderijbedrijven

Tabel B2.1 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2005 en de invloed van 1 procent prijswijziging op inkomen uit bedrijf per ondernemer, naar bedrijfstype

	Aangehouden prijs (euro) of index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype		
			melkvee-bedrijven	akkerbouw-bedrijven	zetmeel-aardappel-bedrijven
Inkomen uit bedrijf		euro	56.000	15.700	22.500
Producten					
Melk	32,75	100 kg	1.590	12	0
Nuchtere kalveren	181	stuk	66	0	0
Slachtkoeien	2,00	kg	80	0	0
Tarwe	11,25	100 kg	2	128	26
Pootaardappelen	18,50	100 kg	1	231	2
Consumptieaardappelen	10,50	100 kg	8	197	12
Zetmeelaardappelen	5,25	100 kg	2	58	488
Suikerbieten	45,00	100 kg	8	236	300
Zaaiuien	7,50	100 kg	0	51	0
Productiemiddelen					
Arbeid (betaald)	22,30	uur	20	45	17
Materiele activa (exclusief rente)	103,2	index	529	619	587
Betaalde rente	95,0	index	177	117	133
Electriciteit	108,7	index	38	20	11
Krachtvoer rundvee	15,75	100 kg	219	2	0
Krachtvoer overig vee			39	19	2
Zaaizaad en pootgoed	83,9	index	19	97	72
Meststoffen	106,7	index	57	81	93
Gewasbeschermingsmiddelen	101,5	index	17	161	200

Tabel B2.2 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2005 en de invloed van 1% prijswijziging op inkomen uit bedrijf op varkens- en pluimveebedrijven

	Aangehouden prijs (euro) of index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype				
			fokvarkens-bedrijven	vleesvarkens-bedrijven	gesloten varkens-bedrijven	leghennen-bedrijven	vleeskuiken-bedrijven
Inkomen uit bedrijf (euro)			120.000	56.000	137.000	-31.000	100.000
<i>Producten:</i>							
Biggen	48	stuk	3.304		517		
Vleesvarkens	1,33	kg	614	4.538	4.942		
Eieren	4,30	100 stuks				5.915	
Vleeskuikens	0,74	kg					7.989
<i>Productiemiddelen:</i>							
Arbeid (betaald)	100,3	index	191	10	82	153	252
Materiële activa (exclusief rente)	102,8	index	533	392	712	932	519
Betaalde rente	95,0	index	208	161	266	279	153
Elektriciteit	108,7	index	90	52	118	143	86
Krachtvoer varkens	a)	100 kg	1.732	1.607	2.714		
Krachtvoer pluimvee	a)	100 kg				3.218	4.259

a) Zie hoofdstuk 3 voor de specifieke prijzen per diersoort.

Bijlage 3 Ontwikkeling van prijzen en productiviteit

Tabel B3.1 Ontwikkeling van prijzen en productiviteit in 2005 (r) ten opzichte van voorgaand jaar (%), per bedrijfstype

	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen productie- middelen	Bruto- produc- tiviteit	Productie- kosten per eenheid product	Opbrengsten- kostenver- houding
Melkveebedrijven	8,0	-5,5	-1,0	-4,5	13,0
Biologische melkveebedrijven	7,0	-4,5	0,5	-5,5	13,0
Fokvarkensbedrijven	6,0	-4,0	0,0	-4,0	11,0
Vleesvarkensbedrijven	-3,0	-8,0	-3,0	-4,5	2,0
Gesloten varkensbedrijven	-2,5	-6,5	0,0	-6,5	4,5
Leghennenbedrijven	-0,5	-9,0	0,0	-9,0	9,5
Vleeskuikenbedrijven	4,5	-9,0	1,0	-10,0	16,0
Akkerbouwbedrijven	10,0	-4,0	-3,5	0,0	10,0
w.v. veenkoloniën	-1,0	-4,5	-2,0	-2,5	1,5
Glastuinbouwbedrijven					
w.v. glasgroentebedrijven	3,0	9,0	0,0	6,0	-3,0
snijbloemenbedrijven	6,0	7,0	-1,0	6,0	0,5
pot- en perkplantenbedrijven	3,5	5,0	-0,5	4,0	-0,5

Bijlage 4 Betrouwbaarheid van de steekproefresultaten

Aangezien het Informatienet van het LEI een steekproef is, is de kans aanwezig dat de steekproefresultaten afwijken van de werkelijkheid. Hoe groot de kans op afwijkingen is, hangt af van de spreiding in de resultaten tussen de bedrijven en van het aantal waarnemingen in de steekproef. Tabel B4.1 geeft voor het gezinsinkomen uit bedrijf, dat in deze publicatie het centrale inkomenskengetal is, inzicht in de betrouwbaarheid (precisie).

De tabel kan aan de hand van bijvoorbeeld de melkveebedrijven als volgt worden geïnterpreteerd: Het gezinsinkomen uit bedrijf voor de groep melkveebedrijven wordt voor 2004 berekend op 41.700 euro per bedrijf met een standaardfout van 2.100 euro. Dit betekent dat het gezinsinkomen uit bedrijf voor een bedrijf in de populatie naar schatting met 95% betrouwbaarheid zal liggen tussen plus of min 2 keer de standaardfout, dus tussen 37.500 en 45.900 euro. Uit tabel B4.1. blijkt dat de standaardfout kan oplopen tot circa 25.000 euro voor leghennenbedrijven en voor pot- en perkplantenbedrijven.

Tabel B4.1 Betrouwbaarheid van het gezinsinkomen uit bedrijf naar bedrijfstype, 2004 (v).

Bedrijfstype	Aantal bedrijven		Gezinsinkomen uit het bedrijf (x 1.000 euro)	Standaardfout inkomen	
	steekproef- populatie	steekproef		1.000 euro	%
Melkveebedrijven	21.720	268	41,7	2,1	5,0
Varkensbedrijven	3.880	76	80,5	6,3	7,8
w.v. fokvarkensbedrijven	1.590	28	75,7	10,1	13,3
vleesvarkensbedrijven	1.250	18	57,2	11,4	19,9
gesloten varkensbedrijven	1.040	30	115,7	11,2	9,7
Leghennenbedrijven	530	19	-73,7	24,8	-33,6
Vleeskuikenbedrijven	370	11	3,1	12,1	390,3
Akkerbouwbedrijven	8.660	142	9,2	3,5	38,0
Glastuinbouwbedrijven	6.060	190	47,1	8,6	18,3
w.v. glasgroentebedrijven	1.930	94	46,2	11,4	24,7
snijbloemenbedrijven	2.820	66	45,2	11,8	26,1
pot- en perkplantenbedrijven	1.310	30	52,2	25,1	48,1

Bron: Informatienet.

Bijlage 5 Translation of table and figure headings

- Figure 1 Family farm income on dairy farms, arable farms, pig farms and glasshouse holdings (x 1,000 euro)
- Table 1 Profitability and family farm income on dairy farms, arable farms, intensive livestock farms, glasshouse and mushroom holdings (x 1,000 euro)
- Table 2 Development of number of specialized farms per type of farm (dairy, pigs, poultry, arable, glasshouse, mushroom and other, open field horticulture holdings)
- Table 2.1 Development of number of dairy farms and dairy cows
- Table 2.2 Development of costs of concentrates per cow and of fertiliser per ha grassland, kg milk per cow, dairy cows and kg milk per ha feed crops and grassland on milk production farms
- Table 2.3 Development of prices of milk, concentrates and cattle on dairy farms
- Table 2.4 Farm results and family farm income on dairy farms (1,000 euro per farm)
- Table 2.5 Economic results of dairy farms per farm (returns, costs, returns/costs relation)
- Table 2.6 Income spending and savings on dairy farms
- Table 2.7 Farm results and family farm income on organic dairy farms
- Table 2.8 Income spending and savings on organic dairy farms
- Table 2.9 Development of number of beef cattle and farms with beef cattle (steers, suckler cows and other female beef cattle)
- Table 2.10 Development of returns and margins on farms with beef cattle
- Table 2.11 Development of number of sheep and farms with sheep
- Table 2.12 Returns, direct costs and margins per ewe on farms with more than 25 ewes
- Table 2.13 Development of number of fattening calves and farms with fattening calves
- Table 2.14 Development of prices of fattened calves, young calves and milk powder
- Table 2.15 Farm results and family farm income on farms with fattening calves
- Table 2.16 Results and costs of farms with fattening calves
- Figure 2.1 Development of milk price (inclusief VAT)
- Figure 2.2 Results on dairy farms: output/costs relation, family farm income (x 1,000 euro)
- Figure 2.3 Dispersion of family farm income on dairy farms
- Table 3.1 Development of number of pigs and farms with pigs
- Table 3.2 Indicators of developments on farms with sows (per sow per year: returns, direct costs, margin, number of litters; price of concentrate, price per piglet)

- Table 3.3 Indicators of developments on farms with fattening pigs (per fattening pig per year: returns, direct costs, margins; kg of concentrate per kg growth, price of concentrate, output price per kg slaughtered weight)
- Table 3.4 Farm results and farm income on pig farms with sows (see table 2.4)
- Table 3.5 Economic results on pig farms with sows per farm (see table 2.5)
- Table 3.6 Farm results and farm income on pig farms with fattening pigs (see table 2.4)
- Table 3.7 Economic results on pig farms with fattening pigs per farm (see table 2.5)
- Table 3.8 Development of number of poultry farms, laying hens and broilers
- Table 3.9 Indicators of developments on farms with laying hens (per laying hen per year: returns, direct costs, margins; price of concentrates, eggs per laying hen, egg price)
- Table 3.10 Indicators of developments on farms with broilers (per 1,000 kg live weight: returns, direct costs, margins; price of concentrate, live weight (kg), kg concentrate per kg live weight)
- Table 3.11 Farm results and farm income on poultry farms (see table 2.4)
- Table 3.12 Economic results on poultry farms per farm (see table 2.5)
- Figure 3.1 Development of prices per kg pig meat
- Figure 3.2 Development of prices of piglets
- Figure 3.3 Development of results on pig farms: family farm income (x 1,000 euro)
- Figure 3.4 Dispersion of family farm income on pig farms
- Figure 3.5 Development of prices of eggs
- Figure 3.6 Development of prices of poultry meat
- Figure 3.7 Development of results on poultry farms: family farm income (x 1,000 euro)
- Table 4.1 Development of the acreage of arable crops and the number of arable farms
- Table 4.2 Development of the yields (1,000 kg/ha) and prices (euro per 100 kg) of some important crops on arable farms (wheat, barley, ware potatoes, seed potatoes, starch potatoes, sugar beets, spring-sown onions)
- Table 4.3 Farm results and farm income on arable farms (see table 2.4)
- Table 4.4 Economic results on arable farms per farm (see table 2.5)
- Table 4.5 Income spending and savings on arable farms
- Figure 4.1 Dispersion of family farm income on arable farms
- Figure 4.2 Results on arable farms (see figure 2.2)
- Table 5.1 Development of the acreage of glasshouse crops and the number of glasshouse holdings
- Table 5.2 Development of exports of some main vegetables (x 1.000 kg)
- Table 5.3 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly vegetables (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, other costs, total costs; net result)
- Table 5.4 Results and income on glasshouse holdings with mainly vegetables
- Table 5.5 Development of returns, sales and prices of some cut flowers

- Table 5.6 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly cut flowers (see table 5.3)
- Table 5.7 Results and income on glasshouse holdings with mainly cut flowers
- Table 5.8 Development of returns, sales and prices of some plant
- Table 5.9 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly pot plants (see table 5.3)
- Table 5.10 Results and income on glasshouse holdings with mainly pot plants
- Table 5.11 Economic results on glasshouse holdings
-
- Figure 5.1 Commodity prices of natural gas for the glasshouse sector
- Figure 5.2 Dispersion of family farm incomes in the glasshouse sector
- Figure 5.3 Returns/costs relation on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
- Figure 5.4 Family farm income on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
-
- Table 6.1 Development of acreage and the number of mushroom growers
- Table 6.2 Economic results of mushroom growers per farm (see table 2.5)
-
- Figure 6.1 Results and in come on mushroom farms
-
- Table 7.1 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on outdoor vegetable production
- Table 7.2 Farm results and farm income of outdoor vegetable growers
- Table 7.3 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on bulb production
- Table 7.4 Farm results and farm income of bulb growers
- Table 7.5 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on fruit production
- Table 7.6 Farm results and farm income of fruit growers
- Table 7.7 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on outdoor vegetable production, fruit, bulb and nursery tree production
- Table 7.8 Farm results and farm income of nursery tree growers
-
- Table 8.1 Gross production value of the agriculture and horticulture sector (mln. euro) (arable products: cereals, potatoes, sugar beets, onions, forage; horticultural products: fresh vegetables, fresh fruit, flowers and plants, bulbs, tree nursery; cattle: meat, milk; intensive livestock: calves, pigs, broilers, eggs; other agricultural products and services)
- Table 8.2 Estimate of net value added in the agriculture and horticulture (mln. euro: gross production value; inputs as seeds, feed, energy, fertiliser; gross value added; depreciation, taxes, subsidies, net value added)
- Table 8.3 Development of net value added and income (mln. euro: net value added, wages paid, interest paid, remaining income; indexes: net value added, net value added per labourer, remaining income, remaining income per holding)

Figure 8.1 Development of income in agriculture compared with small and medium-size holdings outside agriculture

Figure 8.2 Development of net value added per labour unit

Figure B1 Composition of income, spending and savings per farm

Table B2 Prices for some products (milk, calves, cows, piglets, pigs, eggs, broilers, wheat, plant potatoes, ware potatoes, starch potatoes and onions) and inputs (labour, machinery, rent, feed, seeds, fertiliser, pesticides) and the influence on farm incomes of 1% change in price

Table B3 Development of prices, productivity and profitability of dairy farms, pig and poultry farms, arable farms, glasshouse holdings and mushroom farms

Table B4 Reliability of farm income results (number of farms in population and in sample per type of farm, income per type of farm, standard error per type of farm in absolute terms and in %)